

Tímulió B. ozdó

Az Igazságügyi Minisztérium
Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága

**MÓDSZERTANI
FÜZETEK**

1987 3

Belső használatra

MÓDSZERTANI PÜZETEK

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Kézirat gyanánt

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Fejes Imre bv. alezredes,
dr. Ilovszky Vladimir bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
dr. Lőrincz József bv. alezredes
dr. Németh Gyula bv. őrnagy
Palotás Miklós bv. ezredes,
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Doba Károly, Mezei Miklós
és Zimmermann Béla

87—1494 Szikra Lapnyomda,
Budapest

Felelős vezető:
Csöndes Zoltán vezérigazgató

TARTALOM

-
- 1 DR. MOLNÁR JÓZSEF: A fiatalkori bűnözés új vonásai hazánkban
-
- 9 SZAKMAI KONFERENCIA
-
- 9 Szerkesztőségi előző
-
- 10 BALOGH MARGIT: A nevelő személyiségének hatása az elítéltekre
-
- 12 BERAUER ÉVA: Gyógyító-nevelés a Kalocsai Fegyház és Börtönben
-
- 13 CSÉPAI JÓZSEF: Adalékok a büntetésvégrehajtás etikájához
-
- 15 GYURIS TAMÁS: A feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak vizsgálata
-
- 18 DR. KÖVÉR ÁGNES: Gondolatok a szigorított őrizet jogintézményéről
-
- 21 LENGYEL LÁSZLÓ: Szemelvények a fiatalkorúak büntetésvégrehajtásának XVIII—XX. századi történetéből
-
- 25 DR. MAROSI PÁL: A büntetésvégrehajtás ellenőrzési rendszeréhez
-
- 29 SISÁK PÉTERNÉ—BARTA MÁRIA: Gyógyító-nevelő munka — nővérszemmel
-
- 32 VÉN FERENCNÉ: A nevelési szolgálat gondolatai Kalocsán
-
- 34 VEPRIK ÁRPÁD: A Munkaterápiás Alkoholoson Intézet beutaltjainak foglalkoztatása
-
- 38 A BV TÖRTÉNETÉBŐL
-
- 38 DR. KABÓDI CSABA—DR. MEZEY BARNA: Börtönügy az imperializmus körében
-
- 60 KÖNYVEKRŐL
-
- 50 ÁDÁM GYÖRGY: Az orvosi hálapénz Magyarországon (dr. Langó Katalin)
-
- 52 FERGE ZSUZSA: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből (dr. Kövér Ágnes)
-
- 55 SZEMLE
-
- 55 Nemzetközi tapasztalatok
-
- 62 HÍREK KÉPEKBEN
-

A fiatalkori bűnözés új vonásai hazánkban

Ez a tanulmány a *Társadalmi beilleszkedési zavarok* országos kutatási főirány keretében végzett reprezentatív jellegű, empirikus felmérés rövidített összefoglalása. Fiatalok körében vizsgáltuk az új típusú bűnözőcsoportok antiszociális viselkedését, azt remélve, hogy e csoportok jellemzésével sikerül a fiatalkori bűnözés mai helyzetét és jellegzetességeit, sőt átalakulásának menetét is — szemléletesen ábrázolni.¹

A vizsgálódás során igyekeztünk bepillantani e csoportok belső életének és működésének sokféleségébe. Át akartuk tekinteni a fiatalkori antiszociális csoportok hazai történetét. Választ kerestünk arra a kérdésre, hogy a fiatalkori bűnözés újabban tapasztalt gyors növekedése és agresszív jellegének fokozódása milyen kapcsolatban áll az ifjúság új típusú csoportjainak megjelenésével? Be kívántuk mutatni az ezekben részt vevő fiatalok családi és személyes körülményeit.²

Az új típusú csoportosulások szerkezete

A fiatalkorúak spontán csoportosulásait ma a sokféleség jellemzi. A szórakozó baráti társaságoktól a különféle zenei és öltözködési divatoknak hódoló, gyakran antiszociális viselkedésű csoportosulásoktól egészen a bűnözéstől sem visszariadó, sőt éppen e célból szervezkedő csoportokig terjed a színskála. Ez utóbbiakkal kapcsolatban már most érdemes megjegyezni, hogy leginkább az általi gondozottak nevelőotthonjaiból vagy a javítóintézetből való szökések előkészítéskor és kivitelezéskor fordul elő ilyen szervezkedés.

A bűnözésre szerveződő fiatalkorú csoportok növekednek ugyan, ám a leggyakrabban előforduló ifjúsági csoportok nem bűnelkövetésre, hanem az idő

¹ A fiatalkorúak csoportos bűnözése egyidős a fiatalkori bűnözés önálló kezelésével. Balogh Jenő már 1909-ben ír a nagyvárosi fiatal bandáiról, akik jól kitervelt programok alapján követik el tetteiket. (Fiatalkorúak és büntetőjog. Athenaeum Irodalmi és Nyomdaipari Rt. 1909.) Rendszeres megfigyelésük és tudományos feldolgozásuk mintegy negyed századdal ezelőtt kezdődött. (Az Országos Kriminológiai és Kriminológiai Intézet kutatásainak keretében.) A hetvenes évektől kezdve az érdeklődés homlokterébe kerültek a fiatalkori galerik, mert komoly veszélyt jelentettek a közrend számára, viselkedésük pedig megváltoztatta a fiatalkori bűnözés egész arculatát.

² A megállapítások és következtetések erősítésére vagy megkérdőjelezésére szolgáltak az alábbi tanulmányok, amelyeket TBZ kutatási főirány keretében írtak meg a szakemberek: A fiatalkori csoportos bűnözés új formái (dr. Pusztai Károly); Gondolatok a galeri bűnözésről (dr. Nagy Sándor); A fiatalkori bűnözés tendenciái, új jelenségek az elmúlt négy év tapasztalatai alapján (Birtalanné Fodor Judit és Balogh Anikó); A fiatalkorúak drogokkal való veszélyeztetettsége, a megelőzés lehetőségei és akadályai (dr. Kisszékelyi Ödön); Állami gondozottak részesedése a gyermek- és fiatalkori bűnözésben (dr. Vabrik László); A veszélyeztetett kiskorúak nyilvántartásbavételi gyakorlatának, valamint a gámmhatóságok védő-óvó intézkedései hatékonyságának értékelése (dr. Vabrik László).

spontán eltöltésére alakulnak ki. A fiatalok összeverődnek, felnőtt nem befolyásolja őket, és csoportjuk minden belső hierarchiát és szervezettséget nélkülöz.³

Napjaink antiszociális vagy bűnöző fiataljai nem kedvelik a vezéregyeniségeket, bár a büntetett előéletű, intézetből szökött csavargó, az úgynevezett nehéz fiú hangadó szerepe nem vitatható. A csoportok összetétele laza, alkalmoszerűen változik, a belépés és a kiválás többnyire önkéntes jellegű. Az ilyesfajta csoportközi ismerettséggel rendkívül széles körű kapcsolatok teremthetők.

A csoportok között a felszínes megfigyelő alig lát valóságos eltéréseket, a differenciák inkább a különböző divatirányzatok egymásba folyó külső kifejezéseinek tűnnek. Továbbra is nagy a *csövesek* befolyása és bőven van utánpótlásuk a fiatalabb korosztályból. Az amerikai hippik denúciálását követően a mieink is eltűntek, noha a nagy elődöknek ők eredetileg is csupán egy aberrált változatát képviselték hazánkban. A hippimozgalom, amely az amerikai ifjúsági mozgalmak egyik legkidolgozottabb, világképet teremtő változata volt, nálunk sohasem vált mozgalommá. Elsősorban azért, mert a hippiség lényege nem a viselkedés vagy az öltözködés, illetve jelvények hordása, hanem egy adott társadalommal való tudatos szembenállás.

Eltűntek a *digók*, helyüket átvették a *popperek*, *punkok*. Ugyancsak az új típusú csoportok közé sorolhatók a *bőrhajúk*, a *rockerek*, az *újhullámosok*. A differenciálódás éppúgy megnyilvánul külsőségekben — öltözködésben, hajviseletben —, mint magatartásban és életformában. Más-más szórakozóhelyre járnak, más-más zenekart kedvelnek és antiszociális magatartásuk kiélése, a bűncselekmények elkövetésének módja is sajátos arculatot tükröz.

A bűnözés szempontjából kiemelkedő szerepet játszó csövesek előbb Budapesten jelentek meg, majd több vidéki városban is felhívták magukra a figyelmet. A csöves kifejezés önmegjelölés; utal az életmódjukra, illetve az öltözködésükre (szűkített, kopott farmernadrágjukra). Szembenállásuk a rendesen, tisztán, divatosan öltözködő csoportokkal, például a digókkal, ruházódásukban is tükröződik. A magát csövesnek valló fiatalnak rendszerint nincs bejelentett lakása.

A csövesek valójában egy lenézett és megvetett életformából úznek kultuszt, idealizálva azt. Többnyire a csövezés szimbólumává lett aluljárókban találkoznak egymással. Állandóan változó csoportokba tartoznak, sok közöttük a vidékről felkerült, lakás nélkül csavargó fiatal. Egy-egy csoport mintegy 70-80 főből áll.

Az időt lopó beszélgetéseken kívül az együttlét leggyakoribb formája a rockvagy újhullámos együttesek koncertjein való részvétel. Ritkábban labdarúgó-mérkőzések lelátóin is előfordulnak. A csoportban a keménység játssza az érték-mérő szerepet. A legkeményebb magatartás a hatósággal való szembe fordulás. A csöves vagy szemben áll az őt körülvevő világ egészével, vagy közömbös irányta. A csoport maga nem tekinthető bűnözésre szervezett alakulatnak, noha belső normái miatt itt nagyobb a bűnözővé válás esélye, mint a fiatalok egyéb közösségeiben.

Veszélyességük miatt ki kell emelnünk a punkokat. Mozgalmuk Angliában kezdődött a hetvenes évek második felében. A munkásnegyedek bérházaiban élő ifjúmunkásoknak, munkanélkülieknek, az úgynevezett dühös fiataloknak ők a leszármazottjai. Más országokban is a lumpenproletárokból, illetve a hátrányos helyzetű etnikai csoportokból toboroztak követőket. A punkok a társadalom peremén lévő csoportokból származnak, a közveszélyesség határán élnek, és a hatóságok figyelmét folyamatosan magukra vonják. Ez nem jelenti azt, hogy a punk-

³ A spontaneitás jelentőségét hangsúlyozandó utalunk itt több, a témával foglalkozó kutató véleményére: még nem találtak vizsgáldásaik során olyan fiatalokból vagy fiatal felnőttekből összeállt spontán csoportosulással, amely a társadalom által elfogadott normákat követendőnek tartotta volna.

mozgalom mentes lenne minden ideológiai és stratégiai megalapozottságtól. Erről nem egy országban neves írók és szociológusok gondoskodnak napjainkban is. A mozgalom fokozatosan került a szélsőséges elemek hatása alá. Hozzánk már ilyen elfajult formában érkezett, és nemegyszer az újfasizmus jeleit viselte magán.

Budapesten és a vidéki városokban a hosszabb-rövidebb ideig működő punkzenekarok köré tömörültek, azok törzsközönségét alkották. A slepp horogkereszteket festett a belvárosban, fasisztákat utánozva menetelt. Jelvényeket, karzalagokat, náciikat utánzó egyenruhákat viseltek, egymást „heil” kiáltással üdvözölték. A CPG (Come on Punk Group) nevű zenekar Szegeden alakult, majd Budapestre tette át székhelyét. Dalaik szövege kihívóan társadalomellenes, és aktív ellenállásra buzdít. A punkok egy része köztereket rongált, a falakon izgató tartalmú feliratokat helyezett el, amiért később néhányan bíróság elé kerültek. A slepp például Szegeden láncokkal támadta meg az ott tanuló líbiai diákokat.

A punk csoport tagjai elkülönülésüket külső jegyekkel is kifejezik. Megszagott ruhákban járnak, arcukba, fülükbe biztosítótűt szúrnak, rikító színre festett, borotvált ún. mohikán frizurát hordanak.⁴

A társadalomra való veszélyesség

Az antiszociális csoportok tömeges újratermelődésének fő forrását a fiatalok körében a csövesek képezik. Az általunk vizsgált népesség egyharmada a csövesek közül került ki. Itt található a csavargó és az intézetből szökött fiatalok nagy százaléka. Ezért amíg az említett — és egyre nagyobb arányokat öltő — jelenségek fennmaradnak, mindig számolni kell a csövesek antiszociális beállítottságú csoportjainak fennmaradásával vagy újraalakulásával. Újratermelődésük is biztosított, minthogy jelenlétük, pontosabban az általuk sugallt életforma a romantikára hajlamos fiatalokat a család, az iskola, a munkahely elhagyására ösztönzi.

A bűnözés szempontjából természetesen a legnagyobb veszélyt az általunk megismert és bünszövetségként megjelölt csoportosulások képezték. E csoportok tagjai idősebb személyekkel közösen, hivatásszerűen követnek el bűncselekményeket, sőt kifejezetten e cél hozza őket össze. Előfordul, hogy ezek a fiatalok családi kötelékben, a család idősebb tagjaival együtt hajtják végre a bűncselekményeket.⁵

Kutatásunk tárgya az új típusú fiatalkorú bűnözőcsoportok viselkedése volt. Már most le szeretném szögezni: az a tény, hogy az egyes fiatalkorú személy antiszociális vagy bűnöző viselkedése milyen típusú csoport keretében valósul meg — alapvetően a véletlen dolga. A csoportba való tartozásnak, a beszervezésnek és a választásnak ezer változata ismert, leggyakrabban a fiatalkorú ízlése dönti el a dolgot. A csoportba kerülés véletlen vagy — ha tetszik — divatjelenség. De hogy ilyen csoportok egyáltalán léteznek, az már társadalmi jelenség. E csoportok rendeltetése nem más, mint a társadalmi normákkal és értékekkel való szem-

⁴ Az általunk vizsgált 149 fiatalkorú elkövető összesen 92 csoportosuláshoz tartozott — az alábbi megoszlásban: csöves 29, popper 9, galeri 8, újhullám 7, teddy 3, punk 2, digó 2, rocker 2, hippy 2, egyéb 28 (ebből: alkalmi 2, bünszövetség 12, divatot nem követő 14). A csoport elnevezése gyakran annak jellegére is utal. Így például az újhegyi jampik csoportja a Hungária zenekar körül tömörülő teddyket ölelte fel. A Jézus Krisztus csoport hippy jellegű alakulat volt. A Kopogó fék és Motorosok elnevezések rockercsoportokat fedtek.

⁵ Voltaképpen ezek a csoportok nem is tartoznak témánk keretébe, minthogy együttlétük és egész közösségük csupán bűnelkövetésre korlátozódik. E jelenség szabályozása a büntető anyagi jog területén megy végbe.

befordulás, a különböző mélységű és természetű „ellenzékiesség” formáinak megteremtése. Ennek az ellenzékiességnek a politikai tartalma nem eléggé ismert, de talán azért, mert nincs is. Ne tévesszenek meg bennünket a már említett horogkeresztek és egyéb náci jelvények. Mindezek korántsem a szereplők náci ideológiához való tartozását jelzik, sokkal inkább a végsőig elmenő drasztikus szembe fordulás kifejezésére szolgálnak.

Ugyanakkor az említett csoportoknak és a belőlük létrejövő mozgalmaknak a nyugati országokban, különösen az Egyesült Államokban jól kidolgozott ideológiájuk és filozófiájuk van, amely tagadja a polgári társadalom adott időszakát és a reá épülő adminisztrációt. Ez a forradalmiság azonban anarchisztikus természetű és gyakran köt szövetséget a köztörvényes bűnözőkkel. (Egyes szociológusok e mozgalmak közé sorolták be pl. a Berkeley egyetemen működő kommunista sejteket is.)

Az ötvenes évek végétől a fiatalok csoportos bűnözését *galeri* néven kezdték emlegetni a bűnügyi tudomány, s a köznyelv is. A kriminológiában a *galeri* fogalma kezdetől negatív értékítéletet tükrözött, míg a köznyelvben egy ideig igaz baráti társaságok megjelölésére is szolgált.⁶ Kétségtelen, hogy a *galerik* megjelenése nagy szerepet játszott a fiatalkori bűnözés számbeli emelkedésében és veszélyességének fokozódásában.

Bár a kriminálstatistikák az 1970-es évet tartják a *galeribűnözés* kiemelkedő esztendejének, az elkövetett cselekményeket, a létező *galeriket*, illetőleg azok tagjainak számát megközelítően sem lehetett megállapítani. Ennek oka főleg a feljelentések elmaradásából származó magas tendenciában rejlett. (Pl. a Népstadion-*galeri* tagjai közel 90 esetben követtek el erőszakos közöszlést, de csak egy személy tett ellenük feljelentést.) Mindezek ellenére a *galerik* szerkezete, működése, tagjaik belső élete meglehetősen jól kirajzolódott a korabeli kriminológiai kutatásokból.

1975-től kezdve az antiszociális fiatalkorúak csoportjai egyre inkább csöveseknek kezdték magukat nevezni, *galerit* képző gócként aluljárókban gyülekeztek és számos bűncselekményt követtek el. 1976-tól kezdve nincs adat a *galeribűnözés*ről. A fogalom két okból halványult el. Egyrészt nem ragaszkodott a hatóság a fiatalkorú bűnözés súlyos helyzetét tükröző címke folyamatos használatához. Másrészt a fiatalkorúakból álló *galerik* sem nevezték magukat szívesen e súlyosabb elbírálás alapjául szolgáló megjelöléssel. Lassan kialakult az a vélemény, hogy *galeribűnözés* mint olyan — nem létezik többé.

De a valóságban részben átalakult, kisebb részben pedig tovább élt a *galeribűnözés*. Bizonyítják ezt az azóta felszámolt *galerik*, a *galeritagokra* és *-vezetők*re vonatkozó adatok — az egységes rendőrségi és ügyészségi statisztikában —, de ezt támasztja alá saját kutatásunk is.

A bűnözői viselkedés mibenléte

Először is arra a kérdésre kell választ adni, hogy az új típusú antiszociális csoportok megjelenése és a fiatalkori bűnözés nagyarányú emelkedése között

⁶ A *galeri* pontos fogalmát az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika ún. kitöltési tájékoztatója adja meg, amely tulajdonképpen átvette az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet kutatási anyagából nyert definíciót. Eszerint: a fiatalkorú *galeri* olyan három vagy több személyt magában foglaló antiszociális beállítottságú társadalmi csoport, amelybe megközelítően azonos korú fiatalok tartoznak. Társulásuk nélkülözi mind a hivatalos szervek, mind a szülők kezdeményezését, jóváhagyását, felügyeletét. E csoportok tevékenysége a szabadidő felhasználásának sajátos módját jelenti.

van-e összefüggés? Időbeli korreláció kétségtelenül van. Az országos adatok szerint a fiatalkori bűnözés az utolsó öt év alatt közel másfélszeresére, a többes, csoportos bűnelkövetés (amelyben nagy számmal szerepelnek az elemzett csoportok) még ennél is nagyobb mértékben növekedett. A csoportos elkövetők száma 1984-ben megegyezett az 1980-ban kimutatott összes fiatalkorú bűnöző létszámával. Ami a csoportos fiatalkori bűnözés szerkezetét illeti, igen csekély és alig változó az *állam és emberiség elleni*, valamint a *gazdasági bűncselekményeket* elkövető fiatalkorúak száma. Ám a legtöbb bűncselekménycsoportban jelentős és állandó a növekedés.

Többnyire *vagyon elleni bűncselekményeket* követnek el. Uralkodó elkövetési forma az erőszakkal elkövetett dolog elleni lopás. Budapesten butikokba, trafikokba és élelmiszerboltokba törnek be. Erőszakosan feltörik a gépkocsikat, bezúzzák a nyilvános telefonfülkék perselyeit. Leggyakrabban élelmiszert, szeszes italt, cigarettát, ruhaneműt, rádiót, magnetofont, sportfelszerelést lopnak. Autókból pedig benzint, pénzt és ékszert. Budapesten divik még a zsebtolvajlás is.

A *jármű önkényes elvétele* rendszerint hirtelen keletkező ötlet egy rövid szórakozás megvalósítására. A *rablások* jelentős része úgy zajlott le, hogy a csoporttagok pénzt kértek a járókelőtől, majd amikor az megtagadta, elvették a pénzét és értéktárgyait. Gyakran fordult elő az ittas vendégek kifosztása is. A viszonylag nagyszámú *közokirattal való visszaélés* a lopási cselekménnyel összefüggő bűnhalmazat. A fiatalkorúak az ellopott táskákban, levéltárcákban talált igazolványokat is megsemmisítették.

Valamennyi erőszakos és garázda jellegű bűncselekmény elkövetését brutálitás jellemezte. Az elkövető fiatalok egymást kívánják felülmúlni a sértettek bántalmazásában. Kivétel nélkül minden garázda eset a sértettel szemben tanúsított erőszakkal valósult meg. A testi sértések áldozatai magányos, vétlen emberek, akiket a csoport tagjai provokáltak, majd súlyosan bántalmaztak.

A bűnelkövetői csoportok létszáma általában 3—10 fő. A vizsgált népesség mintegy 77%-a ilyen csoportban követte el a bűncselekményt. E kisebb létszámú csoportokra az jellemző, hogy szinte valamennyi tagja részt vett a bűncselekmény, többnyire még a bűnhalmazat elkövetésében is. Szervezetek, a tagok többségének már van bűnöző tapasztalata. Ilyen csoportok vizsik véghez szinte valamennyi betöréses lopást és rablást. Cselekményeik — jogi jellegét tekintve — gyakran minősülnek bűnszövetségben elkövetettnek.

A nagyobb létszámú csoportoknál rendszerint megoszlott a tagok tevékenysége. Itt több olyan fiatallal találkozhattunk, akik egyedül feltehetően nem is követték volna el a cselekményt, csak társaik miatt vettek részt abban, többször csupán bűnsegédként. Az így elkövetett cselekmények ötletszerűbbek. A telefonpersely-kifosztók, a gépjárműfeltörők nagy része innen kerül ki. Ugyancsak ezek a csoportok valósítják meg a provokációt követő testi sértéseket és a garázdaságok többségét.

A személyek, körülmények átlagtól eltérő volta

Kutatásunkban kitértünk az elkövető fiatalkorúak nem és kor szerinti megoszlására, iskolai végzettségére, foglalkozás szerinti szóródására, előéletükre, baráti kapcsolataikra és a különböző szervezetekhez való tartozásukra. Az adatok nem mutatnak jelentős eltérést a korábbi vizsgálathoz képest. Mégis érdemesnek látszik felhívni a figyelmet az olyan, általános iskolát végzett fiatalok magas számára, akiknek fele évet ismételt, esetleg 2-4 alkalommal is. Az analfabéták, az írni-olvasni alig tudók aránya jobb képet mutat az országos átlagnál, az 5—8. osztályt végzettek aránya pedig alig marad el tőle.

A családi és személyes körülmények a kutatásnak fontos részét képezték, de e rövid tanulmányban nincs mód részletes ismertetésükre. Annál inkább ki kell térni azokra a deviáns jelenségekre, amelyek aggasztó méretekben fordulnak elő a csoportos bűnözésben részt vevő fiataloknál. A beilleszkedési zavaroknak e csoportja nem szűkíthető le a csoportos bűnözés területére, mert napjaink fiatalkori bűnözését alapvetően meghatározza. Az általunk vizsgált csoportokban ezek a negatív jelenségek halmozottan fordultak elő, területi megoszlásuk pedig jelentős eltéréseket mutatott. Így Budapesten a fiatalkorú csoportos elkövetők felénél; vidéken pedig háromnegyedénél fordult elő súlyos deviáns viselkedés a bűnelkövetésen túl.

Első helyen említendő az alkohol és csoportos bűnözés összefüggése. A vizsgált fiatalok több mint egyharmada rendszeresen fogyasztott szeszes italt. Legtöbbjük ital hatása alatt követte el cselekményét. Egyesek azért vittek véghez betöréses lopást, hogy italt szerezzenek, mások egyenesen italt loptak. A vizsgált bűnelkövetőkhöz viszonyított arányuk 36,2% és ez közel ötszöröse az összes fiatalkorú elkövető terhére kimutatható 1984-es adatnak. A rendszeresen alkoholi-záló fiatalok a devianciával terhelték közel kétharmadát teszik ki.

Csakúgy mint országosan, az általunk vizsgált fiatalkorú csoportokban is nagy szerepet játszott a narkómánia terjedése. A fiatalok 25%-a károsította egészségét kábító hatású anyagok élvezetével. Többségük állami gondozott volt. (A megfigyelt állami gondozottak 47,9%-a tartozott ide.) A legtöbben ragasztóanyagok belélegzésével idéztek elő kábulatot. Egyes csoportokban minden tagnak kötelessége volt ragasztót szerezni. Az is előfordult, hogy a ragasztó megszerzése a csoporthoz tartozás, a befogadás feltétele volt. Budapesten és Szegeden egy-egy csoport kábítószeres cigarettát vásárolt külföldi turistáktól és kamionvezetőktől.

A tapasztalat azt bizonyítja, hogy e visszaélések az egyre erősebb kábítószert tartalmazó gyógyszerek irányába tolódtak el. Magasra ugrott az orvosi vények meghamisítása (1983-ban 2786 darabot lepleztek le), és jelentősen megnőtt a gyógyszerári betörések száma. A fiatalok bandákba verődve jelennek meg a gyógyszerárban, és zárás után zaklatják az ott dolgozó nőket. A kábítószer-fogyasztás ma is a pótszerek és a pszichotropikus gyógyszerek fogyasztását jelenti. Egyes szakértőknek az a véleményük, hogy a nyolcvanas évek eleje óta — bár nehezen és magas áron — csaknem minden kábítószert meg tudnak szerezni azok, akik kapcsolataik révén ismerik a megfelelő forrásokat.

A kábítószer-fogyasztással igen sok tanulmány foglalkozik, és azt komolyan terjedő, járványszerű folyamatnak tartja. E rövid cikkben csupán a jelenség legújabb vonásait kívánjuk érinteni. Ezek a következők:

— A visszaélő anyagokkal való próbálkozások egyre fiatalabb korosztályokra tevődnek át.

— Növekszik a kábítószer-élvezők között a lányok száma.

— A narkómánia nem kötődik bizonyos társadalmi rétegekhez, szinte minden réteg képviseli magát, bár a narkomániás fiatalok zöme veszélyeztetett családi háttérű vagy állami gondozott személy.

— A fiatalok csoportjai, illetőleg a nevelőotthonok a fertőzés gócai.

— A belföldi turizmus segítségével az antiszociális csoportok és személyek hatása sajnálatos módon egymástól földrajzilag távol eső körzetekre is átvevődik.

— A fiatalok egyre leleményesebbek a kábulat keltésére alkalmas új szerek felismerésében, terjed például a házilag természetet vagy vadon nővő kenderlevelek elszívása. A súlypont a ragasztóanyagokról a gyógyszerek használatára helyeződött át.

— Kialakulni látszik a kábítószeresek ideológiája: a hagyományos érintkezési formák és életmód elleni tiltakozás.

A fiatalkori deviációk egyik legveszélyesebb fajtája az öngyilkosság és ön-

gyilkossági kísérlet. Köztudott, hogy az öngyilkosságok elkövetői, megkísérlői között sok a gyermek és a fiatalkorú. Vizsgálatunk adatai felülmúlják az eddig ismert előfordulási gyakoriságot, minthogy minden kilencedik fiatalkorú (az elkövetők 10,7%-a) öngyilkossági kísérletet hajtott végre. A suicidium, illetve annak megpróbálása általában halmozott deviáció terméke. Az öngyilkossági kísérlet gyakran nem az önpusztítás szándékával történik, az elkövető így próbálja felhívni magára a környezet figyelmét, ilyen drasztikus formáját választja a segélykérésnek.

A fiatalkori bűnelkövetőknél mutatkozó devianciák, negatív jelenségek körében indokolt megemlíteni a csavargást és a bűnözést. A bűncselekményt elkövetők között a csavargás mint előzmény a szakértők szerint 55—60%-os előfordulást mutat.

Tapasztalataink szerint a csavargók többsége nevelőotthonból vagy javítóintézetből szökött meg. Tettüket valószínűleg a fegyelmezett életmódhoz való alkalmazkodási készség hiánya motiválta. Ezzel a nagyméretű szökési hullámmal magyarázható az is, hogy az állami gondozott fiatalkorúak körében egészen elképesztő méreteket (a fiatalkori bűnözők átlagos szintjének a hatszorosát) öltött a bűnözés.

A különböző intézetekben meglévő negatív jelenségek ösztönző hatását a szökésre és a csavargásra más felmérések is alátámasztják. Az intézeti nevelők egy része kiszolgáltatottnak tartja magát és fél neveltjeitől. Gyakran kénytelenek segítségül hívni az agresszív fiatalokat a többiek fegyelmezéséhez.

Rendkívül figyelemre méltó azon kutatói tapasztalat, amely szerint a jó színvonalon működő állami nevelőintézmény sem tart úgy vissza, mint a közepes szintű családi nevelés. Mivel a csavargás egyik eredője a deviáns, bűnöző életvitel kialakulásának, ezért a fiatalkori csoportos bűnözés visszaszorításának egyik sarkpontja az ellene való határozott fellépés.

A felsorolás végén utalnunk kell az érzelmi-értelmi természetű devianciákra. Kutatási adataink szerint a vizsgált fiatalok 7%-a állandó ideggondozói kezelés alatt állt. Epilepsziás rohamok, dühkitörések, a gyengeelméjűség enyhébb fokai, lelki és kedélybetegségek miatt sok fiatalot gyógykezelnek az orvosok.

Összefoglalásképpen utalni kívánunk arra, hogy következtetéseink és általánosításaink, bár konkrétan a fiatalkori csoportos bűnözésre vonatkoznak, valójában a hazai fiatalkori bűnözés egészére érvényes megállapításokat tartalmaznak. Ezeket az alábbi pontokban foglaljuk össze.

1. A fiatalkori bűnözés emelkedését az 1980—1984. évi adatok tanúsága szerint döntően a csoportos bűnözés megélénkülése idézte elő.
2. Jelentősen megnőtt a fiatalkorúak által elkövetett erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények — különösen a rablások — száma, a csoportos bűnözés elterjedésével párhuzamosan.
3. A fiatalkori csoportos bűnözés résztvevői többszörös bűnelkövetéssel jellemezhetők. A bűnhalmazat körükben a bűnelkövetők országos átlagának a kétszerese.
4. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak vagyon elleni bűncselekményeinek egy főre jutó kára meghaladja az országos bűnelkövetői átlagot.
5. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak nem kis értékű dolgokat lopva követik el tettüket, egyre gyakrabban jellemzi tevékenységüket az üzletszerű elkövetés. A csoportok létszáma ritkán haladja meg a tízet. Valamennyi elkövető részt vesz a bűncselekményekben, emiatt azok — különösen az erőszakos és garázda cselekmények — rendkívül durvák, brutálisak.
6. Növekszik a bűnelkövetés szervezettsége, a cselekmények egyre többször minősülnek bűnszövetségben elkövetettnek. Terjed a fosztogatás, miközben ún. bűncselekmény-sorozatokat valósulnak meg.

7. Fiatalkorúak és felnőttek együttes bűnelkövetése esetén mind gyakrabban kezdeményeznek a fiatalkorúak.

8. A fiatalkorú bűnelkövetők részvétele a csoportos bűnözésben az elkövetőknek 60,4%-ánál a csoporthoz tartozás negatív hatásának tulajdonítható.

9. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak az átlagosnál sűrűbben követik el bűncselekményeiket lakóhelyükön kívül, mozgási körletük nagyobb, mint az egyedül bűnözőké.

10. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak közel egyharmadát olyan állami gondozottak alkotják, akik szökéseik során követik el bűncselekményeiket.

11. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak között a 15-16 évesek aránya meghaladja az országos átlagot. Tehát már a fiatalabb életkorúak is intenzíven bekapcsolódnak e bűnözési formába.

12. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak többségét azok a szakmunkástanulók alkotják, akik iskolai végzettségük alapján csak alacsonyán kvalifikált munka végzésére alkalmasak.

13. A csoportos bűnözés fiatalkorú résztvevőinek 40,9%-a ellen indult korábban büntetőeljárás. A soraikban lévő állami gondozottak fele: bűnismétlő.

14. Az elkövetők 57,7%-ánál lehetett kimutatni deviáns jelenségeket (rendszeres alkoholfogyasztást, kábító hatású anyagok élvezetét, öngyilkossági kísérletet, ideggondozói kezelést stb.), ami arra utal, hogy körükben átlagon felüli gyakorisággal fordulnak elő beilleszkedési zavarok.

15. A csoportosan bűnöző fiatalkorúak között a rendszeres alkoholfogyasztók aránya 36,2%. Ez mintegy ötszöröse a fiatalkorú bűnelkövetők terhére kimutatható szeszital-fogyasztásnak.

16. A fiatalkorú bűnelkövetők negyedrésze rendszeresen károsítja egészségét kábító hatású anyagok élvezetével (legtöbbször ragasztók gőzének belélegzésével, ritkábban kábulatot okozó gyógyszerek szedésével, illetve alkohol és gyógyszer kombinációjával). Az állami gondozott bűnelkövetők fele ide sorolható.

17. A csoportosan bűnöző fiatalkorúaknak 31,5%-a nevelkedett teljes családban, 32,2%-a volt állami gondozott, őket épp családi környezetük veszélyeztette. Velük együtt a — családtagok deviáns magatartása miatt — veszélyeztetett fiatalkorú bűnelkövetők aránya 70,5%-ot tesz ki.

18. A fiatalok felfokozott csoportosulási igénye és a csoportosan elkövetett bűnözés elszaporodása között nyilvánvaló az okozati összefüggés. A fiatalok csoportosulási formái sokszínűek és többnyire az aktuális zenei és öltözködési divathoz igazodnak. Rendszerint nem bűnelkövetés céljából, hanem a fiatalok közösségi szükségleteinek kielégítésére jönnek létre. A beilleszkedési zavarokkal terhelt fiatalok csoportalakítása egyre többeket juttat el a bűnözésig. Számos csoportosulási forma önálló ideológiát alakít ki (lásd például a punkok rendszerellenességét). A csoporttagok egymásra hatása következtében felgyorsul az antiszociális beállítódás folyamata és jogsértésekhez vezet. A kutatás tapasztalatai szerint a magukat csöveseknek nevező csoportosulások a legelterjedtebbek és így a legveszélyesebbek. Közülük kerülnek ki a legnagyobb arányban a csoportos bűnelkövetők.

19. A galeribűnözés újraéledésére a kutatás nem szolgáltatott adatokat. A galerikra jellemző klasszikus szervezettséggel, belső renddel alig találkoztunk. Ugyanakkor megnőtt a kifejezetten bűnözésre szerveződött csoportok száma a fiatalkorúak körében. Ezek természetesen inkább bűnszövetségeknek minősíthetők, ám huzamosabb fennmaradásuk esetén, a szervezettség fokozódásával, galerivá válhatnak.

20. A fiatalok csoportosulásai megteremtik az agresszív ösztön kiélésének lehetőségét. A társas együttlét bátorítólag hat, csökkenti a felelősségtudatot. S így legfőbb forrása a csoportos bűnelkövetésnek.

Dr. Molnár József

Szerkesztőségi előszó

Az államigazgatási és igazságügyi ifjúsági napok keretében sorra kerülő VI. büntetésvégrehajtási szakmai konferenciát Sopronban tartották. A rendezvényt az tette jelentőssé, hogy a büntetésvégrehajtásnál dolgozó fiatalok megismerhették egymás munkáját, tapasztalatait, elért eredményeiket. Miként a konferencia száma is jelzi (immáron hatodik alkalommal rendezték meg), nagy hagyományokra visszatekintő esemény a KISZ Központi Bizottsága kezdeményezésére létrejött rendezvény-sorozat.

Az érdeklődés változatlanul aktív volt a fiatalok részéről a konferencia iránt, a plenáris ülésen, illetve a szekcióüléseken harminc előadás hangzott el. A témák sokrétősége jól reprezentálta azt a nagy szellemi tartalékot, amellyel a büntetésvégrehajtásnál dolgozó ifjú szakemberek rendelkeznek. Több olyan előadás hangzott el, amely a büntetésvégrehajtás, valamint egy-egy intézet történetét ismertette; az egyik szekcióülésen gazdasági kérdések kerültek napirendre, a másikon a fogvatartottak nevelésének gazdag skáláját mutatták be az előadók; lehetőség nyílt a gyógyító-nevelő munka módszereinek összevetésére, ugyanakkor szervezeti, szolgálat-szervezési tapasztalataikat is kicserélhették a résztvevők.

A Módszertani füzetek szerkesztőbizottsága korábban is hozzájárult ahhoz, hogy a kétnapos tanácskozáson elhangzott előadások eljussanak a büntetésvégrehajtás egész személyi állományához. A kiadvány mostani száma válogatást közöl a konferencia anyagából. Ehhez a terjedelmi okok mellett az is hozzájárul, hogy a szóban elhangzott előadásokat nem minden esetben lehetett írásbeli közlésre alkalmasá tenni, máskor a befejezetlen kutatás részeredményeit ismertető szerző érezte úgy, hogy az írásbeli változattal meg kell várnia a kísérlet végeredményét.

Az értekezlet résztvevőinek egy csoportja

A közreadott írások jó részén változatlanul érezhető a szóbeliség, a szerkesztés csak annyira korrigálta az anyagokat, amennyire az múlhatatlanul szükséges volt. Azt is szeretnénk hangsúlyozni, hogy a megjelentetett cikkek némely megállapításával nem ért egyet a szerkesztőbizottság, ezen mégsem változtattunk, mert akkor a történeti hűség szenvedett volna csorbát. Remélhetőleg olvasóink értik szándékunkat: publikálási lehetőséget kívántunk nyújtani a fiataloknak és közkinccsé tenni tapasztalataikat, felkínálva javaslataikat, eredményeiket a továbbgondolásra.

A nevelő személyiségének hatása az elítéltekre

A nevelés célja, hogy a felnövekvő nemzedék eleget tudjon tenni a társadalom által támasztott követelményeknek. Ez az oka annak, hogy a nevelés célja társadalmi formációnként eltér. A felnövekvő nemzedék feladatait úgy kell meghatározni, hogy az azonosulni tudjon a társadalom érdekeivel, tehát a nevelő nemzedék szerepe igen jelentős a társadalmi fejlődésben, a jövő a nevelő nemzedék kezében van.

A személyiséget a megfelelő biológiai, fiziológiai, pszichikus adottságok, a tágabb és szűkebb környezet optimális feltételei, valamint a célirányos nevelés szocializálja eredményesen. Az adottságok hiányosságai vagy a környezet elégtelensége egyaránt a szocializáció zavaraihoz vezethetnek. A társadalomba való beilleszkedés zökkenőinél ott kell legyen a nevelő, aki Diderot szerint sok mindenre képes, bár nem mindenható.

A büntetésvégrehajtásban tevékenykedő szakemberek — feladataik ellátása során — olyan egyénekkel kerülnek kapcsolatba, akiknél a magasabb rendű társadalmi szükségletek nem épültek be a személyiségbe, akiknek társadalmi aktivitása antiszociális irányba fordult, akiknek életvitele végül is bűncselekményhez vezetett.

A büntetésvégrehajtásnál a nevelési alaphelyzetet a büntetés hozza létre, a kereteket a büntetőjogi szabályok határozzák meg. A bévé-nevelésnek abból kellene kiindulnia, hogy minden ember formálható, nevelhető. Már Comenius is úgy vélte, hogy nincs olyan durva tábla, amelyikre ne lehetne írni.

A nevelőmunka eredményessége vagy eredménytelensége, esetleges kudarca döntően a nevelő személyiségétől függ. A büntetésvégrehajtási nevelőnek sokkal nehezebb a dolga, mint a polgári életben dolgozó pedagógusnak, hisz speciális környezetben dolgozik, speciális feladatokat lát el. A neveltek kategorizálása (nem, kor, bűncselekmény stb.), az elzártság, az intézeti miliő, a nevelés elutasítása mind-mind bonyolítják a nevelő munkáját.

Aki az emberi hibákon javítani akar, keresse meg az ember erényeit, legalábbis azokat a sajátosságokat, amelyekből a benne levő erők megfelelő irányításával erényeket lehet formálni. Ezekre lehet támaszkodni az emberi hibák elleni harcban. Ha harcba szállnak ezekkel a hibákkal, magában az illető emberben kell szövetségeseket keresni.”

E helyütt Rubinstein — véleményem szerint — megfogalmazza a büntetésvégrehajtási nevelés, az elítéltekkel való foglalkozás lényegét. Azt a módszert, amely lehetővé teszi a fogvatartott személyiségének korrekcióját.

A nevelő tekintélye, személyes varázsa a nevelői munka hatásfokát nagymértékben meghatározza. Ezt nem könnyű megteremteni. Senki nem születik tekin-

télynek, azt ki kell érdemelni. Eredményes, következetes munkánk révén érhetjük el. Egyenruhánk, rendfokozatunk is kivált a fogvatartottakból némi tiszteletet, de ez nem elegendő a hatékony nevelőmunkához. Ez utóbbi magas szintű szakmai felkészültséget, hivatástudatot és humánusmot igényel. Így erőfeszítés nélkül el tudjuk magunkat fogadtatni az elítéltekkel, és építően tudunk rájuk hatni.

A megfelelő nevelői légkör döntően három tényezőtől függ: a nevelő beállítódásától az elítéltekkel szemben (talán nem köztudott, hogy ha a nevelő szavai és gesztusai ellentmondanak egymásnak, akkor az utóbbi hat), az elítélt viselkedésétől és magatartásától, továbbá a nevelők egymás közti kapcsolatától (ha ez rossz, akkor a legjobb pedagógiai módszerek is hatástalanok).

A nevelő érzelmi kiegyensúlyozottsága, következetessége, nyíltsága, igazságossága esetén a neveltek jobban kitérülnek. Így a nevelő tudomására jut, hogy az adott elítélt a szocializációs folyamat mely pontjain sérült, és így könnyebben el tudja dönteni, hogy bánjon vele. Ez azért fontos, mert a nevelői munka legnehezebb része a döntés: hisz minden helyzet, minden elítélt más, a pedagógiai szituációk pedig nem ismétlődnek.

A nevelőmunka során a nevelőnek bizalommal kell közelednie neveltjeihez, meg kell találnia a hangot az elítéltekhez, mert ha nem tudja magát megértetni velük, akkor azok nem mondják el problémáikat. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a követelményátmasztást fel kell cserélnie meddő sajnálkozásra.

Mint minden hivatás, a nevelői is küldetésudatot igényel. A rátermettség nem teszi feleslegessé a munka szeretetét. A bévés nevelő akkor tud a legtöbbet tenni az elítéltek reszocializációja érdekében, ha elhivatottsága segítő szándékú érzelmekkel társul.

A nevelőnek a környezet esztétikumára is figyelnie kell, ebben benne foglalatik a maga ápolt, nyugalmat tükröző külső megjelenése, közvetlen környezetének tisztasága, kulturáltsága, rendezettsége.

A nevelő tegyen szert pszichológiai ismeretekre, legyen jó megfigyelőkészsége, és mindenekelőtt rendelkezzen empátiával, azaz találja meg azokat a nevelői megoldásokat, amelyekkel a leginkább tud hatni neveltjeire. Ugyanis minden amit a nevelő mond vagy tesz, kivált valamilyen reakciót az elítéltekből.

A nevelők jellemüket tekintve különböznek egymástól, de felkészültségük, pedagógiai elveik, nevelői taktikájuk azért lehet közös. Hinniük kell munkájuk társadalmi fontosságában és abban, hogy az elítéltek nevelhetőek. Természetesen egy jó nevelő nem tartja magát tévedhetetlennek. Tudja, hogy hasznos állampolgárt kell nevelni, nem konformista elítéltet.

Előfordulhat, hogy a nevelő hibája nem a fogvatartottra, hanem nevelőtársaira üt vissza. Megtörtént, hogy az egyik nevelő erőszakossága miatt a másik nevelő szenved neveltjének — látszólag érthetetlen — agresszivitásától. A személyi állomány bármely tagjának hanyagsága hasonló — úgymond más hátán csattan az ostor — folyamatot indíthat el.

Összefoglalva: a nevelőnek tehát úgy kell dolgoznia, hogy áldozatos és felelősségteljes munkájának eredménye legyen, hogy kiérdemlje a tiszteletet és a megbecsülést. Fontos, hogy minden esetben keresse a legjobb pedagógiai megoldást, akkor is, ha ez állandó erőfeszítések elé állítja.

Balogh Margit

Gyógyító-nevelés a Kalocsai Fegyház és Börtönben

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a 79-es tvr. nyomán kezdett működni a gyógyító-nevelő csoport intézménye. A nyolcvanas évről nincsenek pontos statisztikai adataink, csupán annyit tudunk, hogy az év folyamán mindössze három-négy olyan elítélt került intézetünkbe, akik esetében alkalmazta a bíróság a 75. §-t. S akiket így mint kényszergyógyításra ítélt alkoholistákat, a gyógyító-nevelő csoportba irányítottunk. Tekintettel erre a „hatalmas” létszámra, nem beszélhetünk a szó szoros értelmében csoportról. Ezeknek a fogvatartottaknak csupán nevelési és igazgatási anyagában szerepelt a gyógyító-nevelő csoportba tartozás ténye. Bár amikor szabadultak, részletes összefoglaló véleményt készítettünk róluk, amelyet további felhasználás céljából az illetékes ideggondozónak is megküldtünk.

A következő éveket nagymértékű létszámgyarapodás és arányeltolódás jellemezte. Kevesebb alkoholista és több személyiségzavaros került a csoportba. 1985-ben már 113 (40%-ban személyiségzavaros, 60%-ban alkoholista) elítélt fordult meg a gyógyító-nevelő csoportban. Mindezt nem követte a csoport működéséhez szükséges minimális feltételek kialakítása, csak az állapotok kisebb mérvű javulása.

Pozitív irányú változások természetesen minden évben voltak, mert amennyire a helyi sajátosságok lehetővé tették, a mostoha körülmények ellenére mindig kerestünk megoldásokat annak érdekében, hogy a gyógyító-nevelő csoport legalább a törvényi feltételeknek eleget tudjon tenni, hogy az ide sorolt elítéltek védettebb környezetben éljenek, mint a normál nevelési csoportba tartozók.

Az előre mutató változások a következő állomásból álltak. 1982-ben a gyógyító-nevelő csoportba tartozó elítélteket sikerült, ha nem is külön körletre, de legalább (munkahelyeik szerint) külön zárkába tenni. 1983-ban szűkítettük a csoportba kerülő elítéltek munkahelyi lehetőségeinek körét (a választható három munkahely kettőre csökkent), de megoldottuk azonos körletrészen történő elhelyezésüket.

Ezzel egy időben elértük, hogy a csoporttagok azonos műszakban dolgozzanak, s így lehetővé vált olyan alapvető módszerek kipróbálása, melyek nélkül nemhogy terápiás, de még hagyományos nevelési feladatokat sem lehet ellátni. A csoporton belül tisztségviselőket, csoportvezetőt, zárkafelelősöket, egészségőrt, tisztaságfelelősöket, kultúrost, iskolafelelőst, csoportnapló-vezetőt, faliújság-felelőst stb. választottunk. Munkaidő után szinte naponta szerveztünk különböző jellegű csoportfoglalkozásokat a tudatos személyiségkorrekció érdekében.

A beindult építő folyamat irányító szakmai teamet követelt. 1984-ben tíz főből álló munkacsoportot hoztunk létre. Tagjai közé sorolható a nevelő mellett az intézeti orvos és főápolónő, valamint a körlet három felügyelője és a csoport négy munkahelyi vezetője. Kisebb-nagyobb zökkenők után mindenki megértette a munkacsoporttal járó pedagógiai előnyöket, és lelkesen részt vett a gyógyító-nevelő csoportba osztott elítéltek problémáinak megoldásában. Akadt olyan munkáltató, aki rendszeresen szabad ideje, magánélete rovására kapcsolódott be a munkacsoport vitáiba.

A munkacsoport tagjainak különböző műszakbeosztása hallatlan energiabefektetést és koncentrációt igényelt attól, aki biztosítani akarta az információk folyamatos áramlását. A tájékoztatás koordinálásának feladata automatikusan a nevelő feladata lett. Mindenki tőle várta, és neki adta át a csoporttal kapcsolatos legfontosabb híreket. 1985 óta főállású pszichológus segíti munkánkat.

Az eltelt öt év azt bizonyítja, hogy szükségmegoldások sorával a hiányzó feltételek ellenére is működőképessé lehet tenni a gyógyító-nevelő csoportot. Be lehet illeszteni a bv-intézet speciális csoportjai közé úgy, hogy ne bosszantsa, ne ingerelje különösebben a normál fogvatartottakból álló csoportokat. Természetesen nem akarom a szükségmegoldásokat dicsőíteni, csupán megjegyzem, hogy olyan emberi tartalékokat hoztak felszínre, amelyek, ha a törvényben előírt feltételek megvannak, ki sem derülnek.

Véleményem szerint intézetünkben — a többi büntetésvégrehajtási intézet-hez viszonyítva — mind a munkáltatók, mind a felügyelők (beleértve a főművezetőt és a főfelügyelőt is) hamarabb fogadták el ezeknél az elítélteknél az egyénre szabott bánásmódot (például a fegyelmi vétségek elbírálásánál, a jutalmazásoknál, az aktuális zárkap problémák elintézésénél). Ennek az volt az oka, hogy nem voltak szakemberek, akik mentesítették volna őket a csoporttagokkal való foglalkozás gondjaitól. S mivel nekik kellett ezekkel a problémákkal megbirkózniuk, alaposabban, több oldalról megismerték őket.

A továbbiakban az a feladatunk, hogy a feltételek folyamatos javítása mellett ne sikkadjanak el ezek a kényszerhelyzetben felfedezett módszerek (a felügyelő nemcsak felügyel, a munkáltató nemcsak munkáltat; a foglalkozások akkor is jók, ha terápiás jellegük hagy némi kívánnivalót maga után, vagyis bármilyen közösségi foglalkozás — mesedélután, diavetítés stb. — hatékony lehet, ha figyelembe veszi az elítéltek egyéniségét), amelyeket évek óta sikerrel alkalmazunk.

Berauer Éva

Adalékok a büntetésvégrehajtás etikájához

„A börtönészen megkívántatnak: törvénytudomány, tiszta erkölccsel s nemes szívvel párosult műveltség és tapasztaltság.” E mives nyelven íródott sorokat 1841-ben nyomtatták ki Balla Károly gondolatai nyomán.

A fenti hármas követelmény — ki tagadhatná — máig érvényes. Csak amíg az első és a harmadik mindenki számára érthető, addig koránt sincs tisztázva mit jelent ma a büntetésvégrehajtási dolgozók számára „a tiszta erkölccsel s nemes szívvel párosult műveltség”.

Sokan definiálták már az erkölcsöt. A fiatalok számára talán Farkas Endre meghatározása mondja a legtöbbet: az erkölcs „a valóság elsajátításának és átalakításának olyan sajátos értékelő-szabályozó módja, melyben az ember a valóságot a jó és a rossz ellentmondásos mozgásában értékeli”. Az emberek magatartását egy normarendszeren keresztül szabályozza a közösségi érdek, valamint a személyiségformálás nevében. E meghatározás nem csupán az erkölcs fogalmát fejt ki, hanem hozzájárul két tévedés elkerüléséhez is. Megmenekít a nihilizmustól és a moralizmustól egyaránt.

A szocialista társadalom magához méltó büntetésvégrehajtást teremtett, mégha ennek létrehozása nem is volt mindig zökkenőmentes. (Utalnék itt az ötvenes évek „gyűlölvé őrizd!” koncepciójára.) Napjainkban kialakultak a szocialista büntetésvégrehajtás tudományos módszerei. S talán itt az ideje egy ún. bévé-etika kidolgozásának is.

Az alább említett három tényező együttes megléte valószínűleg más számára is indokoltá teszi a bévé-etika megteremtésének szükségességét. A büntetésvégrehajtási tevékenység olyan alkotó jellegű munka, mely kezdeményező-készséget,

dönteni tudást, kockázatvállalást igényel. Miután e tevékenységnek nem csupán az alanya, hanem a tárgya is ember, e hivatás művelőinek felelőssége igen nagy. A büntetésvégrehajtás dolgozói állandó, közvetlen, konkrét kapcsolatban állnak az elítéltekkel, ugyanakkor alá-, illetve fölrendeltségben vannak velük, a fogvatartottak számára ők a hatalom letéteményesei.

Testületünk minden tagja számára jogszabályok írják elő a kötelelességeket és a jogokat. Ám egy száraz szabályozó nem veszi figyelembe a testületi tag egyéniségét. Ki lehet ma a bévé tagja? Minden 18. életévét betöltő állampolgár, vagy aki több munkát vállal, mint az átlag? Mit mondunk a fiatalnak, mielőtt befogadjuk testületünkbe? Vajon tudja-e mindenki, hogy egyenruháját felöltve emberi életek, sorsok irányítójává válik.

Munkánk alkotó jellege vitathatatlan, de mivel zárt körülmények között zajlik, erről sokan nem tudnak. Polgártársaink ritkán tekintenek be tevékenységünkbe, felszínesen látnak bele munkánkba, ezért gondolják, hogy mi mindent megtehetünk, amit a jogszabály nem tilt, ezért kicsinylik le feladatainkat.

Például a fogvatartottaknak megadott — ellenőrzés mellett — a korlátlan levelezés lehetősége. S bár nem tiltja semmilyen jogszabály, hogy egy zárkába öt analfabéta kerüljön: ez nem szokott előfordulni. Ez ellentmondana pedagógiai elveinknek, ez összeegyeztethetetlen lenne testületünk erkölcsi felfogásával.

Élőbb probléma a mindennapi gyakorlatban persze egyes állománybéli tagok goromba, durva hangneme, leereszkedő, megvető viselkedése. Szerencsére csak szórványosan fordul elő, és remélhetőleg mihamarább kivész az elítéltekhez való viszonyulás e formája.

Jól szabályozott a fogvatartottak anyagi ellátása, még részletekbe menően is. Lehet tudni például, hogy hány léghőmérő levegő kötelező egy-egy elítéltre nézve. Manapság azonban a túlszűfolt intézetekben nem mindig tarthatók be az ilyen irányú rendelkezések. Vajon a bv. intézet rendjével emiatt szembeszegülő fogvatartottat hogyan ítélné meg egy büntetőbíró?

Más. A jogerős ítélettel nem bíró elítélt számára is adott a beszélő lehetősége. Ám ha a rács belső oldalán közvetlenül egymás mellé állítunk ötven embert, és a rács másik oldalán összegyűlt százötven hozzátartozó egymást túlkiabálva beszél, akkor felmerül a cinikusnak tűnő kérdés: kit is ítélte erre a bíróság? Mondhatják egyesek — kevés a pénz. De az ilyen problémák megoldása nem mindig pénzkérdés. Ha a fent említett szűk helyen három turnusban folya a beszélgetés, rögtön emberibb körülmények jellemeznék.

Az elítélteket csak akkor lehet a törvény betartására nevelni, ha szabadságvesztés-büntetésük letöltése idején azt tapasztalják, hogy a bévé dolgozói mindig-mindenütt legitim módon járnak el velük szemben. Ne feledjük soha, a cél nem szentesíti az eszközt, az erőszak erőszakot társadalmasít. Nekünk azt kell elérni, hogy a szabaduló fogvatartott tartózkodjék mindennemű bűncselekmény elkövetésétől, és nagyobb döccenők nélkül illeszkedjen be a társadalomba.

A Bv. tvr. 38. paragrafusa a következőket írja: „A nevelés sajátos módszerei az intézményes oktatás, a művelődési tevékenység, a közösségi és egyéni foglalkozás, az elítéltek öntevékeny szervezetei, a jutalmazás és fenyítés.” Ami a nevelési eljárásokat illeti, bőséges, pontos a felsorolás. De személyi állományunk legfontosabb feladata — véleményem szerint — a példamutatás, a modellszolgáltatás.

Összefoglalásképpen: új büntetésvégrehajtási morál dívik testületünknel. Jogszabályaink, a szolgálati ágak fejlesztési koncepciói mind-mind azt célozzák, hogy maradéktalanul érvényesüljenek a büntetésvégrehajtás alapelvei. Így a szocialista törvényesség elve, a szocialista humanizmus elve, a büntetés és nevelés összekapcsolásának elve, az egyéniesítés elve, a társadalmilag hasznos munkálta-

tás elve, az elítéltek nevelésének elve, a társadalom részvételének elve a fogvatartottak megjavításában stb.

Mindent el kell követnünk, hogy a társadalom ne szükséges rossznak tartsa testületünket, hanem „sohasem ártani, mindig használni akaró” kollektívának. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy ne gondolják munkánkról: felesleges erőfeszítés. Ítélik megkésett, de annál fontosabb reszocializációs tevékenységnek.

Csépai József

A feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak vizsgálata

Kolléganőmmel, dr. Kövér Ágnessel, olyan budapesti illetőségű fiatalkorú bűnelkövetők körében vizsgáldtunk, akiket 1984-ben és 1985-ben szabadságvesztés-büntetésükből feltételesen szabadságra bocsátottak. A vizsgált csoport tagjai fiatalkorúként követtek el bűncselekményt, amelyért azután szabadságvesztés-büntetést szenvedtek Tökölön, a Fiatalkorúak Börtönében és Fogházában. Ha a feltételes szabadságra bocsátás időpontjában még fiatalkorúak voltak, akkor a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet pártfogó csoportja látta el pártfogásukat, de ha már betöltötték 18. életévüket, akkor a Fővárosi Bíróság büntetésvégrehajtási csoportja látta el felügyeletüket.

Kutatási témánk feltáratlan területekre vitt bennünket. Nem tudjuk, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők sorsára milyen hatással van a szabadságvesztés, módosítja-e életpályájukat és ha igen, milyen arányban változtatja meg társadalmi érvényesülésüket. Nem tudjuk, hogy a feltételes szabadságra bocsátás intézménye valóban esélyt jelent-e a társadalmi beilleszkedésre. Nem tudjuk, hogy a pártfogó felügyelet adekvát beavatkozás, segítség-e, s módszerei mennyiben képesek megakadályozni a visszaesést. Nem tudjuk, hogy képes-e a család elősegíteni a fiatal sorsának korrekcióját. Végezetül azt sem tudjuk, hogy milyen szintér mind-ehhez a szélesebb társadalmi környezet, vagyis, hogy reális-e egyáltalán a feltételes szabadságra bocsátással a fiatal elé tárt alternatíva.

A bírósági ítéletekben, a pártfogói aktákban, a különböző statisztikai lapokon hiányos és felületes az adatok rögzítése, és ez nagymértékben nehezítette munkánkat. Hogy veszik figyelembe a bírósági tárgyalásokon a fiatalkorú körülményeit, ha maga az ítélet többnyire csupán az elítéléshez okvetlenül szükséges adatokat tartalmazza, és nem közöl semmiféle információt a fiatalkorú családjáról, iskolázottságáról, életpályájáról, egzisztenciális körülményeiről, sőt néha még tartózkodási helyéről sem?

Vizsgálatunk összesen 138 volt fogvatartottat érintett. Ebből 55 (40%) fiatalkorú, 83 (60%) fiatal felnőttkorú volt. A fiatalkorúak átlagos életkora 16,3 év, a fiatal felnőtteké pedig 19,2 év. Iskolai végzettségük az alábbi adatokkal jellemezhető: 24%-uk nem végezte el az általános iskolát, 9%-uk szakmunkás volt, 1 analfabétát és 1 érettségizett fiatal találtunk a csoportban. A továbbtanulók 62%-a lemorzsolódott a középfokú képzés során.

A foglalkozásra vonatkozó adatokat a fiatal felnőttkorúaknál két különböző időpontban rögzítettük; a bűncselekmény elkövetésének idején, illetőleg a szabadulás utáni időszakban. (A fiatalkorú csoportnál nem nyílt mód kettős adatrögzítésre, mert szabadságvesztés előtti foglalkozásuk adatait senki nem vette fel.

E megkülönböztetés azért fontos, mert így láthatóvá válik a foglalkozásban történő változás. Ennek feltárásával az volt a célunk, hogy megállapítsuk: a foglalkozási hierarchiában a szabadságvesztés-büntetés letöltése után alacsonyabb vagy magasabb szintre kerülnek-e a fiatalok.

A mérhetőség érdekében négy foglalkozási kategóriát alakítottunk ki. A legmagasabb kategóriába a szakmunkásokat és a tanulókat soroltuk (4. szint), őket követik a betanított munkások (3. szint) és a segédmunkások (2. szint), a legalacsonyabb kategóriát a foglalkozásnélküliek (1. szint) alkotják. Ha tehát valaki szabadságvesztés-büntetése előtt tanuló volt, szabadulása után pedig segédmunkásként helyezkedett el, az (4—1) vagyis három pozíciót süllyedt a társadalmi ranglétrán.

A fiatal felnőttkorúak foglalkozásának változását az alábbi táblázat is szemlélteti.

A pozícióváltozások iránya	A vizsgált személyek száma	Ugyanaz százalékban	A pozícióváltozások összessége
Lefelé mozgó	29	34	- 39
Változatlan mobilitású	27	33	0
Felfelé mozgó	27	33	+ 22
Együttvéve:	83	100	- 17

A foglalkozási mobilitás egyenletes elosztásúnak tűnik, noha jelentős különbségeket takar, hiszen a foglalkozási hierarchiában történő süllyedés jóval intenzívebb, mint az emelkedés. Az átlagos pozícióvesztés (minden ötödik fiatal kerül alacsonyabb foglalkozási szintre) pedig nem túlságosan magas. E látszólag alacsony értéket az magyarázza, hogy már a szabadságvesztés-büntetés letöltése előtt zömmel segédmunkások voltak a csoport tagjai, vagyis eleve igen alacsony szinten állt a csoport a foglalkozási hierarchiában.

Ami a fiatalok családi viszonyait illeti: 38%-uk teljes családban élt, 9%-uk viszont nem is ismerte a szüleit. (A fiatal felnőttkorúak 30%-a a felmérés idején már saját családot alapított, nagyrészt élettársi kapcsolatot kötött.) A családok 30%-ában találtunk devianciára utaló adatot. Leggyakrabban a szülők és a testvérek büntetett előélete, valamint a szülők alkoholizmusa formájában. Egy-egy családban halmozottan fordultak elő a különféle deviáns magatartásformák. A fiatalok 27%-a rövidebb-hosszabb ideig állami gondozott, 38%-a pedig büntetett előéletű volt. A fiatalok csoport 13%-ánál gyermekkorban elkövetett bűncselekményre utaló adatot is találtunk.

A szabadságvesztés-büntetés kiszabásának alapjául szolgáló bűncselekményeket vizsgálva az alábbiakat állapítottuk meg:

— A fiatalkorúak alacsonyabb életkorban követik el mind az első, mind a szabadságvesztés alapjául szolgáló bűncselekményeket, mint a fiatal felnőttkorúak.

— A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények jóval nagyobb arányban voltak erőszakos jellegűek, mint a fiatal felnőttkorúak büntetetei.

— A fiatalok egyharmadánál rendszeres alkohol-, illetve drogfogyasztás állapítható meg.

— A csoportos és a sorozatos elkövetés e körben tipikusnak mondható.

A feltételes szabadságra bocsátás eredményessége természetesen csak a befejeződött ügyekben vizsgálható. A fiatalkorúként szabadultak csoportjában 29%, a fiatal felnőtteknél 40% volt az eredménytelenül lezárult ügyek aránya. A feltételes szabadságra bocsátás sikertelenségének oka általában újabb bűncse-

lekmény elkövetése volt, és csak kis részben a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése.

Tanulmányoztuk a pártfogók és a pártfogoltak kapcsolatát is. Kiderült:

— a pártfogók és a pártfogoltak találkozásainak száma igen alacsony, a pártfogás ideje alatt sem éri el átlagosan a kilenc alkalmat. A Fővárosi Bíróság pártfogói által felügyelt fiatal felnőttkorúaknál ugyanez a szám öt alatt marad;

— a kapcsolat hivatalos jellegű, elvétve irányul az egész család gondozására;

— az említettek közti érintkezés alapvetően hivatalos helyiségekben zajlik, igen alacsony azoknak az eseteknek a száma, amelyben a pártfogó megfordul pártfogoltjának életterében (iskolájában, munkahelyén, családi, baráti körében stb.) is.

Összegzőképpen megpróbálunk a bevezetésben feltett kérdésekre választ adni.

1. A szabadságvesztés-büntetés — úgy tűnik — három következménnyel jár:

— a *középiskolások* szabadságvesztés-büntetésüket letöltvén nem folytatják tanulmányaikat;

— a *dolgozók* a foglalkozási hierarchia alacsonyabb pontjaira szorulnak. S ez azért is sajnálatos, mert túlnyomó többségük eleve foglalkozás nélküli vagy segédmunkás;

— a *foglalkozás nélküliek* száma látszatra csökken, de e tényben jelentős szerepe van annak, hogy a munkakerülők a szabadságvesztés-büntetés letöltése után jobban elrejtik életmódjukat.

2. A feltételes szabadságra bocsátás sikere meglehetősen esetleges, hisz a szabadultak társadalmi, érvényesülési lehetőségei romlanak, ugyanakkor családi és egzisztenciális körülményeik a legjobb esetben is változatlanok. Olyan élethelyzetben kellene „megfelelő magatartást tanúsítaniuk”, amelyben elemi létfeltételeiket is nehezen tudják megteremteni.

3. A pártfogó felügyelet, mint a társadalmi beavatkozás korrekciós eszköze, semmiképpen sem adekvát, mert egy szűk és elszigetelt jogszabályi előírás érvényesítésén túl nem vesz célba valójában semmit, egyáltalán nem képes arra, hogy a pártfogoltat hátrányainak érdemi leküzdésében támogassa.

4. Az a család, amely a fiatalkorú növekedése idején nem volt képes alapvető funkciójának ellátására, a kora gyermekkori szocializáció beteljesítésére, az e hiányokat később sem tudja pótolni. Egyrészt, mert e hátrányok pótolhatatlanok, másrészt, mert a család működése továbbra is diszfunkcionális. A börtönből szabadult fiatalra családja gyakorta hat visszahúzó erőként, életpályája korrekciójához nem képes segítséget nyújtani.

5. Az előzőekben felsorolt problémák gyökere a társadalmi környezet, amely szinte lehetetlenné teszi a kedvező irányú változást. A társadalmat strukturáló erők oly módon osztják meg a társadalom szerkezetét, hogy a hátrányos helyzetű rétegek lemaradása tovább fokozódik. Növekszik köztük és a többi réteg között a távolság, de önmaguk korábbi helyzetéhez képest is veszítenek lehetőségeikből. Arra a kérdésre tehát, hogy a pártfogolt számára a feltételes szabadságra bocsátással formálisan felkínált lehetőség valódi lehetőség-e, nemmel válaszolhatunk, mivel egész rétegének egyre kedvezőtlenebb helyzetbe szorulását csak kivételes esetben tudja valaki saját sorsában korigálni.

*

A pártfogó felügyelet, mint a társadalom korrekciós kísérlete, jelen helyzetében nem ad társadalmi méretekben megoldást. Amíg a hátrányos helyzetű rétegek további süllyedése és alternatívavesztése figyelhető meg, irreális a pártfogó

felügyeletlől vagy bármilyen más korrekciót célzó intézménytől elvárni azt, hogy e rétegek egyes tagjait a társadalmi felemelkedés útjára terelje. Nem a helyreigazítás lehetőségét vonjuk kétségbe, csupán fontosnak tartjuk annak tisztázását, hogy mire képes bármiféle korrekciót szolgáló társadalmi beavatkozás. Ennek meghatározása után az e célt szolgáló intézményeket alkalmassá is kellene tenni feladatuk ellátására.

Ami a gyermeknevelésben a család feladata volna, nem testálható át más társadalmi intézményekre, de más személyekre sem. Az volna az üdvözítő megoldás, ha a válságos helyzetben lévő családokat — reális társadalmi lehetőségeket biztosítva számukra — újból alkalmassá tehetnénk funkcióik ellátására, a jövőd generációk harmonikus nevelésére.

Gyuris Tamás

Gondolatok a szigorított őrizet jogintézményéről

A bűnismétlés, a visszaesés jelensége mindig is problémát jelentett a társadalom számára, megszüntetése vagy visszaszorítása évszázadokon keresztül — többnyire ma is — büntetőjogi beavatkozás formáját öltötte. A jogalkotók és jogalkalmazók régóta kísérleteznek a probléma felszámolásával, természetesen a kor jogrendszerének fejlettségétől függően mindig más-más módszerekkel. Megállapíthatjuk, hogy a bűnismétléshez egyre fokozódó represszió társul, és a megtorlás jogosult még a fejlett jogrendszerekben is e téren.

Tulajdonképpen miben rejlik a probléma lényege? Nem csupán a visszaesők vagy a többszörös visszaesők óriási számarányában, hanem abban a tényben, hogy a korábban, akár többször is megbüntetett személyekkel szemben hatástalan a büntetés. E hatástalanság kettős látszatot kelt. Az egyik jogpolitikai, a másik kriminológiai természetű.

A jogpolitikai jellegű látszat a büntetési rendszer és a büntetésvégrehajtás hatékonyságával van összefüggésben. A többszörös visszaesés ugyanis megkérdőjelezi az egész rendszer eredményességét. A kriminológiai jellegű látszat pedig az, hogy az a személy, akire nem hat a büntetés, aki állandóan újabb bűncselekményeket követ el, az egyre veszélyesebb.

Noha a többszörös visszaesők csoportjának speciális problémáját társadalmi kérdésként is kezelni lehetne, e csoportok magas kriminogenitása és a társadalom számára általuk okozott károk jelentősége problémájuk megoldását egyértelműen a büntetőjog irányába terelte.

Választott témánk szempontjából érdemes felidézni a századforduló éveit, mikor a jogalkotás új jogintézménnyel próbálta a bűnözés növekedését visszaszorítani. A bűnismétlőkkel szemben bevezetett szigorított dologház intézménye elsősorban a büntetőjogi represszió eszköze volt. Bevezetésének gondolata megosztotta a hazai jogéletet, célja sem volt teljesen tisztázott.

Egyesek (pl. Nagyiványi Fekete Gyula 1891-ben) a társadalomból való kirekesztésen túl az elítéltek megjavítását tekintette fő célnak. Mások (pl. Balogh Jenő 1908-ban, Angyal Pál 1920-ban) szintén az elítéltek megnevelésére helyezték a hangsúlyt, de különböző kiegészítő intézmények létrehozását (lásd a többszörös visszaesők társadalmi felügyeletét, munkatelepre, védőintézetbe utalását) java-

solták. Megint mások elutasították a határozatlan tartamú szabadságelvonás gondolatát a közveszélyesség fogalmával egyetemben.

A korabeli jogelmélet szerint a többszörös visszaeső egyúttal közveszélyes személy is. Büntetésének kiszabásakor az általa elkövetett bűncselekményen kívül személyi veszélyességet is figyelembe kellett venni. A szigorított dologház mint biztonsági őrizet ez utóbbit büntette, míg a szabadságvesztés-büntetés magát az elkövetett bűncselekményt.

A kapitalizálódó Magyarország gazdasági-társadalmi viszonyai között, amikor épp a gazdasági-társadalmi átalakulás következtében ugrásszerűen megnőtt azok száma, akik először követtek el bűncselekményeket, a büntetőjog a határozatlan tartamú szabadságelvonásban vélte megtalálni a bűnismétlés problémájának megoldását. A bűnözés elleni küzdelem és prevenció szociálpolitikai eszközei nem ígértek gyors eredményeket, mert a társadalmi gondoskodás intézményrendszere még kialakulatlan volt.

1928-ban a X. sz. törvény rendelkezett a szigorított dologházakat illetően. Az intézmény határozatlan vagy relatíve határozatlan időtartamú szabadságelvonáson alapult. Bevezetését követően többen felismerték, hogy a megtorlás és az átnevelés — mint cél — sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem egyeztethető össze. Annál is inkább, mert hiába fogalmazódott meg az egyéni megelőzés, megjavítás célja, a büntetésvégrehajtás nem rendelkezett olyan nevelési módszerekkel — a tudomány fejlettségi szintjének és a szakképzett apparátusnak a hiányában —, hogy ezek ténylegesen megvalósulhassanak.

A szigorított dologházzal szembeni rendelkezések tekinthetők a szigorított őrizet — jelenleg kodifikált intézménye — jogtörténeti előzményének. A jogintézmény szükségességét 1969-ben Gárdai Gyula és Vigh József tanulmánya vetette fel. Javaslatukat szenvedélyes vita követte. Igen szélsőséges vélemények hangzottak el

A szigorított őrizetesei könyvtára Vácott

az intézmény bevezetése mellett és ellen egyaránt. A büntetőpolitika és a jogalkotás a vitától függetlenül a szigorított őrizet bevezetése mellé állt. Az 1974. évi 9. törvényerejű rendelet szabályozta a szigorított őrizet intézkedését, mely a társadalomra különösen veszélyes visszaesőkkel szemben a relatíve határozatlan tartamú szabadságelvonást iktatta be.

A konkrét szabályozás az elméleti kifogásokon túlmenően egyéb problémákat is felvetett. Egyrészt mindvégig vitatható maradt a szigorított őrizetbe utalható, különösen veszélyes visszaesők körének jogi szabályozása. Gönczöl Katalin a Magyar Jog 1977/7-es számában leszögezi: „Az 1974. évi 9. tvr-ben körülírt feltételeknek átlagosan minden ötödik bűnismétlő megfelel.” Tavassy Tibor pedig a Jogtudományi Közlöny 1978/3-as számában jelenti ki, hogy a jogintézmény „a kis tolvajokat izolálja csupán, holott eredetileg nem ez a célja”.

Másrészt kétség merült fel a szigorított őrizet végrehajtásával kapcsolatban. Míg a törvény elvileg a szigorított őrizet céljaként a különösen veszélyes visszaesők társadalomba való — fokozottabb nevelési módszerrel történő — beilleszkedését fogalmazta meg, addig az intézmény végrehajtását a legszigorúbb feltételek közé, azaz fegyház fokozatba helyezte. Ez a végrehajtási fokozat viszont nem alkalmas a személyiség intenzív formálására, hiszen a korlátozások mértékéből adódóan itt elsősorban a büntetés — malum — jellege domborodik ki. Az intézkedést joggal érezték a fogvatartottak a büntetés meghosszabbításának.

Egy 1976-ban végzett széles körű vizsgálat adatai szerint, valamint a jogi közvélemény által többször és több fórumon kifejtett vélemény szerint a bűnismétlés problémájának megoldására nem alkalmas a szigorított őrizet intézménye. Ennek ellenére az 1978. évi IV. törvény, a Btk., bár erősen megreformált formában, de átvette a relatíve határozatlan tartamú szabadságelvonás jogintézményét. És a társadalom védelmén — mint generálpreventív célon — kívül szándékában állt a többszörös visszaeső személyiségének intenzív formálása is. Ez a törvényi megfogalmazás, mint a szigorított őrizet alkalmazásának indoka, igen sok kérdést vet fel.

1985-ben a nevelési osztály kutatásszervezési alosztályának munkatársai (Jómagam és Gyuris Tamás) felmérték a szigorított őrizetes fogvatartottak teljes körét (944 bűnelkövetőt). A kérdőíves módszerrel végzett vizsgálat az alábbi adatokkal írja körül a címben jelzett populációt.

Átlagéletkoruk 40,6 év. Átlagosan hétszer ítélte el őket a bíróság, fejenként kilenc bűncselekményért: tehát alkalmanként több bűncselekmény miatt álltak bíróság előtt. Szabadságvesztés-büntetésben átlag 11 évet és 5 hónapot töltöttek. 80%-uknak már nincsenek családi kapcsolataik, szabadulásukat követően légüres tér várja őket. Bár sokan rendelkeznek szakmunkás-képesítéssel, a szabad életben töltött rövid időszakokban többnyire segédmunkásként vagy betanított munkásként dolgoznak, vagyis a legrosszabb szociális és kulturális helyzetben lévő társadalmi réteg perifériájához tartoznak.

Felmerül a kérdés, hogy képes-e a büntetésvégrehajtás — akár a legcsekélyebb mértékben — megváltoztatni a fenti paraméterekkel jellemezhető fogvatartottak csoportját. Hisz ezeknél az elítélteknél a börtönben töltött idő oly hosszú, a börtönártalmak negatív hatása oly erős, hogy szinte minden más hatást legyőz. A szigorított őrizetesek fegyelmi helyzetével és börtönbeli alkalmazkodásával kapcsolatos vizsgálati tapasztalataink mind-mind ezt támasztják alá.

Adataink szerint azok a szigorított őrizetesek voltak a legkevesebbet fenytve és a legtöbbet jutalmazva, akiktől már visszavonták az ideiglenes elbocsátást. Alkalmazkodóképességük a börtön viszonyaihoz jó, ugyanakkor beilleszkedésük a társadalomba egyáltalán nem mondható sikeresnek. Azok, akiknek börtöntűrő képességük kiváló, átlagosan 11 hónapot sem töltöttek ideiglenes elbocsátásban.

70%-uk még egy évig sem volt szabad állampolgár, és 90%-uknak újabb bűncselekmény elkövetése miatt vonták vissza elbocsátását.

Az újabb bűncselekmény legtöbbször vagyon elleni cselekmény, amelyért átlagosan 1 év 7 hónap szabadságvesztés-büntetést szabott ki a bíróság. Tehát a büntetés végrehajtása során tanúsított konformista magatartás, egy többszörös visszaeső esetében nem garantálja a szabadulást követő beilleszkedést. Ugyanakkor a büntetés végrehajtása során tanúsított túl alkalmazkodó viselkedésüket kénytelenek vagyunk a beilleszkedési szándékra mutató magatartásként felfogni.

Így a többszörös visszaesők problémájára adott jogszabályi reakció nehéz, és a gyakorlatban szinte megvalósíthatatlan feladat elé állítja — ez idő szerint — a büntetésvégrehajtást. A többszörös visszaesők csoportja se életkorából, se kriminológiai pályafutásából eredően nem fogékony a büntetésvégrehajtás eddig kialakított személyiségformáló módszereire. Problémájuk komplexebb beavatkozást igényelne, gondolok itt például a szabadulást követő szociális és mentális támogatásra.

Mindebből két következtetést lehet levonni. Egyfelől a szigorított őrizet végrehajtására kijelölt intézet személyi állományát olyan feladat elé állítja a jogszabály, amelyet objektíve majdnem lehetetlen végrehajtani. Másfelől, ha a többszörös visszaesés problémáját kezelő jogintézményben nem lehet megvalósítani az intenzív személyiségformálást, akkor a relatíve határozatlan időtartamú szabadságelvonásból — minden bevallott célja ellenére — nem valósul meg más, mint az izoláció és a megtorlás. Kérdés, hogy jogrendszerünk fel akarja-e ezt vállalni. El akarja-e fogadni, hogy a többszörös visszaesés problémájára ma sem tud hatékonyabb megoldást, mint száz évvel ezelőtt.

Dr. Kövér Ágnes

Szemelvények a fiatalkorúak büntetésvégrehajtásának XVIII.—XX. századi történetéből

Az 1795-ös büntetőtörvény-javaslat

Hazánk első börtöne magánkezdeményezésre nyílt meg. Gróf Eszterházy Ferenc (Mária Terézia tanácsosa) 1770-ben ingyen telket és épületet adott át az országos fenyítőház számára, Szempcen. Ide (hivatalos nevén: a Császári és Királyi Fenyítő és Dologházba) utalták be 1772. szeptember 4-étől a javíthatalokat és a kihágókat, illetve a halálbüntetésre kevésbé érdemeseket, vagy abból kegyelemből felmentetteket. Sajátos keveréke volt ez az intézet a mai börtönek, a dologháznak és a fiatalkorúak javító-nevelő intézetének.

A fiatalkorúakra vonatkozó törvényjavaslat a szabadságvesztés-büntetés három nemét állapította meg. Így a szigorúbb és az enyhébb börtönt, valamint a javítóházat. Kimondta, hogy gyermekeket, együgyűeket még akkor sem lehet büntetőjogilag felelősségre vonni, ha azok törvénybe ütköző cselekményt követnek el. A tervezet szerint a fiatalkorúaknak a felnőttektől elkülönítve, dologházban kell letölteniük a büntetésüket. Természetesen a fiatal bűnelkövetők számára elrendelt büntetésvégrehajtási intézet enyhébb fokozatú volt a felnőttekéénél. A törvénytervezet hatályba iktatására — noha az nagy lépést tett az európai jogfejlődés irányába — a kor elmaradott társadalmi viszonyai miatt nem került sor.

Tóth Mór olyan mintafogházat akart létesíteni a fiatalok bűnelkövetők számára, amely nem utánozta volna idegen államok büntetési rendszereit, hanem a hazai rezsimek hasznos módszereit vette volna át. A kizárólag fiatal bűnösök befogadására készült intézetben 1—3 hónapot foglalkozás és munka nélkül, a hallgató- és a magányrendszer szabálya szerint töltenének a fiatalok, hogy magukba szállva kellőképpen megbánhassák tettüket. Hetenként kétszer erkölcsi oktatásban részesülnének, de szót nem válthatnának, nem láthatnák egymást. Az itt eltöltött időt Tóth Mór vezeklési szakasznak nevezte.

Javaslatát ezután iktatta be az elítéltek osztályozását. A 14—20 év közötti foglyokat koruk, valamint testi fejlettségük alapján 6 osztályba sorolták volna. S újításként a munka és tanulás melletti társas együttléteket is bevezették volna. A működő büntetésvégrehajtási rendszerek nem különítették el életkoruk alapján ennyire az elítélteket, nem szolgálták a nevelés—javítás ügyét. Az ügyész reform-elképzeléseibe a fogvatartottak elméleti oktatása is belefért.

A tervezet elfogadása esetén be kellett volna vezetni az ír fokozatos rendszert, amely az elítélt magatartása alapján osztályozza a bűnelkövetőket. És ezzel párhuzamosan életbe kellett volna léptetni a feltételes szabadságra bocsátás intézményét, a visszaesőkre vonatkozóan pedig hosszabb ideig tartó vezeklést kellett volna elrendelni.

Az 1878. évi V. törvény rendelkezései

Az 1867. évi kiegyezést követően ismét reformmunkálatok kezdődtek a börtönügy területén. E korszak hivatalosan az ún. közös fogság elveit alkalmazta — magánelzárással kombinálva. Ismerték a börtönt és a fogházat mint büntetésvégrehajtási fokozatot. A magánelzárás elteltével 3 osztályba (24 évesnél fiatalabb, 24 évesnél idősebb, visszaeső) sorolták az elítélteket. Ezeket az osztályokat csak éjszaka, séta közben és a foglalkozás nélküli időkben kellett kötelező érvénnyel elkülöníteni.

Minden 26 éven aluli elítélt iskolaköteles volt. A végrehajtó intézetben két osztály működött. Az elsőben írást, olvasást, számtant tanultak, a másodikban ezek mellett földművelési-állattenyésztési, valamint Magyarország földrajzával kapcsolatos ismeretekre tettek szert a fogvatartottak.

A kódex azokat a bűnelkövetőket tekintette fiataloknak, akik a bűncselekmény elkövetésekor már betöltötték a 12. életévüket, de még nem érték el a 16-at. Rájuk enyhébb büntetést mértek, mint a felnőttekre. Ők fegyház helyett börtönt, börtön helyett fogházbüntetést kaptak, fogház fokozatukat pedig elzárásra változtatták. Azokat a fiatalokat, akik nem tudták cselekményük bűnösségét felismerni, mert nem rendelkeztek kellő belátási képességgel, javítóintézetbe utalták. Ugyancsak ott hajtották végre a 20 éven aluli bűnelkövetők fogházbüntetésének 6 hónapig terjedő hányadát is.

A Csemegi-kódex bírálata

A javító-nevelés időtartama indokolatlanul rövid. Hat hónap alatt nem lehet eredményt elérni. A megtorlás elve pedig nem alkalmas arra, hogy a züllésnek, erkölcsi romlásnak kitett fiatalokat visszavezesse a társadalomba.

Ez idő tájt már kezdték felismerni a fiatalok körében végzett szociálpolitikai munka fontosságát, és azt, hogy a veszélyeztetett gyermekeket támogatni, pártfogolni kell. A törvény megpróbálta a fiatalok bünelkövetőt megkímélni a fogházbüntetés megbélyegző hatásától és káros következményeitől. Ervényre jutott a társadalmi prevenció gondolata, mely szerint nem a bűncselekményeket kell megtorolni, hanem a hozzájuk vezető okokat elhárítani.

Azokat a fiatalokat, akikre nem hat a bírói figyelmeztetés, nem rövid tartamú, fogházban végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, hanem határozatlan időtartamú javító-nevelésnek vetik alá. Így vélik alkalmassá tenni őket a törvénytisztelő életmódra. A klasszikus elvekkel való szembefordulás, a büntetőjogi gondolkodás egész rendszerének átépítése a fiatalok megkülönböztetett kezeléséhez vezetett.

Az 1908. évi XXXVI. törvény II. fejezete intézkedik a fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi elbírálásáról. Az akarat szabadság álláspontjára helyezkedik, de elismeri az egyén tetteinek társadalmi meghatározottságát is. Teret engedve az ún. szociológiai iskola követelményeinek a klasszikus kódex revízióját nyújtja.

A fiatalok felső határa 18 év lett. Bevezették a dorgálást, a próbára bocsátást, a javító-nevelést és az utólagos javító-nevelést. A már elrendelt intézkedést a fiatalok elítélte 20 éves koráig el lehetett halasztani. Súlyosabb esetekben fogház, illetőleg államfogház-büntetést szabtak ki.

A fiatalok számára önálló büntetésvégrehajtási intézet Kassán létesült 1905-ben. Építésénél már figyelembe vették a korszerű börtönügy szempontjait is. A fiatalok Fogházában az elítéltek osztályozásának elveit a gyakorlat alkotta ki. A csavargók, az elsőbűntényesek és a visszaesők osztályán belül csoportokat is szerveztek. Nagyobb hangsúlyt kapott az oktatás, a nevelés, és lépéseket tettek az utógondozási feladatok megoldására is. Hasonló viszonyok jellemezték a pár évvel később épített gyulafehérvári fogház tevékenységét is.

A 1908. évi XXXVI. törvény megszüntette azt a lehetőséget, hogy fiatalokkal szemben fegyház- vagy börtönbüntetést szabjanak ki. Konceptiójának jegyében létesült az első országos intézet, a Ceglédi Fiatalok Országos Fogháza. Itt csak fiúkat fogadtak be. Két évtized múlva jött létre a Nyíregyházi Törvényszéki Fogház, ugyancsak fiúknak. A lányokat a Pestvidéki Törvényszéki Fogházban, illetve az egeri és a gyulai intézetek külön épületrészeiben helyezték el.

Az 1909. évi igazságügyi-minisztériumi rendelet a fiatalok fogházát illetően a végrehajtás négy szakaszát állapította meg. A fogvatartottakat előéletük és elkövetett bűncselekményük alapján osztályozták, majd különböző végrehajtási szabályokat írtak elő számukra. A gyakorlatban ez a túlbonyolított végrehajtási rendszer nem vált be, ezért az 1913. évi szabályozás a fokozatos börtönrendszer enyhített-egyszerűsített formáját valósította meg.

A fiatalok elítélte először megfigyelés céljából két hétig magánzárkába helyezték. Majd a büntetlen előéletűek, a visszaesők, a szokásos bünelkövetők csoportjába került. Miután büntetésének kétharmad részét leülte, a felügyelő hatóság feltételes szabadságra bocsátotta.

A törvény által elrendelt felügyelő hatóság feladata a javítóintézetek és a fiatalok fogházainak ellenőrzése és támogatása volt. Csak részben lehetett állami szervnek nevezni e hatóságot, hisz tagjai a túlsúlyban lévő pedagógusokkal zömmel társadalmi szervezet képviseltek. Jogukban állt a fiatalokat feltételes szabadságra bocsátani, illetve arról őket visszahívni. Patronálták a különböző javítóintézeteket és fogházakat, a pártfogó-felügyelők segítségével pedig utógondo-

zási teendőket is elláttak. A harmincas években kilenc felügyelő hatóság működött az országban.

Ami az elítéltek nevelését illeti, a magyar büntetésvégrehajtási jog beszélt értelmi, fizikai és erkölcsi nevelésről. Ám a gyakorlatban ezek igen csökevényes formákban valósultak meg. A fogvatartottak oktatására például hetente csupán 3-5 órát szántak. Rabkönyvtár csupán néhány intézetben működött jutalom jelleggel. Az elítéltek értelmi nevelésének célja az ún. kommunista tévtanok terjedésének ellensúlyozása volt.

A fizikai nevelés a fiatalkorúak javítóintézeteiben és fogházaiban nem jelentett mást, mint kötelező testgyakorlást a sportfoglalkozásokon. Az erkölcsi nevelés általában a fogházi lelkészek feladata volt, néhol vallásos egyesületek is besegítettek.

A fegyelmi büntetéseket drákói szigor jellemezte. A testi büntetést a jogszabályok tiltották, ám a láb- és kézbilincs, a kurtavas, a kényszerzubbony használatát megengedték. Jutalmazásról alig beszéltek, de a gyakorlat ismerte a levélírást, valamint a látogató fogadásának kedvezményét.

A magyar burzsoá büntetésvégrehajtást a törvényi szabályozás hiánya jellemezte mindvégig — pedig az elmélet a századfordulótól kezdve állandóan hangsúlyozta kodifikáció szükségességét.

A fiatalkorúak büntetésvégrehajtási joga a Tanácsköztársaság idején

A Tanácsköztársaság büntetőjoga példát mutatott az utókornak a tekintetben, hogy a fiatalok bűnözése leküzdésének jogi eszközeit a proletár állam kulturális-nevelő funkciójának részeként kezelte és szabályozta. Emiatt helyesebb a fiatalkorúak büntetőjoga helyett a Tanácsköztársaság igazságügyi-gyermekvédelmi rendszeréről és az azt támogató szociális nevelésről beszélni.

A gyermekvédelem aktív rendszere felölelte az oktatás, a szakképzés, a világnézet, erkölcsi nevelés, az egészségügyi gondozás, a sport, valamint a népjóléti intézkedések egész mechanizmusát. A rendszer központi magja az iskola gyermekvédelmi szervezete, a tanács gyermekvédelmi irodája, az egészségügyi, a népjóléti gyermekvédelmi intézményei — voltak. A középfokú irányító apparátust, a városi-megyei gyermekvédelmi központokat az Országos Iskolai Gyermekvédelmi Központ kormányozta. Szakkérdésekben tanácsot a Gyermekvédelmi Szaktanács munkatársai adtak.

Az igazságügyi gyermekvédelem feladataul az erkölcsi romlás veszélyeinek kitett vagy társadalomellenes magatartást tanúsító fiatalok kiségitő szociális nevelését tűzték ki. Ugyanakkor leszögezték, hogy a szociális nevelés eszköze többé nem a megtorlás, hanem a munkás életmódra való nevelés útján történő megelőzés. Budapesten gyermekbiztosokból, bizalmi személyekből, gyermekörökből gyermekbiztoságok létesültek. Ezek kiségitő intézményei voltak a létrejövő gyermekmentő otthonok, az ún. megfigyelő-átmeneti otthonok, de ilyen intézmény volt a Budapesti Kriminálpedagógiai Intézet is.

Eljárásjogi szabályként bevezették, hogy a fiatalkorú ügyében egyedül a gyermekbiztoság járhatott el. Ugyanő tartozott ellenőrizni az intézeti nevelést, és annak sikeressége esetén neki kellett gondoskodnia a fiatalkorú elbocsátásáról, valamint utógondozásáról, nevelő felügyeletének elrendeléséről. Az intézkedéseket általában orvosi, pszichológiai és pedagógiai vizsgálat előzte meg.

Az átmeneti otthonok nem voltak zárt intézetek. Szabadságkorlátozást csak a közveszélyesekre rendeltek el. A Kriminálpedagógiai Intézet társszerve a Budapesti Forradalmi Törvényszék mellett működő Kriminológiai Intézet volt. Az

igazságügyi gyermekvédelem lemondott a büntetőjogi felelősségre vonásról, és kizárólag a pedagógia eszközeire támaszkodott a gyermekbűnözés elleni harcban.

*

A Tanácsköztársaság megdöntése után ismét működni kezdtek a századforduló tipikus büntetésvégrehajtási intézményei. Majd a harmincas években, az ún. pénzügyi, szanálási akció keretén belül elsorvadtak ezek az intézmények, és a büntetőjogi gondolkodás előteréből is kikerült a fiatalok bűnelkövetők megjavításának ügye.

Finkey Ferenc munkásságától eltekintve a magyar börtönügyi irodalmat az a practicista szemléletmód jellemezte, amely nem vett tudomást a Nyugat-Európában zajló börtönügyi fejlődésről. Csak a felszabadulás hozott változást, de erről a korszakról majd később szólunk.

Lengyel László

A büntetésvégrehajtás ellenőrzési rendszeréhez

A büntetésvégrehajtás jelenleg működő ellenőrzési rendszerét a személyes megbeszéléseken általában jónak ítélték a büntetésvégrehajtási ellenőrzéseket végrehajtó vezetők és ügyintézők, valamint az ellenőrzöttek. De az ellenőrzés gyakorlatára vonatkozóan kivétel nélkül — mindenki felvetett néhány problémát. Úgy tűnt a vizsgálatok mennyisége az intézetek látogatottsága megfelelő mértékű, bár egyes ellenőrzöttek szerint néha túlzott is. A vizsgálatok végrehajtói nem osztják e nézetet, mert úgy vélik, hogy egy szakosztályi ellenőrzés a gyakorlatban nem terheli meg jelentősen a szakszolgálaton kívüli területeket, a vizsgálatok tapasztalatairól — többnyire még a helyszínen — lefolytatott beszámolók viszont igencsak seghetik az intézeti vezetőket munkájukban.

Mindamellet az ellenőrzések gyakoriságát célszerű kismértékben csökkenteni. Az 1986-os novemberi pénzügyminisztériumi revízió is ezt támasztja alá. A jövőben előre kell lépni, mind a minőség, mind a hatékonyság szempontjából. A korszerű ellenőrzési elvek az átfogóbb, általánosabb irányt követik, nem a szakosítást hangsúlyozzák. Természetesen ez utóbbit sem lehet elhanyagolni. Az intézetek leterheltsége, továbbá a kiszállás költségei miatt a vizsgálatok vezetői az utóbbi időben arra törekednek, hogy minél kevesebben vegyenek részt az adott ellenőrzés végrehajtásában. Egyes osztályok vezetői különösen az anyagi és a vállalatfelügyeleti területeken szakterületük sokrétűsége miatt nem tudják ezt a törekvést támogatni.

Gondolni kell azonban arra, ha az intézetek szolgálatvezetőitől elvárjuk szakterületük teljes körű ismeretét, úgy ezt a Parancsnokság főelőadóitól is meg lehet követelni. Sokak véleménye szerint az ügyintézők meg is felelnének e célra, de a vezetők nem bíznak rájuk összetettebb feladatokat, holott univerzális ellenőrzőket kíván az idő. Ugyanakkor ha az átfogóbb ellenőrzéseket a megelőző vizsgálatok hatékonyabban segítik, akkor a megfelelő információk birtokában könnyebben és eredményesebben lehetne összefoglalni a korábbi jelentéseket. Ez különösen áll a vezetésvizsgálatokra.

A *vezetésvizsgálatokban* a résztvevők száma és összetétele viszonylag állandó volt, az országos intézeteket is annyan vizsgálták, mint a kisebb megyei intézeteket. Úgy tűnik, indokolt lenne az utóbbi szerveket vizsgálók körének szűkítése, főként ha a korábbi ellenőrzéseken nem merültek fel komolyabb problémák.

A *vezetésvizsgálatokat* megelőző eligazításokon felhívják a résztvevők figyelmét arra, hogy az ellenőrzés során az intézet öt éves tevékenységét folyamatában kell értékelni. Ez kielégítően csak úgy oldható meg, ha az előző években végrehajtott szakosztályi ellenőrzéseket, téma- és célvizsgálatokat fel lehet használni. A *vezetésvizsgálatra* minden esetben fel kell készülni, a részanyagok végén össze kell foglalni a látottakat, a résztvevőktől több konstruktív javaslatot kell várni.

A jelentések mutassanak rá a vizsgált szerv jó munkájára is, emeljék ki a különösen kedvező, mások számára is példamutató tapasztalatokat. Felvetődött, hogy a részjelentéseket írja alá minden résztvevő. A felelősség így közvetlenebb, de jó munka esetén a sikerélmény is nagyobb. Ami a jelentések formai oldalát illeti, törekedni kell a terjedelem ésszerű csökkentésére, de konkrét oldalszámot szükségtelen előírni, a problémák gyakorisága, nagysága szabjon annak határt.

A *vezetésvizsgálatok* után, az ellenőrzött intézetekben tapasztalt hibákat, hiányosságokat — általában egy éven belül — ki kell küszöbölni. Szóba került, hogy az utóellenőrzéseket a jövőben osztályvezető-helyettesek is irányíthatnák. Bár jogszabályi akadálya ennek nem lenne, a kialakult gyakorlatot csak kivételesen indokolt esetben érdemes megváltoztatni.

Az *utóellenőrzés* általános célja az, hogy az ellenőrző szerv a helyszínen győződjön meg a korábbi vizsgálat után kiadott intézkedések végrehajtásáról. Arról is meg kell győződni, hogy a sokoldalúan egyeztetett javaslatokat megvalósították-e. Az *utóellenőrzés* nem önálló ellenőrzési típus, tehát bármelyik ellenőrzési fajtát követheti.

Az *átfogó/komplex vállalatfelügyeleti ellenőrzés* módszerében, gyakorlatában minőségi változást hozott a VI. öt éves tervidőszak. Az Ipari Minisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, a Pénzügyminisztérium, és az Országos Árhivatal ellenőrzési elveit sikerült ötvözni — szem előtt tartva a büntetés-végrehajtás vállalati munkáltatásának sajátosságait — a korábbi rendszer pozitív vonásaival. A vizsgálatok hatékonyságát növelné a gondosabb előkészítés, a vállalat korábban összeállított információs dokumentációja, mely tartalmazná a vállalatok legfontosabb pénzügyi-gazdasági mutatóit, s éveként kibővítenék a legfrissebb adatokkal. E dokumentum tehermentesítené az átfogó felügyeleti ellenőrzés végrehajtóit, de magukat az ellenőrzötteket is.

A *szakosztályi ellenőrzésekre* vonatkozóan többen megerősítették, hogy gyakoribbá kellene tenni egy-egy konkrét téma közös ellenőrzését. Ez azon túlmenően, hogy elősegítené a probléma többoldalú megközelítését, előmozdítaná az összefüggésekben való gondolkodást, javítaná a vizsgálatok hatékonyságát és a szakosztályok közötti együttműködést. A szakosztályok nemcsak az intézetek belső munkáját vizsgálják, hanem tanulmányozzák a külső szervekkel (igazságügyi, fegyveres szervekkel, állami egészségügyi, oktatási intézményekkel, vállalatokkal stb.) való kapcsolattartás jellegét is.

A szakosztályok ellenőrzéseik javát a helyszínen végzik el. A Parancsnokság ellenőrzésekre fordított munkáját nem fedi a tényleges ellenőrzési munkanapok száma. A felkészülés, az elemzés a jelentések elkészítése, egyeztetése a gyakorlatban a Parancsnokságon történik. Tágabb értelemben ezek is az ellenőrzési munka részei. Gyakorlatban kéne alkalmazni az ellenőrzési formák közül a beszámoltatást az adott szolgálati ág munkájára, intézeten belüli helyzetére vonatkozóan.

Ha ez a Parancsnokságon zajlana, akkor a szakosztályok kiszállási terhei jelentősen mérséklődnének.

Nagy szükség van arra, hogy a jelentéseket és jegyzőkönyveket folyamatosan elemezzük, az általános tapasztalatokat kiemeljük és a büntetésvégrehajtás vezetőit folyamatosan informáljuk. A *szakosztályi átfogó ellenőrzések* ütemezése ma már összhangban van a vezetésvizsgálatokkal. Az átfogó ellenőrzések biztosítják, hogy a középtávú tervidőszak első éveiben elkövetett mulasztásokra, hibákra fény derüljön, és azok kijavítása mihamarább megtörténjen.

A Parancsnokság *költségvetési ellenőrzésének* fokozatosan át kell térnie a gazdálkodás ellenőrzésére, elmozdulva az eddig szinte kizárólagosan alkalmazott dokumentációs revíziótól. Több ellenőrzési program is jóváhagyta már az ún. szűrőpróbaszerű kontrollt. A költségvetési ellenőrzéseknek a kiadások visszafogottabb növelése mellett elő kell segíteniük a büntetésvégrehajtási feladatok zavartalan ellátása érdekében a gazdálkodás szelektív jellegét, a feladatok rangsorolását és az ésszerű takarékossgot. Törekedni kell a pénzügyi-gazdasági folyamatoknak a büntetésvégrehajtási feladatokkal való összefüggéseinek értékelésére.

Az *intézeteken belüli ellenőrzések* hatékonyságát a vezetői, a munkafolyamatba épített és a függetlenített belső ellenőrzési tevékenységek együttesen eredményezik. Az intézetparancsnokoknak, az intézeti felső vezetőknek általában növelniük kell ellenőrzéseik gyakoriságát. Ezek elmulasztása ugyanis rendkívüli eseménybe torkollhat. A munkafolyamatba épített ellenőrzésnek az az előfeltétele, hogy a munkaköri leírások, a szabályzatok minden szolgálati ágra, részterületre vonatkozóan tartalmazzák az ellenőrzés kötelezettségeit.

A *függetlenített belső ellenőrzésnek* a jövőben fokozatosan át kell vennie a pénzügyi osztály revizoraitól a dokumentációs ellenőrzések meghatározott részét. Ez persze nem azt jelenti, hogy az adott vizsgálat során, amelyet a központi irányító szerv végez, a belső ellenőr is feladatot kapjon a felügyeleti szervtől. Ez elmentés lenne a szabályozással. A pénzügyi osztály revizorainak tehermentesítése folyamatos munkát követel a belső ellenőrzéstől. A legtöbb belső ellenőrnek több időt kellene fordítania a kapcsolódó intézetek ellenőrzésére, a társadalmi tulajdon védelmének vizsgálatára, annak ellenére, hogy bizonyos előrehaladás tapasztalható e téren. Köztudott, hogy nem jut idő a kisebb intézetek megfelelő ellenőrzésére. A közelmúltban bevezetett revizori pótlék a büntetésvégrehajtásnál is ezt a tevékenységet ösztönzi. A pótlék szakirányú végzettséget feltételez, ezért a képzettségi szint növelésére is sarkall.

A vezetésvizsgálatok az intézetek belső ellenőrzésével kiemelten foglalkoznak ugyan, de ez nem elegendő, mivel ötvenként kerül erre sor. A függetlenített belső ellenőröknek a pénzügyi szakterület vizsgálata mellett még vannak igen fontos — főként az anyagi területet érintő — ellenőrzési feladataik, ezért a belső ellenőrökkel a pénzügyi osztályon kívül más szakosztályoknak is többet kellene foglalkozniuk. A jövőben a belső ellenőrzés helyzetével, tapasztalataival, koordinálásával a titkárság is többet fog törődni.

Az ellenőrzések számszerű alakulása

A titkárság jogi és ellenőrzési alosztálya 1983-tól nyilvántartja az intézetekben végrehajtott parancsnoksági ellenőrzéseket. Bár az intézetek az ún. ellenőrzési naplókat igen hiányosan vezetik, nem kell azokat megszüntetni, hanem ellenkezőleg, a jövőben következetesen számon kell kérni kitöltésüket. Nem összefoglaló jelentéseket kell itt rögzíteni, csupán az ellenőrzés tényét és fontosabb tapasztalatait kell jelezni.

Az ellenőrzések tervszerűségének növekedése biztosította a vezetésvizsgálatok, az utóellenőrzések, az átfogó vállalatfelügyeleti és szakosztályi, valamint az éves költségvetési ellenőrzések arányos eloszlását. Az utóbbi években dinamikus emelkedett az intézetek látogatottsága. 1985-ben mintegy 3500 munkanapot fordítottak a parancsnokság vezetői és ügyintézői az intézetek, a büntetés-végrehajtási szervek ellenőrzésére, a kiszállásokra. A zömmel tárgyalásokból, intézeti fórumokon való részvételből álló kiszállások a 3500 nap egynegyedét tették ki. Jelenleg a Parancsnokság különböző szintű vezetői és ügyintézői átlagosan 30 munkanapot, 4–10 munkahetet töltenek el évente az intézetekben.

A szakosztályok befogadóképességük szerint ellenőrzik az intézeteket, azaz az országos intézetekben több időt töltenek, mint a megyeiekben. Egy büntetés-végrehajtási szervre átlagosan mintegy 100 ellenőrzési, kiszállási nap jut. 1983 második félévében alig 1000 napot, 1986. második félévében több mint 2000 napot töltöttek a szakosztályok az intézetekben. Optimálisnak jelenleg 1700–1800 ellenőrzési, kiszállási munkanap látszik.

Különösen sokat látogatják az intézeteket a pénzügyi, az anyagi és technikai, a vállalatfelügyeleti és beruházási, valamint a biztonsági osztály dolgozói. Relatív sokat ellenőriznek a kiemelt főelőadók. Az utóbbi években a váci, a szegedi, a baracska, a páhalmi, a márianosztrai és a tököli intézetek voltak a leglátogatottabbak. Ritkábban utaztak a Parancsnokságról Gyulára, Kecskemétre, Egerbe, Zalaegerszegrre, Szekszárdra és Szombathelyre.

A vizsgálatokról még nem tájékoztatják eléggé szervezeten és folyamatosan a Parancsnokság vezetői törzsét, az intézetparancsnokok is több információt várnak. A titkárság igyekszik az ellenőrzési anyagokat rendszerezni, archiválni, elemezni. E munkát megkönnyíti a havonkénti feldolgozás és az ellenőrzési statisztika számítógépes kidolgozása. Ez utóbbi időt szabadít fel, és így elősegíti az elemzések színvonalának javítását. A számítógép alkalmazásának elterjesztése követelmény a büntetés-végrehajtás egész területén, ebben a fiataloknak aktívan részt kell vállalniuk. A titkárságnak fokozottabban figyelemmel kell kísérni az ellenőrzések alkalmával tett javaslatok megvalósítását.

Az ellenőrzési rendszer továbbfejlesztésének irányai

Sokat javult az elmúlt években a büntetés-végrehajtás ellenőrzési tevékenysége. Az ellenőrzési rendszer alapvetően jól működik, lényeges módosításokat nem igényel. A jogszabályozások által meghatározott kereteken belül azonban hatékonyabbá kell tenni az ellenőrző tevékenységet, főként, ami annak módszereit illeti. A vizsgálati tapasztalatokat maximálisan hasznosítani kell és a vezetők tájékoztatását intézményessé kell tenni. Emellett megszívlelendők még az alábbi javaslatok is.

1. Folyamatosan ellenőrizni kell, hogy a szakterületekről eljutnak-e a hírek a felső vezetéshez. 2. A vezetésvizsgálatoknál az intézetek ötéves tevékenységét azok folyamatában kell értékelni. Ehhez úgy kell a szakosztályi ellenőrzéseket megszervezni, hogy azok később hatékonyan segítsék elő a vezetésvizsgálatot. Igyekezni kell a résztvevők számát és összetételét az adott intézet sajátosságaihoz, méreteihez igazítani.

3. Az utóellenőrzéseket szélesebben kell értelmezni és gyakrabban kell alkalmazni. Nagyobb súlyt kell helyezni a vizsgálati javaslatok megvalósítására, az ismétlődő, több intézetben is előforduló problémák megoldására. Haladéktalanul jelezni kell a vezetésnek, ha ezek végrehajtása akadozik. 4. A dokumentációs revízió egy részét a jövőben fokozatosan át kell vennie a belső ellenőrzésnek a

pénzügyi osztálytól. Az átvétel arányait mielőbb meg kell határozni. A belső ellenőrökkel való foglalkozást annak a szervnek kellene irányítania, amelyik az ellenőrzések megszervezésével, a tapasztalatok összegzésével intézményesen foglalkozik, vagyis a Parancsnokság titkárságának.

5. Erősíteni kellene a különböző szakterületek kapcsolódó témáinak — több osztály által végzett — közös ellenőrzését. 6. El kellene érni, hogy a vizsgált büntetés-végrehajtási szervek ne tehernek, hanem munkájukat támogató tevékenységnek érezzék az ellenőrzéseket. A vizsgálatok próbálják feltárni a tartalékokat, fürkesszék ki az állomány hangulatát, adjanak ötleteket a munkaidőalap jobb kihasználására. Ahhoz, hogy az ellenőrző személyek megállapításai, következtetései kellően alá legyenek támasztva, növelni kell a kontrolltevékenység demokratizmusát, figyelembe véve az intézetek vezetőinek, a társadalmi szervezetek tisztviselőinek véleményét.

7. A VII. ötéves tervben már a számítástechnikának is lesz szerepe az ellenőrzési rendszer működésében, a vizsgálati adatok feldolgozásában. Az elemzések ismétlődőek, számításigényesek, tehát jól programozhatók. 8. Fel kell hívni a figyelmet az intézetekben rendszeresített ellenőrzési naplók vezetésére, a vizsgálatok tényét, fontosabb megállapításait rögzíteni kell. A végrehajtásért elsősorban az intézetparancsnok felel.

9. Az ellenőrzések tervezésénél számításba kell venni, hogy a vizsgálatok jelenlegi mértéke valamelyest csökkenthető. Úgy kell korlátozni az ellenőrzésekben résztvevők számát, hogy a büntetés-végrehajtás feladatrendszerében ne csökkenjen az ellenőrzés súlya.

Az Országos Parancsnokság rendkívül jelentős szerepet tölt be a büntetés-végrehajtás ellenőrzési rendszerében. Hangsúlyozni kell, hogy az intézetek belső ellenőrzése, a vezetői, a munkafolyamatba épített és a függetlenített belső ellenőrzés is igen fontos. Az ellenőrzési rendszer továbbfejlesztése tehát nem merül ki a Parancsnokság ellenőrzéseinek hatékonyabbá tételében, az intézetek közvetlen belső ellenőrzési tevékenységét is színvonalasabbá kell tenni.

Noha nőtt az ellenőrzések hatékonysága, összehangoltsága, segítő jellege, javult az elemzői munka minősége, még nem lehetünk elégedettek. Nagy felelősség hárul az ellenőrzésekben részt vevő vezetőkre, szervezőkre egyaránt, hiszen munkájukkal szemben egyre növekednek a követelmények. A feladatok maradéktalan ellátása a szakmai, ellenőrzési ismeretek állandó bővítését teszi szükségessé.

Dr. Marosi Pál

Gyógyító-nevelő munka — nővérszemmel

Az orvostudomány sok betegséget leküzdött fejlődése során, de tehetetlen azokkal a károkkal és bajokkal szemben, melyeket az ember magának okoz. Ilyen mentálhigiénés gond a mértéktelen alkoholfogyasztás is. Kezdjük egy kis történeti érdekességgel. Azon országok közé tartozunk, ahol a törvény nem tiltotta, hanem már-már kötelezővé tette az ivást. Egy XVI. század eleji rendelkezés törvényerőre emelte az adás-vételek alkalmával szokásos áldomás-ivást. Törvénytisztelőnek, sőt hagyományőrzőnek bizonyulunk: a XVI. századi rendelet esetenként ma is kényszerítő erővel hat.

Az Elnöki Tanács 1975. január 1-jén hozta létre a nagyfai Munkaterápiás Alkohollevonó Intézetet, addig Nagyfa börtön volt, szorosan a büntetés-végrehajtáshoz tartozott. Az intézmény átszervezése, a személyzet átállítása a beutaltak fogadására nem volt könnyű feladat. 1975 előtt hetente kétszer jött orvos a Szegedi Fegyház és Börtönből. Egyébként három egészségügyi tiszthelyettes látta el az elítéltek körében felmerülő feladatokat. Ők állapították meg: ki munkaképes — ki nem, ők osztották a gyógyszereket, ők látták el a betegszobát. Nekik kellett döntenük arról, hogy mikor kell mentőt hívni a 25 km-re levő városból.

1975-től megváltoztak a feladatok. Az elítéltek létszáma fokozatosan csökkent, az intézetbe utalt alkoholbetegeké pedig egyenletesen nőtt. Az elítéltek és a beutalt alkoholbetegek együttes jelenléte megosztotta az intézet életét, ellentétet szított a munkában. Az elítéltek jelenléte szigorú szabályozottságot, mozgáskorlátozást követelt, a betegek gyógyítása viszont új szemléletet, új környezetet.

Kezdetben az alkoholbetegek egy elítélt körletből kialakított osztályon lettek elhelyezve. Ekkor még nem volt megfelelő képzettségű, létszámú szakszemélyzet. Mihamarább biztosítani kellett az állandó orvosi ellátást, az alkoholbetegek kezeléséhez nélkülözhetetlen szakápolói létszámot. az egészségügyi tiszthelyettesek nehezen tudtak átállni, a civil kórházból érkező, együttműködő beteghez szokott ápolónők számára is gondot okozott az ide beutalt, olykor agresszív emberek gyógykezelése.

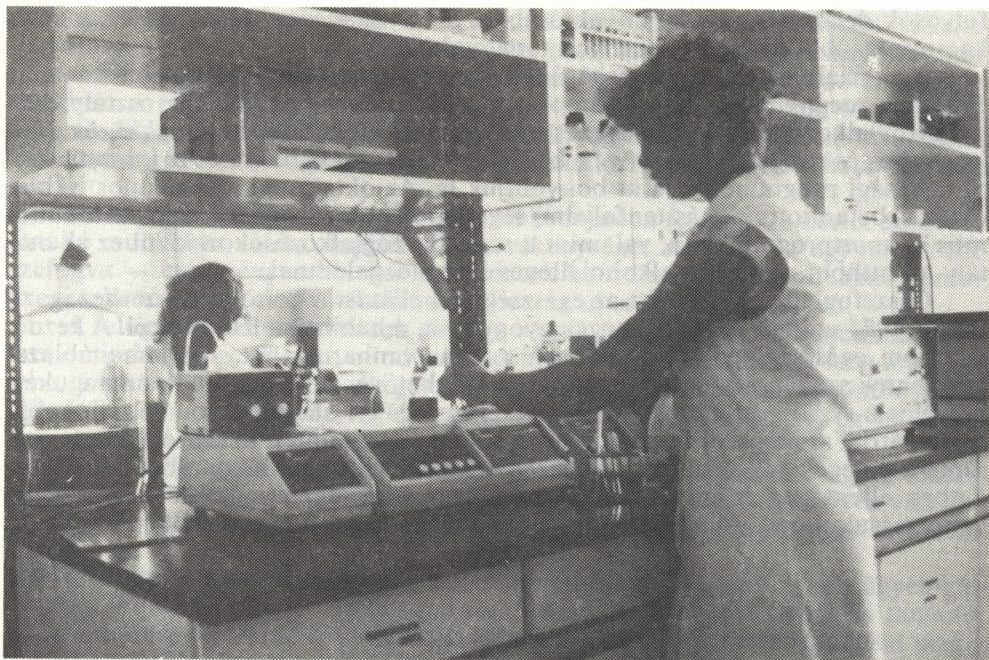
Az alkoholbetegek először belgyógyászati vizsgálaton estek át. Gyógyításuk fő irányvonala itt dőlt el. Az alkohollevonó kezelés e kezdeti időszakban leszűkül az Anticol szedésére. Bár néhány próbálkozás, például zeneterápia, egyéni és csoportos beszélgetések, már ez idő tájt példázták a gyógyítás lehetőségeinek kihasználását. A betegek létszámának növekedésével emelkedett az orvosok, ápolónők száma, színesedett a gyógyító tevékenység.

1977-ben elkészült a kórház, a betegellátó részleg központi helye. Ugyanebben az évben adták át az első munkaterápiás osztályt, 1978-ban a másodikat, 1980-ban pedig a harmadikat. Az optimális betegellátás környezeti tényezői tehát megteremtődtek. Ezzel párhuzamosan — orvosokból, pszichológusokból, nevelőkből, szociális gondozókból és ápolókból jól szervezett, egységes gyógyító-nevelő munkacsoportok jöttek létre, melyeknek nem okoz gondot a komplex terápiás program összehangolása.

A folyamatos munkarendből adódóan az ápolónők tartózkodnak a legtöbbet a betegek között. A pszichiátriai szakápolás feladata — természetesen a betegek egészségügyi ellátása mellett —, hogy folyamatosan tájékoztassa a munkacsoport tagjait a beutaltak hangulatáról, viselkedéséről és felmerülő problémáikról. Néhány bekezdés erejéig az ő tevékenységüket részleteznénk.

A kórház ambulanciáján két ápoló és egy segédápoló teljesít szolgálatot váltott műszakban. Befogadják, felveszik az új betegeket, ellátják az akut betegeket, a balesetet szenvedőket, vért vesznek az eltávozóktól és a kórházba visszatérőktől. Felkészítik a szegedi szakrendelésre menőket, EKG-, EEG-vizsgálatokat, RH kezeléseket végeznek. Asszisztálnak a szakrendeléseken, így a bőrgyógyászaton, szemészetben, orr-fül-gégészetben, segítenek az esperál beültetéseknel, az akupunktúránál. Naprakészen vezetik közel 700 ember adminisztrációját. S mindezek mellett itt, a járóbeteg-rendelésen zajlik a személyi állomány orvoslása.

A kórházi osztályunk belgyógyászati jellegű pszichiátriai osztály. Itt kell el látni az új betegeket, az osztályon nem kezelhető betegségeiben szenvedő ún. régi betegeket, valamint az önálló életvitelre alkalmas ún. éjszakai szanatóriumosokat. A beteg megfigyelése, az orvos pontos tájékoztatása komoly szakmai gyakorlatot igényel, hiszen itt az emberek sokkal többféle kórból szenvednek, mint a speciális osztályokon. A szívinfarktus felismerésétől a szülés levezetéséig minden előfordul.

Laboratóriumi vizsgálat a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézetben

A kórházi szakápolók naponta háromszor közel 700 beteg gyógyszerét osztják ki. Ez nagy figyelmet igénylő munka, hisz az esetleges gyógyszercserének beláthatatlan következményei lehetnek. Az anticol szedése mellett — szomatikus állapotuktól függően — averziós és akupunktúrás kezelést kapnak betegeink. A szakápoló szerepe igen fontos e kezeléseik során, mert fellazult pszichés állapotukban a betegek elmondják problémáikat, titkolt érzéseiket, felszínre kerülnek tudatalatti élményeik. Ezeknek pedig nagy jelentősége van a gyógyulás szempontjából.

Terápiás programunknak megfelelően pszichoterápiával és szocioterápiával kell kiegészítenünk az aktív kezeléseket. Az új betegeket tematikus foglalkozások keretében készítjük fel az intézeti életre, higiénés ismeretanyagukat pedig egészségügyi felvilágosító előadásokkal próbáljuk bővíteni. A beutaltak a gyógyfoglalkoztató szakasszisztensek segítségével gyakorolják a szabadidő eltöltésének módjait. A csoport-pszichoterápiával a társas kapcsolatok viselkedést befolyásoló hatását térképezzük fel. A szakápoló azzal, hogy tudja mikor, hol és mit mondhat a betegeknek, megkönnyíti a munkacsoport tagjainak dolgát, és megfordítva, egy nem helyénvaló megnyilvánulása több ember egész havi munkáját tönkre teheti. Az új betegek 30 nap után kerülnek a kórházból a terápiás osztályra.

Az osztályos ápolók is mint a munkacsoport tagjai tevékenykednek. Feladatuk átlag 250 beteg egészségügyi ellátása. Hat-hét ápoló jut egy osztályra, ami annyit jelent, hogy a nappali műszakért egy-két ápoló, az éjszakai szolgálatért pedig egy ápoló felel. Gondoskodniuk kell 80—100 beteg gyógyszerekkel való ellátásáról, asszisztálniuk kell az orvosi rendeléseken, be kell tartaniuk a kezeléseken elhangzott orvosi utasításokat, és a kisebb sérülések orvoslása is az ő dolguk. Mindezek mellett az ápolók szívesen tartózkodnak a betegek között, beszélgetnek velük, közös programokat szerveznek számukra. Segítenek a lakószobák, a

folyosók dekorálásának lebonyolításában. S folyamatosan tájékoztatják a munkacsoport többi tagját az osztályon tapasztaltakról.

A szociálterápia megvalósításához intézetünkben nagy lendületet adott az 1981-ben megnyílt szabadidőközpont, más néven szociokulturális osztály. Két gyógyfoglalkoztató szakasszisztens irányításával működnek itt a szakkörök. Van itt perzsa- és rongyszőnyegszövés, kosárfonás, fafaragás, varrás. Az intézeti szintű társasági programokat is itt bonyolítjuk le. Az oktatásokon (általános iskolai oktatás, betanítottmunkás-tanfolyam, segédápolói tanfolyam), a szervezett kulturális és sportprogramokon, valamint a szakköri foglalkozásokon kívül ez az osztály ad otthont a nagyfai alkoholelles klubmozgalomnak.

Összefoglalva: 1975 előtt az egészségügyi ellátást a börtönrendszerhez igazították, 1975 után az alkoholbetegek gyógyítása, rehabilitása lett a fő cél. A kezdeti három egészségügyi státuszról ma már hatvanhárom lett. Állománytáblázatunk ennyi szakápoló foglalkoztatását teszi lehetővé. Ezek a számok önmagukért beszélnek. A korszerű gyógykezelés az egészségügyi alapellátáson túl minőségi, pszichiátriai szakápolói feladatok elvégzését követeli ápolóinktól. A komplex terápia a betegek sokoldalú kezelését jelenti. Ehhez az kell, hogy a beutaltak kezdetben ellenséges, időnként agresszív magatartását együttműködő viselkedéssé változtassuk, hogy kialakítsuk az ún. gyógyulni vágyó habitust, lelki alkatot.

Sisák Péterné — Barta Mária

A nevelési szolgálat gondjai Kalocsán

Valamennyiünk számára ismeretes, hogy az IM Bv. Országos Parancsnokának 0111. sz. intézkedése rendelte el a nevelési szolgálat szervezeti módosítását, melyet 1986. július 1-jéig végre kellett hajtani. Ezen intézkedés szervesen illeszkedik ahhoz a büntetésvégrehajtási programhoz, amelyből a nevelésfejlesztési koncepció is kinőtt, és előfutára a szervezetfejlesztési koncepciónak.

Szeretnék emlékeztetni arra, hogy a körletek belső életének irányításában a kísérleti modelleknek több alternatívája volt, s valamennyi azt bizonyította, hogy az intézetek szervezeti felépítésének is a büntetésvégrehajtásra háruló reszocializációs feladatokat kell szolgálnia.

1986. május 1-jétől új felállásban folytattuk munkánkat. Az átszervezés során 25 testületi tag került a nevelési szolgálatához. E mennyiségi változás új munkastílust tett lehetővé, amelynek alapját a személyi állomány egységes követelménytámasztása képezi.

Kidolgoztuk a csoportvezető nevelő, a főfelügyelő, valamint az előállító őr munkaköri leírását. Módosítottuk az őrhelyekre vonatkozó utasításokat, egyszóval mindenkit tájékoztattunk, még az átszervezés előtt, újdonsült feladatairól.

Rövid idő telt el ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le. De tapasztalataink alátámasztották, illetve megcáfolták néhány korábbi feltételezésünket. Így például beigazolódott, hogy sokéves beidegződéseket, megrögzött szokásokat nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni, ehhez hosszabb időre van szükség.

A jelenlegi létszám csak optimális esetben elegendő. Nem várt helyzetekben (lásd betegség, továbbtanulás, vezénylés) szükségmegoldásokra kényszerülünk. A felügyelők egyharmada nő. Közülük többen krónikus betegséggel küszködnek,

néhányan pedig gyermekápolás miatt vannak távol. Legalább két új státust kellenek kapnunk ahhoz, hogy a belső felügyelet hatékonyan tudja munkáját végezni.

A főfelügyelők még nem zárkoztak fel az új feladatokból adódó követelményekhez. A régi felállásban nem volt annyi önállóságuk, mint ma. Megszokták, hogy az őrparancsnok által mondottakat kell végrehajtaniuk. Véleményünk szerint türelem és idő kérdése, s megszerzik a munkakörük igényelte határozottabb kiállást.

Az anyagellátó főfelügyelő beállítását kedvezően fogadták a körlet dolgozói. Önálló munkaköri leírás alapján végzi tevékenységét, mely így — egy térben összefogva — eredményesebb. Bár a feladatok koordinálása nem zökkenőmentes, az intézkedések rövidebb lefutásúak ebben az új szervezeti keretben.

A felügyelők az őrutasítások alapján végzik feladataikat. Jó a munkakapcsolatuk mind a felügyelőkkel, mind a nevelőkkel. Nem olyan aktívak még mint kellene, ám nevelési teendők világos, szabatos meghatározásával közömbösségük előreláthatóan oldódni fog. A felügyelők és a vezetők közti viszony egymást erősítő intézkedésekkel tovább javítható.

A nevelők általában segítőkészek. Ötleteikkel, javaslataikkal egyre inkább aktivizálják a felügyelőket. Ennek ellenére úgy ítéljük meg, hogy bőven van tenivaló a foglalkozások és napirendek összehangolásában, az információk érdemi cseréjében.

A csoportvezető nevelő lelkiismeretesen irányítja és ellenőrzi a felügyelői álmomány munkáját. Saját elítéltsoporttal rendelkezik, a nevelőknek is tanácsot ad, s miután a túlórákat is ő számolja el, maximálisan leterhelt. Ráadásul még a nevelési szolgálatvezetőt is helyettesíti, ha az távol van.

Az átszervezés legérzékenyebben őreinket érintette. Megszokott közösségüket, közegüket nekik kellett elhagyniuk. A nevelők tapintata viszont lehetővé tette, hogy zavartalanra váljék a felügyelők és a nevelők közti kapcsolat.

Az átszervezés eredményeként lerövidült a körletekben az információk áramlásának ideje. Így nagyobb lehetőség nyílt a fogvatartottak megismerésére, több javaslat született az egyéni bánásmódról. A hírek gyorsabb terjedése miatt könnyebben tartható be a napirend, egyszerűbb az elítélteket a különböző foglalkozásokra mozgósítani.

Említést érdemel az a tény is, hogy a felügyelők újabban alaposabban megfontolják, kit és mikor jutalmaznak, illetve fenyítenek meg. Így hat rájuk az a helyzet, hogy egy folyamat részesei, nem egy részterület végrehajtói.

Számadatokkal bizonyíthatjuk, hogy a nevelőmunka tudatossága megtérül. Amíg 1985-ben 49 elítélt tagadta meg az utasítások végrehajtását, addig 1986 októberéig csupán 24. Amíg tavalyelőtt 45 fogvatartott utasította vissza a munkát, addig tavaly őszig csak 26. Végezetül pedig tán az sem véletlen, hogy 1985-ben 52-en kaptak fegyelmi fenyítést hanyag munkavégzésért, 1986. október 1-jéig viszont csak 17-en. A zárkák rendje is javult.

Természetesen nem mindenkiből váltott ki osztatlan örömet az átszervezés. Egyesek nehezebben álltak át, egyesek kissé bizalmatlanok voltak. A felügyelők és a biztonsági szolgálat tagjai némiképp eltávolodtak egymástól. Többször elhangzott a megjegyzés: „Ez most már nem az én asztalom, oldjátok meg ti!”

Összefoglalás gyanánt azokról a nehézségekről szeretnék szólni, melyek közelebbiek más intézetekével, amelyek — úgymond — tipikusak.

1. A létszámhiány kényszerpályára sodor minket, feszültséget kelt dolgozóinkban. Előállító felügyelő nincs. A főfelügyelő szinte minden, ezért nincs ideje részt venni a körleten szervezett foglalkozásokon. A szervezeti módosítás kiélezett egy ellentétet. Csökkentette a kötelező órák számát, ugyanakkor emelte a követelményeket. De a túlórák megváltására nincs elegendő pénz.

2. A fogvatartottakkal szembeni egységes fellépés, az elítéltek nevelése, kulturált, középiskolai végzettséggel rendelkező embereket kíván. Sajnos, a felügyelői állomány zöme nem érettségizett, még az újonnan kinevezettek sem. Ilyen körülmények között egy lehetőség marad: a felügyelői állomány legfiatalabb tagjait középiskola elvégzésére ösztönözni. Viszont az iskolai oktatás, a tanulmányi szabadság szolgáltatkieséssel jár. A felügyelői állomány létszámának meghatározásánál ezt a körülményt is figyelembe kellene venni.

3. A vezénylések gyakran rendkívül nehéz helyzet elé állítanak bennünket. Egyik munkatársunk pl. ezért nem tudott leérettségizni. Sokat segítene rajtunk, ha mentesíteni lehetne a belső őrseget a vezénylésektől. Hiszen csak állandó emberek tudnak megfelelni az egységes követelménytámasztás igényének, különösen 12 óras — fizikailag és idegileg megterhelő — szolgálat után.

Noha az átszervezés óta eltelt időszak tapasztalatai alapvetően pozitívak, a fent említett kérdéseket érdemes megvitatni. Egy főfelügyelő véleményével zárom értékelésemet. „Ha közös a cél, közössé kell tenni az erőfeszítéseket is.”

Vén Ferencné

A Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet beutaltjainak foglalkoztatása

Az alkoholisták kötelező intézeti gyógykezelését az 1974. évi 10. sz. törvényerejű rendelet szabályozza. Ennek hatályba lépése után történt meg az intézeti gyógykezelés feltételrendszerének kialakítása. Ez az Igazságügyi Minisztérium és a büntetésvégrehajtási testület feladata volt, amelyhez szakmai segítséget nyújtott az Egészségügyi Minisztérium.

A feltételek biztosításának első mozzanata a gyógyintézet helyének kijelölése volt. A választás Nagyfára esett, ideális földrajzi elhelyezkedése miatt. A nagyfai börtön személyzete, épületei és egyéb adottságai természetesen nem feleltek meg egy egészségügyi intézmény rendeltetésének. 1975-től napjainkig folyamatosan zajlott a gyógyítás feltételeinek megteremtése. Építőipari értékben számolva összesen kb. 142 millió forintos beruházást jelentett mindez. A munkaterápiás intézet kialakítása mellett 1981 áprilisáig a hagyományos büntetésvégrehajtási feladatok ellátása is terhelt minket. Ekkor szállították el az utolsó elítéltet és lett tiszta profilú az intézet.

A személyi feltételek biztosítása még nehezebb volt, mint az anyagiaké. Egyrészt át kellett alakítani a hagyományos büntetésvégrehajtási rezsim szemléletét és alkalmassá tenni a munkaterápiás feladatok ellátására. Másrészt fel kellett venni munkaerőket és új, kialakulatlan területen munkába állítani őket. 1981-re befejeződött a személyi és tárgyi feltételek létrehozása, bár bizonyos területeken ma is akadnak problémák.

Már említettem, hogy a MAI elődje a nagyfai börtön volt. Az elítéltek foglalkoztatását önálló jogi személyként a Nagyfai Célgazdaság látta el. A termelési érték csaknem 90%-át a növénytermesztés és állattenyésztés adta. Egyéb tevékenység csak télen, illetve esős időszakokban játszott szerepet. A kiegészítő elfoglaltságok is a mezőgazdasági termeléshez kötődtek, zömmel azok melléktermékeinek feldolgozását jelentették. Néma szolgáltató tevékenység is zajlott. Az ipari bér munka csak a hetvenes évek végén és csak kismértékben tűnt fel.

Az alkoholista betegek gyógyító foglalkoztatása a meglévő keretek között indult be. A foglalkoztatás alapelveinek kidolgozása és a gyakorlati feladatok szerkezetmódosítást igényeltek. 1975-től új és új formákat próbáltunk ki, kerestük a legjobb megoldásokat. Mivel ilyen jellegű intézet sem hazánkban, sem a körülötünk levő országokban nincs — csak a saját tapasztalatainkra támaszkodhattunk.

A munkaterápiás foglalkoztatás alapelvei

Az alkoholisták kötelező intézeti gyógykezeléséről szóló 1974. évi 10. sz. tvr., illetve az ennek végrehajtásával kapcsolatosan megjelent 14/1974. (XII. 28.) IM sz., a 6/1978. (VI. 3.) IM sz., illetve az 5/1978. (VI. 3.) IM—EüM sz. együttes rendelet nem tartalmaz a munkavégzéssel kapcsolatosan részletes szabályozást. Alapelveként rögzíti, hogy „a munkavégzésre, a munkaidőre és a pihenőidőre, a munka díjazására és a juttatásokra, az egészség és testi épség védelmére, valamint a munkavégzéssel összefüggő anyagi felelősségre a munkajogi szabályokat kell megfelelően alkalmazni”.

A beutaltak foglalkoztatásának ily módon történő szabályozása sok is, kevés is, nem rögzített több olyan részletkérdést, amelyet csak magasabb szintű jogszabály állapíthat meg. Ugyanakkor az igazgató-főorvos tág lehetőséget kapott a belső szabályozásra, meghatározhatta a foglalkoztatás lényeges mozzanatait. Széles lehetőség nyílt e keretek között a lehető legjobb terápiás foglalkoztatási formák kialakítására. A kezdeti botladozások után az intézeti létszám és a foglalkoztatás tapasztalatainak gyarapodása eredményeképpen jelent meg az igazságügy-miniszter 104/1977. (IK. 3.) IM sz. utasítása, a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet működési szabályzata. Ennek életbe lépéséig lényegében az elítéltek foglalkoztatási szabályait alkalmaztuk, a beutaltakra vonatkozó változtatásokkal.

A működési szabályzat hatályba lépését követően dolgoztuk ki az intézet belső szabályzatait, többek közt a beutaltak bérezési szabályzatát. Ebben kategóriákba soroltuk a munkaköröket, meghatároztuk a béreket — figyelembe véve a központilag behatárolt bérszínvonalat. Ezt azért hangsúlyozom, mert a beutaltak bérszínvonalát — a tvr. szellemének megfelelően — a szabad dolgozókra érvényes vállalati bértételek határai között állapították meg, de ez az érték mindig a tól—ig alsó pontját közelítette meg csupán. (A beutaltak bére az elítéltek bérének mintegy 130-140%-át érte el!)

A foglalkoztatással kapcsolatos szabályozás a továbbiakban is korszerűsödött. Az időközben szükségessé váló és előremutató szempontok alapján módosult. Lásd az 1978. július 21-én kiadott IM Bv. OPK 0117. sz. utasítást, az 1984. évi 41. sz. törvényerejű rendeletet, a 108/1984. (IK. 6.) IM sz. utasítást és a 0121/1984. IM Bv. OPK sz. intézkedést.

A foglalkoztatás szerkezetének kialakulása

A bevezetőben már szó volt arról, hogy a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet a nagyfai börtön anyagi-technikai eszközeivel és személyi állományával kezdte meg a betegek gyógyítását. Az új feladat új embereket és gyökeresen más szemléletet követelt.

A foglalkoztatás oldaláról közelítve meg a kérdést, a dolog nem ilyen egyszerű. Az itt dolgozók nagy tapasztalattal rendelkeztek az elítéltek foglalkoztatása terén, és ez igen sokat segített a beutaltak munkaterápiás foglalkoztatásának kialakításában. Ugyanakkor megvolt ennek a segítségnek a visszája. Sokan egyformán kezelték a büntetésüket töltő elítélteket és a gyógykezelésre beutalt alko-

A nagyfai beutaltak által szőtt szőnyegek

holista betegeket, holott a dolog természetéből adódóan teljesen különböző módszereket kell velük szemben alkalmazni. Figyelembe kell venni a beutaltak szubjektumát és törekedni kell munkáltatásuk egyéniesítésére. Már a munkába állításkor, a megfelelő munka kiválasztásánál tekintettel kell lenni az individualizáció szempontjaira.

A munkáltató szerepe megváltozik. Már nemcsak a munkavégzés körülményeivel (a munka kijelölésével, mennyiségi-minőségi meghatározásával, nyilvántartásával stb.) kell törődni, hanem a munkavégző személyével (napi problémáival) is. 8-10 órát tölt a munkáltató naponta a munkavégzővel, és ez olyan kapcsolat kialakítását teszi lehetővé, amely sarokköve lehet a gyógyításnak, ha élnek vele. Sajnos a foglalkoztatás vállalati rendszere és az ebből adódó teljesítménycentrizmus időnként gátolja a gyógyítást. Csak a ténylegesen elvégzett munka díjazható, ugyanakkor a beutaltak egy része — különösen a gyógykezelés kezdetén — nem alkalmas eredményorientált munkára. A legkirívóbb esetekben az akarati tényezők hiánya is közbeszól, bonyolítja a helyzetet.

A foglalkoztatás személyi problémáin túlmenően jelentős szerepet játszanak az úgymond szerkezeti nehézségek. A Nagyfai Célgazdaság keretében 1981 áprilisáig hagyományos nagyüzemi mezőgazdasági formák közt folyt a munkáltatás. Az intézet vegyes jellege, az elítéltek és a beutaltak egymás melletti munkavégzése fegyelmi, módszertani problémákat okozott. Rontotta a munkaterápia hatásfokát. Az elítéltek elszállításával megszűntek ezek a strukturális nehézségek, a foglalkoztatást új alapokra lehetett helyezni.

Az első beutaltakat még ipari jellegű bér munkával, kábelbontással foglalkoztattuk. Később, 1980-ig, egyre bővült a növénytermesztési, állattenyésztési munkák köre. De a mezőgazdasági munkacsúcsok periodicitása a növényter-

mesztésben, illetve az osztott munkaidő az állattenyésztésben nem kedvezett a terápiás foglalkoztatásnak. Tapasztalataink azt mutatták, hogy a beutaltak számára előnyösebb, üdvösebb az ipari jellegű, zárt technológiájú munka. Részben emiatt szervezték át a Nagyfai Célgazdaságot (amely most mint az Állampusztai Célgazdaság nagyfai üzemegysége funkcionál), csökkentették a hozzá tartozó földterületet.

A fent leírtak jegyében már 1980-tól fokozatosan bővítettük az ipari bér-munkák körét és kedvező kooperációt alakítottunk ki a szegedi, valamint a környékbeli vállalatokkal. Így például 1985-ben 14 432 ezer forint nyereséget realizált üzemegységünk, szemben az 1975-ös év 612 ezer forintos hasznával.

Gyógyítás és vállalati eredményesség

A Nagyfai Célgazdaság üzemegységgé szervezésének, illetve a földterület csökkentésének alapvető oka az intézet gyógyító jellegének erősítése volt. A 70-es évek végén úgy tűnt, hogy a beutaltak foglalkoztatása deficités gazdálkodáshoz fog vezetni. De a közgazdasági szabályozók, valamint a munkaerőpiac térségünkben kialakult helyzete kedvező szituációt teremtett az ipari bér-munkák számára. Így vállalatunk gazdálkodása eredményes lett.

A nyereség értékelésénél figyelembe kell venni, hogy — a beutaltak magasabb munkadijszínvonala miatt — a bérköltség jóval nagyobb, mintha ugyanezeket a feladatokat elítéltekkel hajtottuk volna végre. Például 1985-ben ez 2760 ezer forinttal csökkentette nyereségünket.

Nem szűnt meg a gyógyítás és eredményérdekeltség korábbi ellentéte. Bizonnyos esetekben a gyógykezelés érdekében vállalni kell a teljesítménykövetelmények csökkentését. Ez azonban nem vezethet olyan bér kiáramlásához, amely mögött nincs produktum, hisz intézetünk működési szabályzata szerint „a beutaltat terápiás célt szolgáló, társadalmilag hasznos munkával kell foglalkoztatni”. A gyógyítás és az eredményesség összehangolása új módszerek feltárását igényli.

A foglalkoztatás problémái napjainkban

A beutalt betegek foglalkoztatásának problémái igen sokrétűek. Ezek egy részét már említettük. Újra és újra felmerül a munkába állítás egyéniséghez szabásának, a fizikális, pszichikális állapotnak leginkább megfelelő munkakör meghatározásának igénye. Sajnos lehetőségeink e téren igen korlátozottak.

A munkaerőpiac a jelenlegi közgazdasági feltételek mellett vállalatunk számára kedvező. Bér-munkákra szükség van, az gazdaságosan, nyereségesen végezhető. Igény lenne szakképzett dolgozókra is, akik az adott területen legalább betanított munkásként tudnának dolgozni, ugyanakkor a betanított munkások képzése csak részben van megoldva.

A foglalkoztatás alapvető gondja továbbá a beutaltak bérezése. A jelenleg megállapított bérek nem érik el a partnervállalatok bértételeit. A munkadíjak különbségei komoly feszültségeket okoznak. Az ilyen típusú konfliktusokat saját erőnkől nem tudjuk megszüntetni, ehhez központi támogatásra van szükségünk. De a bérköltség növekedése a nyereség csökkenését vonja maga után.

Veprik Árpád

| Börtönügy az imperializmus korában

A 19. század végére rendkívüli dilemma elé került a polgári állam. A felvilágosodás kori emelkedett ígéretei (szabadság, egyenlőség, testvériség) most ellene fordultak. Rá kellett elbrednie, hogy más az abszolutizmus hatalmának bástyáit — előbb elvekkkel, majd fegyverrel — ostromolni, mint az uralmat megszerezve, azt immáron saját alávetettjeivel elfogadtatni. A hatalom megőrzése, a rend fenntartása új elveket, új (osztályuralmi) módszereket igényelt a büntetőjogban is. E célnak már nem felelt meg a felvilágosodás gondolköréből kinőtt — klasszikus vagy másképpen abszolút — büntetéstan felfogás.¹ A 19. század második felében sorra megjelenő büntető törvénykönyvek, melyek a megtorlás elvét hirdették, valamint az ezekre alapozott büntetési rendszer képtelen volt eleget tenni — a hatalom számára egyre fontosabbá váló — elnyomó feladatának. Nem tudta megfékezni a bűnözést és teljesen hatástalannak mutatkozott a megrögzött bűnözőkkel, a fiatakorúakkal és az elmebetegekkel szemben.

Büntetőpolitikai reformirányzatok a századfordulón

A társadalmi nyugalom helyreállítására törekvő polgári állam figyelme — a büntetőtudományok keretében folyó antropológiai, szociológiai kutatások eredményeképpen — új büntetéstan felfogás felé fordult. Az új tanok szülőföldje a nemrégben egyesített Olaszország volt, alapítói — Lombroso, Ferri, Garofalo — bár nem vallottak mindenben azonos nézetet, mégis megteremtettek egy elemien új, ún. pozitivistá büntetőjogi iskolát.² A büntetéstan történetében először nyújtottak olyan rendszerezett ismeretet a bűnözés, a bűnös magatartás eredetéről, mely tudományos alapon megoldásokat is javasolt e „társadalmi betegség ellen”. Felismerésük — főként így utólag — roppant kézenfekvő. Ha a klasszikus büntetőjog eredménytelen, akkor az új rendszert e tanok tagadásából kell felépíteni.

¹ Emlékeztetül idézzük Carraranak, a klasszikus büntetőjogi iskola egyik jeles képviselőjének 1859-ben megjelent műve alapján a büntetéstan felfogást: „a) A bűncselekmény nem tény, hanem jogi fogalom — a bűncselekmény harmonikus disszonancia. A disszonancia az ember jogellenes tetteiben van, ezzel a tettel szemben áll a törvény, amely azt tiltja, amely azt bűncselekménnyé minősíti, azaz a céllal, hogy a jog harmóniáját visszaállítsa. b) Büntetőalap a védekezés, az igazság vagy a jogi megtorlás, a szabad akarat és az erkölcsi felelősség alapján. c) A büntetőtörvény alanya az ember, aki képes akarni, tehát büntudatos, értelmes és szabad. d) A büntetés joga az államé, a jogi gyámkodás alapján. Ez a gyámkodás a megtorlás jogi alapja. Ez a célja is. e) A büntetések kötelező szankciók, meghatározottak, biztosak, példásak és arányosak az okozott kárral, és végrehajtásukban megváltoztathatatlanok és elhalaszthatatlanok. Céljuk a külső társadalmi rend helyreállítása. f) A szabad akaratot dogmaként kell elfogadni — minden vita nélkül —, mert ez képezi az alapját a krimináltudományoknak. g) A büntetőtörvény a szabadság biztosítója, mert mint legfelsőbb funkció azt a szerepet tölti be, hogy megakadályozza a hatóság visszaélését a büntető-igazságszolgáltatási feladat végrehajtásában és gyakorlásában.”

² A pozitivistá felfogás szerint, miután a bűnözés lényege a biológiailag vagy a társadalmi környezet által teljesen determinált magatartás, a bűnöző erkölcsi alapon nem tehető felelőssé. Lásd bővebben a Módszertani Füzetek 1985/1-es számának 48. oldalán írottakat!

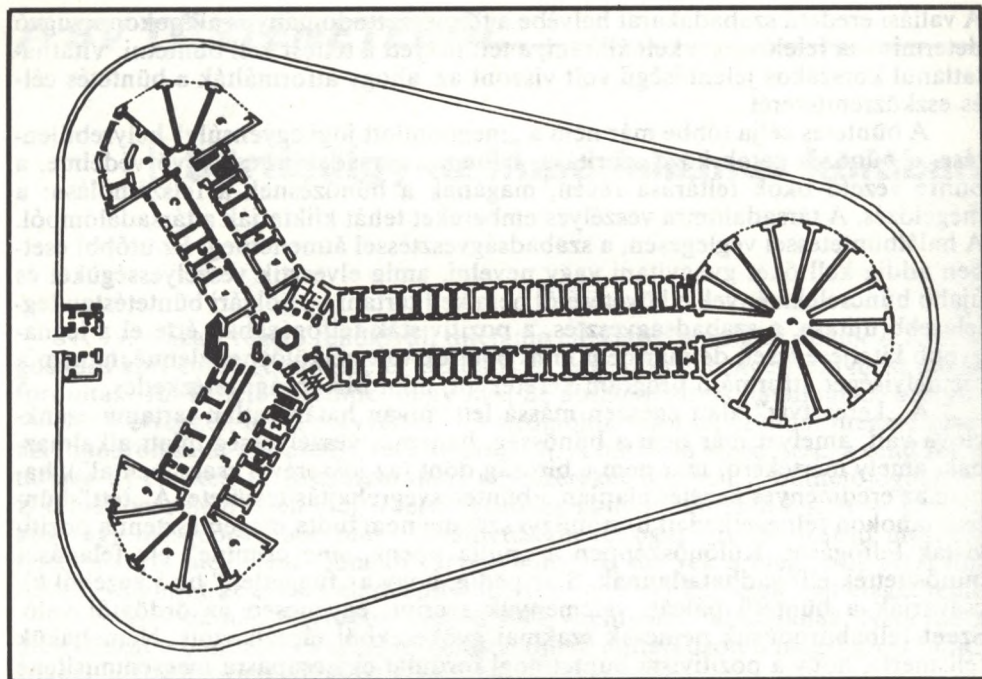
A vallási eredetű szabadakarat helyébe a természettudományos alapokon nyugvó determinista felelősséget kell állítani, a tett helyett a tettest kell büntetni. Vitathatatlanul korszakos jelentőségű volt viszont az, ahogy átformálták a büntetés cél-és eszközrendszerét.

A büntetés célja többé már nem a „megbomlott jogi egyensúly” helyrebillentése, a bűnözés gáta közé szorítása, hanem a társadalom cselekvő védelme, a bűnre vezető okok feltárása révén, magának a bűnözésnek a felszámolása: a megelőzés. A társadalomra veszélyes embereket tehát kiiktatják a társadalomból. A halálbüntetéssel véglegesen, a szabadságvesztéssel átmenetileg. Ez utóbbi esetben addig kell őket gyógyítani vagy nevelni, amíg elvesztik veszélyességüket és újabb bűncselekmények elkövetésétől nem kell tartani. A polgári büntetéstan legjelesebb újítása, a szabadságvesztés, a pozitivisták felfogásában érte el a legnagyobb kiteljesedését, de már nem mint önérték vált nélkülözhetetlenné, hanem a személyiséget átformáló program keretében, mint biztonsági intézkedés.

A „keresztvíz” alatt egészen mássá lett: olyan határozatlan tartamú szankcióvá vált, amelyet már nem a bűnösség, hanem a veszélyesség miatt alkalmaznak, amely mértékéről már nem a bíróság dönt (az jószérével csak „beutal”), hanem az eredményes kezelés alapján a büntetésvégrehajtás testülete. A „tett”-büntető tanokon felnevelkedett börtönügyi szakma nem tudta megemészteni a pozitivisták felfogását. Különösképpen a „nulla poena, sine crimine” elv feladását minősítették elfogadhatatlannak. S az pedig, hogy a „független” bíró kezéből kicsavarják a büntető pálcát, véleményük szerint, egyenesen az ördögtől való. Szent felháborodásuk nemcsak szakmai gyökerekből táplálkozott. Némelyikük felismerte, hogy a pozitivista büntetőjogi fordulat egy csapásra megsemmisítene azokat a polgári szabadságjogokat — és nem csupán büntetéstan vonatkozásait —, amelyeket eddig a polgári rend vívmányaként tiszteltek. Azt viszont már csak a mából és egy más társadalmi berendezkedésből visszatekintő láthatja meg, hogy e kritika politikai része illúziókat kergetett. Nem vette észre, hogy a századforduló polgári állama már rég elhajtotta politikai és jogi liberalizmusát, és az imperializmus harci jelmezébe bújva a gyors, katonás megoldások híve lett.

A politikai hatalmat nemigen érdekelte a pozitivista büntetéstan elmélete, sokkal inkább csábították a felajánlott végrehajtási módszerek, eljárások. Célszerűsége folytán bármennyire is kívánatos lett volna a társadalomra veszélyes emberek elszigetelése, a büntetésvégrehajtás által — tehát közvetlenül állami úton, ha kell politikailag — befolyásolt „büntetés-kiszabási” gyakorlat megteremtése, mégis figyelembe kell venni a — tettarányos büntetés erkölcsi helyességében megingathatatlan — közvélemény várható ellenállását. Komoly politikai mérlegelést igényelt annak eldöntése, hogy a létező társadalmi baj, a bűnözés elleni fellépés kíván-e ilyen nyílt állami intézkedéseket.

A „dicsőséges forradalommal” megkezdett út folyamatosságát — vagy legalább ennek látszatát — fenntartani kívánók kerültek többségbe, s így a XX. század elejének polgári államai névlegesen nem adták fel a felvilágosodás által közölt fő elveket. Ellentmondásos helyzet alakult ki, felemás megoldás született. A változatlanul hirdetett elvek zászlaja alatt ülésező parlamentek és kormányok a büntetőjog rendszerébe sorra csempészték be a pozitivisták biztonsági intézkedéseit, azzal az indokolással, hogy a hagyományos büntetés egyes bűnelkövetői csoportokra (pl. a csavargókra, az iszákosokra, a visszaesőkre) teljesen hatástalan, a társadalom pedig nem maradhat védtelen velük szemben. Sorra jelentek meg a határozatlan tartamú — a megjavulástól függővé tett — szabadságelvonást kimondó törvények a munkakerülők, az iszákosok, a koldusok és csavargók ellen. 1881-ben Belgiumban, 1900-ban Norvégiában, 1903-ban Svájcban. Hasonló szabályozást vezettek be a megrögzött, konok bűnözőkkel, a visszaesőkkel kapcsolatban is. 1902-ben például Norvégiában, 1908-ban pedig Angliában.

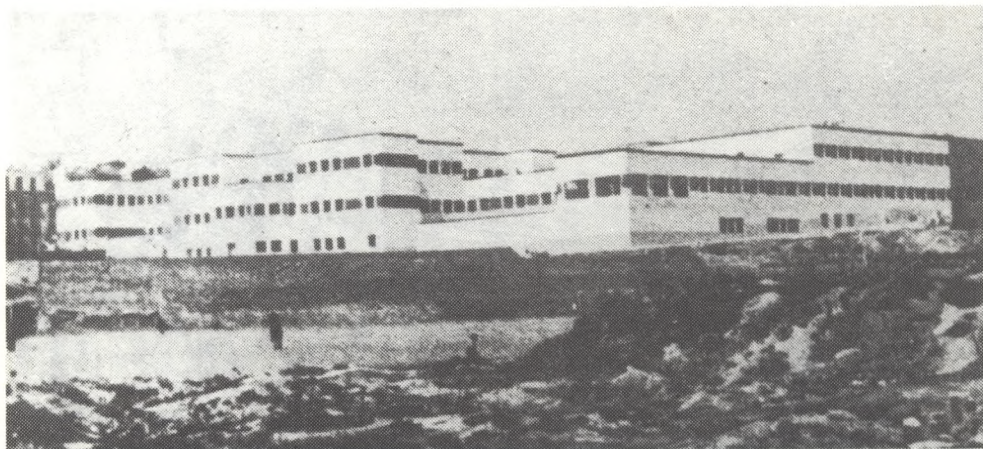
Franciaország letartóztatási intézetének alaprajza 1880-ból

Mint az lenni szokott, egy idő után jelentkeztek olyan szakemberek, olyan tudósok, akik ebbe az eklektikába is képesek voltak elméletet lehelni: így alakult ki az ún. átmeneti vagy közvetítő iskola.³ A német, németalföldi vezérkar (Liszt, van Hammel, Prins) szervezte irányzat elvi alapállását tekintve jóval közelebb állt a pozitivistákhoz, mint a klasszikus felfogáshoz. A két tant akként vegyítették, hogy a klasszikus iskola — tetterányos megtorláson alapuló — büntetési rendszerét az alkalmi, eseti bűnelkövetőkkel szemben fenntartották. Még finomítottak is a százéves koncepción. Az angolszász joggyakorlatban kiérlelődött feltételes elítélés⁴ ajánlották a pozitivisták által elátkozott rövid tartamú szabadságvesztés helyett. A megátalkodott, közveszélyes bűnözőkkel szemben — viszont a tettes büntetőjogi iskola felfogásán módosítottak — és a relatíve határozatlan tartamú szabadságelvonás mellett döntöttek.

Az alkotmányokban is rögzített polgári törvényességet átlépni készülő imperialista államot a közvetítő iskola Európa-szerte éppen azzal szolgálta a legjobban, hogy a „társadalomra veszélyes ember” — pozitivistáktól kölcsönvett — fogalmát és az ellenük való fellépést salonképeessé tette. „A veszélyesség ténye és

³ Lásd bővebben a Büntetési elméletek c. tanulmányunkat a Módszertani Füzetek 1985/1-es számában.

⁴ A feltételes elítélés két változata alakult ki: a próbára bocsátás és a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése. Az USA-ban a próbára bocsátás (probation) legkorábban Massachusetts államban jött létre 1878-ban. Ennek lényege: a bíróság a vádlottat a büntetés kiszabásának mellőzésével meghatározott időre próbára bocsátja, ha a vádlott megjavulása büntetés nélkül is remélhető. A próbaidő alatt a próbára bocsátott életvezetését a pártfogó felügyelő figyelemmel kíséri, tanácsaival és intézkedéseivel igyekszik a vádlott társadalmi beilleszkedését elősegíteni. A másik típus belga—francia eredetű. Belgiumban az 1888. évi törvény, Franciaországban pedig az 1891. évi törvény tette lehetővé, hogy a bíróság az első ízben elítélt személy szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását meghatározott időre (legfeljebb 5 évre) feltételesen felfüggeszse.

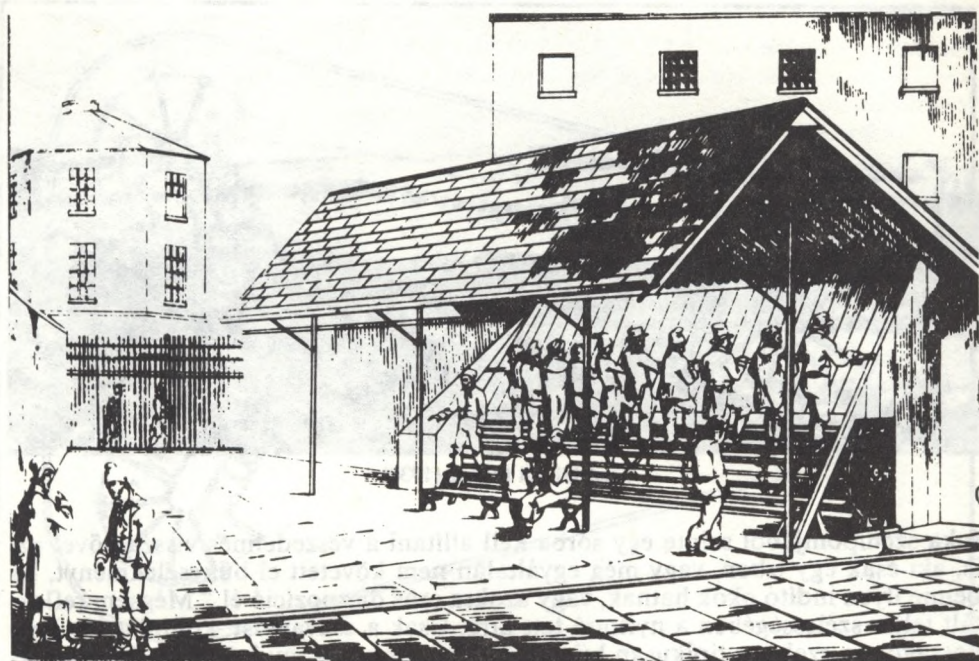
Madridi női fogház (1930)

foka szempontjából szinte egy sorba kell állítani a veszedelmes visszaesővel azt is, aki csak egy ízben, vagy még egyáltalán nem követett el bűncselekményt, ha benne ilyen indító okok hatnak, vagy azokra erős diszpozíció él.” Mégsem reflektált teljes szélességében a nyitottá tett útra. Csak a csavargást, koldulást és iszákossgát — ezeket a tipikusan bűn előtti állapotokat — nyilvánította bűncselekménnyé.

A közvetítő iskola egyetlen újítása az volt, hogy — a büntetőtudományok történetében — először fogalmazta meg a fiatalkorúak különleges büntetőjogi elbírálásának szükségességét. A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben a szokásos rövid tartamú szabadságvesztés helyett határozatlan időtartamú, átnevelést biztosító intézkedéseket, enyhébb esetekben próbára bocsátás mellett patronázs alkalmazását ajánlották. A fiatalkorúakra vonatkozó tételes jogi rendelkezések a közvetítő irányzat javaslata alapján kaptak helyet az európai büntető kódexekben, például 1901-ben Hollandiában, 1907–1908 között Angliában, 1912-ben pedig Belgiumban és Franciaországban.

Méltán vetődik fel a kérdés, mi magyarázza azt, hogy ez az elméletileg öszvér, megoldásaiban is jóformán minden eredetiséget nélkülöző tan nagy sikert arat úgy a jogalkotásban, mint a nemzetközi szakmai fórumokon.⁵ Gyors elterjedését épp ötvözet jellege indokolta. A két ellentétes büntetőjogi iskola között azt az arany középutat testesítette meg, amely úgy próbálta követni az idők szavát, hogy elkerülte az újat mondással általában együtt járó túlzásokat. Ugyanakkor kellőképpen érzékeny volt a politikai hatalom gondjai iránt és odaadása a megoldások kidolgozásában is tükröződött. Hozzá köthető az ún. dualista — a hagyományos büntetéseket az újszerű intézkedésekkel házasító — szankciórendszer megalkotása. Különböző forrásokból merített, felemásan kidolgozott, laza fogalmi meghatározásai mindenféle behelyettesítést lehetővé tettek a — társadalmi-politikai veszélyek elreteszelésére felkészülő — polgári rendszer számára. A ve-

⁵ A börtönüggyel foglalkozó szakemberek már a múlt század közepétől kezdve tartottak — ha nem is valamennyi, de több európai ország képviselőinek részvételével — nemzetközi értekezleteket. Jelentős volt az 1846-i frankfurti, az 1847-i brüsszeli, az 1857-i frankfurti és az 1868-i berni értekezlet. Az első valóban nemzetközi méretű börtönügyi kongresszust 1872-ben szervezték Londonban, ahol is elhatározták, hogy tanácskozásait rendszeressé teszik. Így jött létre a nemzetközi börtönügyi kongresszusok sora: 1878-ban Stockholmban, 1885-ben Rómában, 1890-ben Szentpétervárott, 1895-ben Párizsban, 1900-ban Brüsszelben, 1905-ben Budapesten, 1910-ben Washingtonban, 1925-ben Londonban, 1930-ban Prágában, 1935-ben pedig Berlinben.

Taposómalom Angliában a XIX. sz. végén

gyítéssel — a biztonsági intézkedések beépítésével — gazdagított büntetési rendszer eddig a tetтарыósság köré vont szilárd garanciái feloldódtak, hiszen az új minőség alapján nem jött létre biztos talajon álló szabályrend.

A történelem valósága a hatalom előrelátását igazolta: az első világháborút, a politikai radikalizmust, majd a világgazdasági válságot tünetként kísérő, hullámszerűen emelkedő bűnözéssel szemben megőrizte mozgásszabadságát: ügyesen szemelgetve a közvetítő büntetéstán tételeiből. A társadalom fokozott védelmét tartotta a legfontosabbnak, ezen belül azonban a közvetítő iskola által ajánlott megtorló, illetve az átnevelésre irányuló speciális prevenció (végső soron az ártalmatlanná tételt is magába foglaló) eszköztárból már gondosan válogatott. A korabeli jogalkotás az átnevelés gondolatára kevésbé volt fogékony, viszont kapva kapott a veszélyesnek minősíthető elkövető ártalmatlanná tételén. A harmincas évek jogszabályai széles körben állapították meg a veszélyes bűnözők javíthatatlanságát, annak ellenére, hogy e fogalom igen tágan és pontatlanul nyert megfogalmazást. (Lásd például az 1930-as belga „Társadalomvédelmi Törvény”-t!)⁶

A biztonsági őrizet a harmincas évek Európájának általánosan elterjedt jogintézményévé vált, legalábbis a jogalkotás szintjén. De a polgári demokratikus berendezkedésű országokban — a formális függetlenségüket komolyan vevő — bírák komoly ellenérzésekkel fogadták, és csak ritkán alkalmazták. Angliában

⁶ Belgiumban az 1800-as évek végén rendőri felügyeletet lehetett elrendelni a visszaeső bűnelkövetőkkel szemben szabadságvesztésük letöltése után. Az intézkedés alkalmazására államigazgatási határozat alapján került sor. Az 1930-ban hozott „társadalomvédelmi törvény” megszüntette ezt az intézkedést, és bevezette a szokásszerű bűnözők „állami felügyeletét”. A korábbi rendőri felügyelet a szabadság utáni ellenőrzésben nyilvánult meg, az állami felügyelet viszont biztonsági intézkedés volt, amelyet újabb szabadságelvonásként foganatosítottak a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés után. Az állami felügyelet tartama olyan visszaesők esetében, akik büntetetlen bűnismétlők, maximum 20 év, egyéb szokásszerű büntetéseknél maximum 5–10 év.

Munkáltatás az Amerikai Egyesült Államokban a XX. sz. elején

például évente átlagosan 50 esetben, Belgiumban körülbelül 60-70 alkalommal. Azokban az országokban, természetesen egészen más volt a helyzet, ahol a felgyülemlett és levezethetetlennek látszó társadalmi-gazdasági feszültségek miatt a magát végveszélyben érző polgári rend a fasizmus nyílt diktatúrájától várta uralma megőrzését. Németország büntető gyakorlata például teljesen magáévá tette az 1933-ban törvénybe iktatott „veszélyes, megrögzött bűnözők” fogalmát és ennek megfelelően a határozott tartamú szabadságvesztés mellett a biztonsági őrizetet: 1934-ben 3925, 1935-ben 1358, 1936-ban 907, 1937-ben 692 esetben.

A reformirányzatok hatása a büntetésvégrehajtásra

Ketté kell választani a kérdést: külön szólva a hagyományos szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról és külön bemutatva az új szabadságelvonással járó szankciók, az intézkedések foganatosításának rendjét. Miután mindkettőt ugyanazon büntetésvégrehajtási testületnek kellett megvalósítania, nemcsak elméletileg fonódtak össze, hanem hatottak egymásra a végrehajtás mindannyajában is. Sajátossá vált ezáltal a büntetésvégrehajtási munka: egészen másfajta megközelítést, gondolkodásmódot, végrehajtási intézeteket, módszereket, feltételezett az egyik, mint a másik.

A szervezet tehetetlenségén túlmenően is várható volt, hogy a bezárásnál többre alig vállalkozó, a büntetés fenyítés jellegéhez szokott, régi „cellaszemlélet” rendkívül nehezen fogadja be a cselekvő közreműködést kívánó speciális prevenció⁷ gondolatát, a hétköznapi munka nyelvére lefordítva az ún. átnevelési,

⁷ Egyéni megelőzés, vagyis annak elérése, hogy a bűnelkövetőt visszatartsák újabb bűncselekmény véghezvitelétől.

Elmirai tusfürdő (USA, XX. sz. eleje)

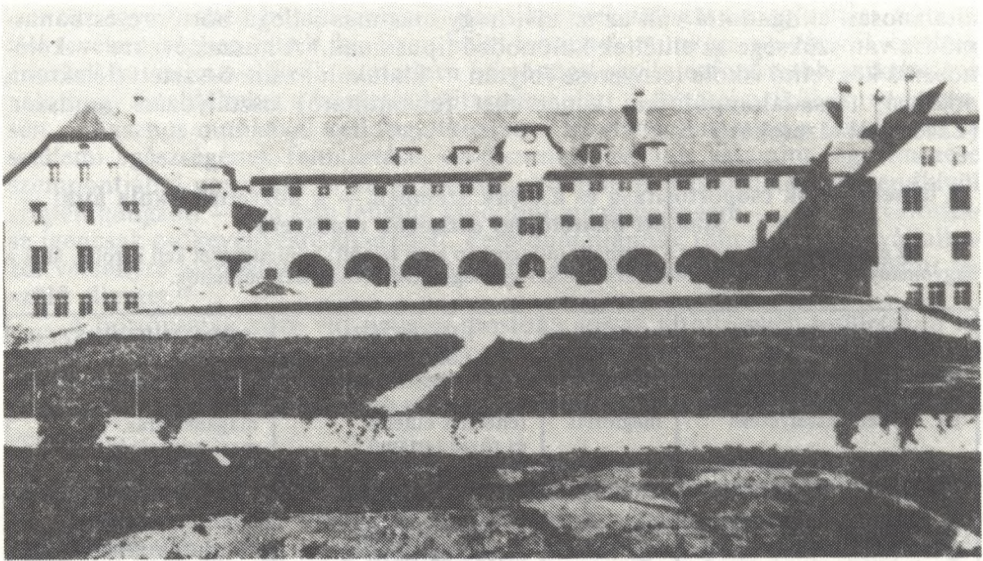
megjavítási eljárásokat. A gyakorlatban roppant lassú volt ez az átalakulás, annak ellenére, hogy a tudományos-szakmai közvélemény és a jogalkotás — korszerű elvárások megfogalmazásával — siettette a folyamatot. Viszont kevés figyelmet és pénzt fordítottak az államok a szükséges — úgy tárgyi, mint személyi — feltételek megteremtésére. Igaz, a kor sem kedvezett a fenti változásoknak: közbeszólt a két világháború, a nagy gazdasági válság — átrangsorolva az állami feladatokat.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtását áttekintve megállapíthatjuk, hogy ez a közel ötven év nagyobb formai újítások nélkül telt el,⁸ ha a büntetés-végrehajtó intézetek külső megjelenését, a falakat, a rácsokat vesszük szemügyre. Ám a börtönök belső világa, ha lassan is, de hatalmas, mondhatni történetének egyik legjelentősebb változásán ment át. A pozitivisták — szűk szakmai körben terjedő — eszméi csak fuvallatként érintették, a közvetítő iroda jogszabályokba foglalt tanai viszont már teljesen átjárták, felfrissítették a fegyintézetek áporodott levegőjét. A célt önmagában hordó — így ezt pusztá foganatosításával nyomban elérő — megtorlás háttérbe szorult, és helyébe vagy legalábbis mellé a szó igazi értelmében felfogott egyéni megelőzés céltételezése nyomult.

Kibővült a börtönügyi szakemberek köre: a jogászok mellé felsorakoztak a különböző társadalomtudományok képviselői, hisz újra kellett gondolni a börtön belsőépítészeti problémáitól kezdve az étkeztetés, az egészségügy, a munka- és szabadidős tevékenység, az erkölcsi jobbtás kérdésén át az általános és szakmai kérdésekig sok mindent. Hogy nem volt robbanásszerű ez a változás, hogy lépésről lépésre haladt előre a börtönügyi gondolkodás, azt leginkább a Nemzetközi Börtönügyi Bizottság munkájában figyelhetjük meg.

Ha az ötvenként megrendezett kongresszusok ajánlásait kézbe vesszük, meglepődünk, mennyi korunkban is megoldatlan, izgalmas kérdést vetnek fel. Még mielőtt a „nincs semmi új a nap alatt” frázisa elpuffanna, fel kellene tár-

⁸ Lásd a fényképeken: a börtön alaprajza és belső kialakítása a legtöbb helyen változatlan, de az ellenkezőjére is találunk példát.

Fiatalkorúak javítóintézete (Svájc, Tessenberg)

nunk a hasonlatosság okát. A társadalmi-gazdasági rendszer és politikai berendezés azonossága, a polgári rend keletkezésével kialakuló — és csak létevel együtt felszámolható — ellentmondások jó, de nem elégséges magyarázatok.

Mi az évszázadnyi idő alatt ugyanolyan módon megfogalmazódó büntetés-tani gondok, gondolatok hasonlóságát a kapitalizmus formaváltozásainak kísérő jelenségeként értelmezzük. A szabadversenyben és annak jogeszményében való tömegméretű csalódottság megemelte a bűnelkövetők számát. Az ötvenes-hatvanas évek „jóléti állam” felfogását kikezdő értékválság hasonló következménnyel járt. Mindkét gyógymódhoz a korabeli bűnügyi tudomány szolgáltatta a receptet. Tudvalevő persze, hogy a tudomány — különösen egy nemzetközi testület — ajánlásai csupán választékot nyújtanak a politikai rendszer döntéseéhez. Ha a jogalkotók el is fogadnak egy-egy elméletet, az gyakorlattá lassan válik, egy sor politikai-hivatali kompromisszumon megy előbb át. Az elméletnek és a gyakorlatnak ezt a fajta szétartását tehát állandóan figyelembe kell venni.

A régi börtönkeretek csak fokozatosan módosultak, hisz az 1885. évi római és az 1900-as brüsszeli kongresszus még a magáncellarendszer mellett foglalt állást. A döntő fordulat az 1905. évi budapesti tanácskozáson következett be, amikor megtárgyalták az elítéltek osztályokba sorolásának szempontjait és a csoportosítás érdekében javasolták a fokozatos rendszer bevezetését. (Ez magánzárka esetében fel sem merül, mert az eleve elkülöníti az embereket.) Véglegesen csak az 1925-ös londoni és az 1930-as prágai kongresszus fogadta el a fenti tervezetet.

A kongresszusok fél évszázados munkáját áttekintve egy korszerűsítésre törekvő gondolatsor rajzolódik ki. Az egyéniesítés és az osztályozás lehetőségét ugyanis a fokozatos rendszer teremtette meg. Az egyéniesítés elvének követelése, amelyet már az 1878. évi stockholmi kongresszuson megfogalmaztak, keresztülhúzódott a jogalkalmazás — jelesen a büntető igazságszolgáltatás és végrehajtás — egészén. Az új gondolat, a tettes személyének előtérbe állítása, alapjaiban kezdte ki a tettekőzpontú büntetőpolitikát. A büntetésvégrehajtási egyéniesítés megvalósítása szempontjából pedig az elítéltek osztályozása volt a legelső vitás kérdés. Az individualizáció apostolának, Wahlbergnek a tevékenysége nyomán

általánosan elfogadottá vált az az elv, hogy más-más jellegű börtönre és bánásmódra van szüksége az elítéltek különböző típusainak.⁹ A húszas évekre — különösen a közvetítő iskola térnyerése folytán — kialakult az ún. összetett (lélektani, erkölcsi, társadalompolitikai ismérveket felvonultató) osztályozási rendszer. (Lásd a táblázatokat!)

A bűnelkövetők csoportosítása és a velük szemben — a közvetítő iskola által — ajánlott büntetőjogi eszközök rendszere

Az első csoportba azokat a normális (átlagos, ép eszű felnőtt) büntetéseket kell sorolni, akik a hagyományos, tetterányos büntetőeszközökkel igazságosan és célszerűen sújthatók.

BŰNELKÖVETŐK	CÉL	BÜNTETÉSI ESZKÖZÖK	BÖRTÖNRENDSZER
1. ALKALMI BŰNÖZŐK 1.1. enyhén veszélyesek	megtorlás	feltételes elítélés és rövid tartamú szabadságvesztés	magánelzárás, mert szigorúsága visszatart
1.2. közepesen veszélyesek	javítás	viszonylag rövid tartamú, de végrehajtandó szabadságvesztés	fokozatos rendszer, de ha kell: magánelzárás
2. MEGRÖGZÖTT BŰNÖZŐK	ártalmatlan-ná tétel, de a javítás sem kizárt	hosszabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztés és helyette vagy utána biztonsági intézkedés	fokozatos rendszer belső differenciálással (a javíthatatlan akár egész idejét magánelzárásban töltheti)

A második csoportba azokat a serdületleneket és abnormális (testi vagy lelki beteg) bűnözőket kell helyezni, akik sem az igazságosság, sem a célszerűség elvei szerint nem sújthatók rendes (tetterányos) büntetőeszközökkel.

1. SERDÜLETLENEK

azok az általában 18 év alatti bűnelkövetők, akik sem jogi, sem emberiség szempontból nem büntethetők, ezért rendelő el javítóintézeti nevelésük, illetve ezért kell velük szemben javító-nevelő jellegű intézkedéseket foganatosítani.

2. ABNORMÁLIS BŰNELKÖVETŐK

azok a korlátozott beszámítási képességű (elmebeteg) büntetettek, akiket el kell szigetelni a társadalomtól ún. kényszergyógyító intézkedések révén.

Az egyéniesítés feltételét és egyben szervezeti oldalát a büntetésvégrehajtási intézetek közötti szakosodás jelentette volna. Rájöttek, hogy egy intézetben három vagy még többféle fokozatot, s mindegyikben eltérő módszereket alkalmazni lehetetlen. Ezért a gyakorlatban csak a fiatalkorúak és az elmebetegek intézetei különültek el. Némileg kiváltak a biztonsági őrizetesek. A többiek viszont „közös fedél alatt” töltik le büntetésüket.

⁹ Ezzel kapcsolatban idézzük Finkeyt: „A végrehajtás egyéniesítésére nézve is (...) tisztában kell lennünk azzal, hogy az nem jelenthet valamennyi elítélttel szemben különböző, más-más végrehajtási rendszert, egyfelől azért, mert ehhez oly komplikált intézetekre s oly apostoli buzgalmú és lélekismerő börtönhivatalnokai személyzetre volna szükség, aminőt emberileg alig állíthatunk elő, másfelől, ha igaz is Wahlberg mondása, hogy minden ember egy-egy pszichológiai unikum (...), azért az emberek, s így az elítéltek is lélektanilag oly rokon vonásokat, hasonlóságokat tüntetnek fel, hogy a teljesen hasonló jellegűeket bátran csoportosíthatjuk, s az így nyert osztályokkal az egyéniesítés elvének lényegesebb sérelme nélkül hasonlóan bánhatunk el a végrehajtásban is.”

Az egyéniesített büntetésvégrehajtás sikerének zálogát a megjavítási, átnevelési tevékenységben lelték fel. Ezen belül beszéltek munkára nevelésről, értelmi, erkölcsi és testi nevelésről. A modern börtönügy egyik legfontosabb sarkételvévé vált, hogy az elítélteket a büntetés időtartama alatt — kivétel nélkül és rendszeresen — hasznos munkával kell foglalkoztatni. Ez elengedhetetlen a rabok testi és szellemi egészségének fenntartása, erkölcsének javítása, valamint fegyelmzése szempontjából ugyanúgy, mint gazdasági okokból. A meghirdetett elv rendkívül szépen hangzott — ma sem lehetne különbül megfogalmazni —, de megvalósítása igencsak csökevényesre sikeredett. Feloldhatatlannak tűnt egy magánvállalkozói versenyre alapozott gazdaságban a rab- és a szabadmunka értéke között feszülő ellentét.¹⁰

A börtönfalak közé vitt nevelés mostoha sorsra jutott egyéb területeken is. A testi nevelésről a legtöbb európai ország elfeledkezett, az értelmi nevelés az elítéltek elemi iskolai oktatására szorítkozott, az erkölcsi átnevelés pedig a legtöbb helyen kimerült a vallás erkölcsi oktatásban és a vallásgyakorlás engedélyezésében.

Csak későbbi jelentősége miatt kell szólnunk a rabgyámolításról (mai nevén az utógondozásról), mint a nemzetközi börtönügyi kongresszus egyik témájáról.¹¹ Az egyéni megelőzésre alapozott büntetőpolitikai megfontolások eljutottak annak felismeréséig, hogy a legtökéletesebb büntetésvégrehajtás sem tudja önmagában az elítéltet visszavezetni a társadalomba. Komoly fejlődésen ment keresztül ez a gondolat, amíg (az 1878-as stockholmi kongresszuson felvetett) rabgyámolításból (az 1930-as prágai kongresszus által megfogalmazott) állami feladat lett.

Az új kriminálpolitikai felfogás a fiatalok és a visszaeső bűnözőkkel szemben új típusú végrehajtási intézetek kialakítását igényelte. Hosszab-rövidebb kísérletezés után létrejött a — zömében angolszász tapasztalatokra épülő — javítóintézetek rendszere és megszülettek — kifejezetten biztonsági intézkedés céljából — a dologházak különböző típusai.¹²

1908-ban, az angliai Borstalban állították fel az első javítóintézetet, ahová határozatlan időre utalták be a fiatalok bűnelkövetőket. Az intézeti nevelés legalább egy és legfeljebb három évig tartott. Célja a serdületlen ifjak megjavítása,

¹⁰ A nemzetközi börtönügyi kongresszusok munkájában különösen nagy súllyal szerepeltek az elítéltek munkával foglalkoztatásának kérdései. A témát tizenegy kongresszus közül kilenc napirendre tűzte. Érdekességként megemlíthető, hogy az 1872-es londoni kongresszuson Nagy-Britannia képviselője még a taposómalom alkalmazása mellett szállt síkra. Az 1895-ös párizsi kongresszuson már érdemi kérdéseket tárgyaltak, és egyhangúlag kimondták, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt kötelező az elítéltnak fizikai munkát végeznie. Nagy vitát váltott ki a bérezés kérdése, bár döntés nem született. A kongresszus résztvevői úgy vélekedtek, hogy az elítéltnak nincs joga a munka utáni bérre, de az államnak ösztönzőképpen érdeke bizonyos térítés adása. Külön figyelmet érdemel az 1905-ös budapesti tanácskozás állásfoglalása az elítéltek intézetben kívüli munkáztatásával kapcsolatban: a) „Egy évnél hosszabb és tíz évnél rövidebb büntetésre ítéltet lehet különmunkában foglalkoztatni, ha már legalább hat hónapot letöltöttek büntetésükből. b) Mezőgazdasági munkával csak azokat lehet foglalkoztatni, akik büntetésük előtt ilyen munkát végeztek; jó magaviseletűek; csavargók; koldusok; alkoholisták, ha van remény a megjavulásukra, valamint ha kedvezőtlen egészségi állapotúak. c) A különmunkát további formáit (vizszabályozás, útépités, csatornaépítés, kőfejtés, erdőirtás stb.) csak a javíthatatlan elítéltekkel végeztessék.” A későbbi konferenciák sem léptek túl — tartalmilag — ezeken a határozatokon.

¹¹ Így például az 1930-as prágai kongresszus „a társadalmi erők aktivizálása” kérdésében több — fiatalokra vonatkozó — határozatot hozott. Pártfogó- és patronázssegítek létrehozását, átmeneti otthonok fenntartását szorgalmazták.

¹² A fiatalok javítóintézetének első — gyakorlatban megvalósult — formája az 1876-ban létesített USA-beli intézmény, az ún. Elmira Reformatory volt. Határozatlan tartamú ítélettel fogadták be ide azokat a büntetetteket, akiket eddig legfeljebb egy esetben sújtottak szabadságvesztés-büntetéssel. Megjavításukat alapvetően két tényezőhöz kötötték, a munkához és az oktatáshoz. Az elmira-i javítórendszer az angol fokozatos rendszer továbbfejlesztett változataként működött olyképpen, hogy a feltehető szabadság teljes ideje alatt a kirendelt pártfogó felügyelő (probation officer) irányította a kedvezményezett életét.

átnevelése volt. A végrehajtás rendjét a — felnőtteknél már bevált — fokozatoság elve határozta meg: a fiatalok elítélteknek három osztályon kellett keresztül menniük, amíg — kifogástalan magaviselet esetén — feltételesen szabadlábra kerülhettek. A megjavítási program megvalósulását az általános és szakmai képzéstől, valamint a szigorú — angol kollégiumi hagyományokat követő — neveléstől várták. A javítóintézeti végrehajtás alapvető újítása a hagyományos büntetés-végrehajtásra jellemző merev őrizet mellőzése volt; fegyőrök helyett pedagógusokat és más polgári szakembereket foglalkoztattak. A század tizes éveitől kezdve a Borstal intézet mintájára terjedtek el a javítóintézetek az európai kontinensen.

Szintén a század elején jött létre a csavargók, munkakerülők, koldusok, prostituáltak ellen a dologház intézménye.¹³ A dologházi őrizetet elrendelő ítélet — egyes országokban közigazgatási rendelet — határozatlan jellegű volt, csak az eltöltendő idő legrövidebb tartamát — nagy szóródást mutatva egy és tíz év között — szabta meg. A szabadulás — a beutalt javulásától függően — a dologház igazgatóságának döntésén múlt. A dologházi őrizet foganatosításának módszerei állandóan változtak, anélkül, hogy bárhol is kikristályosodott volna valamiféle — csak reá jellemző — végrehajtási rend. Általában a fogházra érvényes szabályokat alkalmazták, tehát mintegy büntetésként hajtották végre, és ezt a fogvatarítottak parazita előéletére hivatkozván munkakényszerrel toldották meg. Dologházakat először — és nem véletlenül — a közvetítő iskola szülőföldjén, Németországban, Hollandiában és Belgiumban hoztak létre, innen terjedtek el elég széles körben a harmincas-negyvenes években.

A bűnözéssel — különösen a visszaeső bűnelkövetőkkel — szemben tehetetlen polgári állam legdurvább szankcióneme — mely szintén a közvetítő iskola tanaiból merített — a szigorított dologház volt. Ezt a megrögzött bűnözők ellen életbe léptetett biztonsági intézkedést olyanokkal szemben alkalmazták, akiket javíthatatlannak minősítettek, és ezért ártalmatlanná akarták őket tenni, hosszú időre el óhajtották őket szigetelni. A határozatlan tartamú elítélés háromtól öt évig, egyes országokban tizenötötől húsz évig is terjedhetett. A bíróság csupán a legrövidebb időtartamot jelölte meg. A feltételes szabadságról a börtönigazgatóság — egyes államokban az igazságügyi minisztérium — döntött. A világgazdasági válság a legtöbb európai országban arra készítette a polgárságot, hogy saját alkotmányos kereteit áttörve cselekedjék. Így került bevezetésre majdnem valamennyi államban a szigorított dologház intézménye. A kapkodásban — hasonlóan a dologház esetéhez — kevés idő maradt e biztonsági intézkedés sajátos végrehajtási rendjének kimunkálására. Általában a legszigorúbb rezsimű büntetés-végrehajtási intézet szabályaihoz igazították a szigorított dologház foganatosítását, így aztán nem csoda, ha mind az elítéltek, de maga a büntetés-végrehajtás testülete is csak egy újfajta, kissé igazságtalan — hisz nem tettarányos, hanem „veszélyesség” miatt alkalmazott — szabadságvesztés-büntetésnek tekintette.

Dr. Kabódi Csaba—dr. Mezey Barna

¹³ Valójában felelevenítették a XVI—XVII. századból ismert dologház intézményét, amely a munkaképes, de dologkerülő csavargók, koldusok elhelyezésére és munkára szorítására szolgált. Lásd pl. az amsterdami „fegyelmzés házát” 1596-ból.

Baumgarten Izidor: Szociális és individuális irány a büntető törvényhozásban. Jogállam. 5. füzet. Bp. 1905.

Baumgarten Izidor: Az új irányzatok a büntetőjogban. Jogtudományi Közöny. 44. szám. Bp. 1909.

Finkey Ferenc: A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. MTA Bp. 1930.

Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. Jogi Értekezések 11. Bp. 1904.

Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák. MTA Jogtudományi Bizottság 4. Sylvester Nyomda. Bp. 1933.

Finkey Ferenc: A XX. század büntetési rendszereinek reformkérdései. Stádium. Bp. 1935.

Friedmann Ernő: A határozatlan tartamú ítéletek. Magyar Jogászegylet Kiadvállalata. Bp. 1910.

Glaser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1975.

Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1980.

Hacker Ervin: A börtönrendszerek. Wessely—Horváth. Pécs. 1917.

Hacker Ervin: A börtönügy. Dunántúli Nyomda. Pécs. 1918.

Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja. Akadémiai Kiadó. Bp. 1981.

Illés Károly: A szabadságbüntetés reformja. Magyar Jogászegyleti Értekezések 3. füzet. Bp. 1891.

Irk Albert: Az individualizmus és a kollektívizmus gondolköre a büntetőjogban. Szt. István Akadémia. Bp. 1933.

Liszt Ferenc: A biztonsági intézkedések a büntető eljárásban. Jogtudományi Közöny. 10. szám. Bp. 1914.

Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1986.

Pál László: Nevelés a büntetésvégrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1976.

Rácz György: Az individualisztikus büntetőjogi szemlélet alkonya. In: Büntetőjogi Tanulmányok. Bp. 1937.

M. D. Sargorodszkij: A büntetőjogi büntetés I—II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1960.

Vámbéry Rusztem: A megtorlás alkonya. Jogtudományi Közöny 8. szám. Bp. 1910.

Ádám György: Az orvosi hálapénz Magyarországon

(Magvető Kiadó, Budapest 1986.)

Magam sem hittem volna, hogy Ádám György monográfiájával az orvosi hálapénz ilyen újszerű megközelítést és sokoldalú feldolgozást kapja kézhez az olvasó. Azt ugyanis mindenki — szó szerint a saját bőrén — érzi, hogy a hálapénz a jelenkori magyar társadalmi valóság egyik legneuralkikusabb pontja. Darázsfészkek, hiszen a már megszokott, sémákba rendeződött vélemények csapnak össze pro- és kontra évtizedek óta (legutóbb pl. 1984-ben).

Azzal általában mindenki tisztában van, hogy a magyar orvosi hálapénzadás és -elfogadás méreteiben egyedülálló a világon. Ádám György könyve azonban épp azért merész vállalkozás, mert a jelenség pusztá leírásán túl annak kialakulását, fejlődését, valamint

komplex magyarázatát is adja. Teszi mindezt a bizonyítékok precíz felvullatásával, imponálóan magabiztos és következetes érveléssel, a jobbítás tiszteletre méltó szándékával.

Könyve bepillantást enged a mindenkori orvostársadalom helyzetébe (az orvosnyomortól a legmagasabb presztízsű foglalkozásig), rámutat az orvosetikai kérdések és az orvosok gazdasági helyzete között fennálló szoros összefüggésre, valamint arra, hogy a hálapénz társadalmi-jogi megítélése mennyiben függvénye a fennálló politikai viszonyoknak.

Ádám György monográfiájának kiindulópontja az, hogy a paraszolvencia mechanizmusának kialakulását és működését több tényező által meghatározott jelenségként fogja fel. Kutatása során — a különböző törvények, rendeletek, rendtartások, akciók és tervezetek özőnében és tükrében — mindvégig lenyűgöző egyszerűséggel és tárgyilagossággal hívja fel az esetleg laikus olvasó figyelmét a jogi ellentmondásokra, a hatályos büntetőjogi szabályok semmibe vételére, valamint a nem létező jogszabályi rendelkezések köztudatba vitelére.

Így válik érthetővé egy teljesen jogellenes állapot kialakulása és ijesztő elterjedése. Vagyis míg a köztudatban — felülről irányítottan! — a hálapénz utólagos elfogadásának jogi „megengedettsége” rögzült, ezt valójában sem az orvosegészségügyi, sem a büntető jogszabályok nem magyarázzák. Ez utóbbiak kifejezetten bűncselekménynek (vesztegetésnek, illetve ajándék tiltott elfogadásának) nyilvánítják a fenti magatartást!

Ádám György a jogszabályok történeti-összehasonlító elemzése mellett mindvégig felhasználja a témával kapcsolatos szociológiai kutatások eredményeit is. Mindezek alapján a következő fontosabb megállapításokat teszi:

— A magyar orvosi hálapénzadás és -elfogadás méreteiben annak ellenére egyedülálló a világon, hogy kiváltó okai pl. a gazdasági nehézségek, a szűk egészségügyi kapacitás és az alacsony orvosi fizetések sok országban hasonlóságot mutatnak.

— A sajátos magyar helyzet kialakulását illetően megállapítható, hogy megtörtént egyrészt a hálapénz bekalculálása — az orvosi pótlékok rendszerének folyamatos bővítésével — az orvosi fizetésekbe, másrészt végbement a hálapénz adásának és elfogadásának deklarált engedélyezése, és ennek a hamis információk a közvéleményben történő tudatosítása. Mindez pedig „még egy olyan magas erkölcsiségű szakmát is demoralizálni képes, mint az orvosi”.

— A fenti okok eredményeképpen létre jött az a tarthatatlan állapot, amelyben a korábbi jogi szabályozások fél-, illetve átmenti jellegű megoldásai nem gátolták, hanem éppen ellenkezőleg, ösztönözték a paraszolencia elterjedését. Több mint 25 év alatt a hálapénz elfogadása ügyében egyetlen fegyelmi vagy büntető ügy sem volt; (ha ugyanis az orvos „anyagiasága” végett eljárásra került sor, ez kizárólag tiltott magángyakorlat vagy páciénstől pénzkérés miatt történt.)

— Már a hatvanas években erősen megkérdőjeleződött az orvosi ellátás ingyenessége, hiszen a szociológiai felmérések szerint az állampolgárok már akkor kevesebbet költöttek — ösztársadalmi szinten — magánorvosra, mint amennyivel az állami orvosokat hálapénz formájában támogatták.

A fenti okok feltárását szellemesen egészíti ki egy fejezet, melyben a szerző sorra veszi a hálapénz kapcsán kialakult — hagyományos és újabb kele-

tű — magyarázatokat, és részletesen elemzi őket. Foglalkozik például a betegek ajándékozási hajlamával mint az emberi természet törvényszerűségével, az ökonomizáló elméletek közül pedig például az ingyenességgel.

Végül olvasóban és szerzőben egyaránt felmerül a költői kérdés: van-e kiút? S jöllehet a kialakult folyamat szinte irreverzibilisnek tűnik, a válasz mégis — igen! Az események többször is megállíthatók és visszafordíthatók lettek volna, ha az egészségügy feledékeny vezetői a fogadkozások helyett valóban különválasztották volna a korrupciós cselekményeket (az ágyak árulását, a tiltott magángyakorlatot, pénzért táppénzes állományba helyezést, a borraivaló kikényszerítését), az úgy-mond „engedélyezett” hálapénztől. Minderre azonban a mai napig nem került sor!

Ádám György az alábbiakat javasolja megoldásként. El kell érni, hogy az orvos a megelőzésben legyen érdekelt, vagyis javadalmazása a hozzátartozó lakossági létszám arányához igazodjon. Így nem a betegségért, hanem az egészségért kapja majd a fizetését. Emellett természetesen az orvosi illetményeket is jelentősen emelni kellene.

A szerző szerint átalakításra szorul a betegbiztosítás mai rendszere is. Oly módon, hogy az egyes állampolgárok helyenként és időnként elviselhetetlen anyagi megterhelését az összlakosság elviselhető kisebb terhévé kell tenni. A volt hálapénzt, mely az egyes állampolgár szintjén nem érné el a jövedelem 1%-át sem, az orvosok ösztársadalmi szintű dotálására kellene fordítani. Ezeket a lépéseket aztán követhetné az orvosi hálapénz radikális jogi betiltása.

Végezetül mi volt a szerző célja? Semmiképpen sem az, hogy az illetékeseket a hálapénzt elfogadó orvosok megbüntetésére ösztönözze. Éppen ellenkezőleg: „Tanulmányom kifejezetten orvospárti . . . Be kívántam mutatni azt a helyzetet, amibe önhibájukon kívül kerültek, és amelyből — a levevi-

densebb — érdekük sürgősen kikerülni”.

Ádám György monográfiája tehát végigkíséri egy társadalmi jelenség „kalandos” útját — a kialakulástól an-

nak széles körű elterjedéséig —, amely kétségtelenül a mai magyar társadalmi valóság kor- és kórképének egyik legjelentmondásosabb problémája lett.

Dr. Langó Katalin

Ferge Zsuzsa:

Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből

(Magvető Kiadó, Budapest 1986.)

Ferge Zsuzsa
Fejezetek a magyar
szegénypolitika történetéből

Mi a szegénység? Feltehető-e ma ez a kérdés. Hisz a mai magyar népesség többségében még elevenen élő, keserves emlék a „nem jut kapanyél” érzése. Vajon a munkanélküliek, létminimum alatt tengődők sorsát lehet ma is szegénynek nevezni? Minden korban ugyanaz a jelenség áll a szegénység fogalmi háttérében? Ferge Zsuzsa ezekre a kérdésekre ad választ . . .

Mollat szerint „elfogadott módon, szűkösségként értelmezve a szegénység az egész középkorban állandó volt”. Senki nem gondolt megszüntetésére, amíg a reneszánsz és a reformáció ki nem alakította kortársaiban a szégyen-

érzetet az emberhez méltatlan helyzetek láttán.

A XVI. századtól megoldandó, társadalmi probléma lett a szegénység. Felszámolása, illetve csökkentése érdekében állami, egyéni karitatív erők indítottak küzdelmet. Európa-szerte megjelenik a szegényügy, a népjólét ügye, amely több-kevesebb sikerrel próbál segíteni a nyomorgó tömegeken.

A könyv kétféle szegénységfogalmat említ: az abszolút szegénységet és a relatív szegénységet. Az előbbi anyagi szűkösségként értelmezhető, az utóbbi csupán társadalmi egyenlőtlenséget jelent, alsóbbrendűségi, kizsákmányolt-sági viszonyt von maga után. Az abszolút szegénység kifejezés a század közepéig dívik, a relatív szegénység jelensége a gazdaságilag fejlettebb társadalmakban kísért. A szegénység e típusa, már nem vált ki se a közösségből, se a politikából egyértelmű karitatív reakciókat.

Ferge Zsuzsa a könyv első fejezetében a magyarországi abszolút szegénység alakulását ábrázolja 1867-től napjainkig. Az 1867 és 1914 közötti időszak is két részre bontható a szegénység szempontjából. A különbség a szociális összetételből ered. Eleinte alapvetően falusi-mezőgazdasági jelenség a szegénység, később viszont már érzékelhető súlya van a városi proletariátus nyomorának. Ez idő tájt 300-400 ezerre tehető a létminimum alatt, vagy annak legalsó határán, élők száma. Közismert, hogy a létminimum a meg-

élhetőnek azt a szintjét jelenti mindig, amely lehetővé teszi az ember számára munkaerejének újratermelését az adott korban. A könyv szerzője által elemzett következő történelmi időszak 1920 és 1944 közé esik. A két világháború között az összlakosság 55-75 százaléka vehető szegénynek. A harmincas évek közepén, a válság éveiben volt a pauperek száma a legmagasabb.

A második világháborút követő időszak is részekre osztható. A romba dőlő országban először mindenki szegény, a földosztás és az államosítás után pedig senki sem szegény vagy, ha tetszik, mindenki egyformán szegény. A „lődenkabát szocializmus” eltüntette a felszínről a szociális különbségeket. S bár a népesség 55-60 százaléka ekkor tájt is szűkölködik, ez más szegénység, mint a háború előtti. Nőtt a létbiztonság, eltűntek a mérhetetlen társadalmi igazságtalanságok, a társadalmi mozgások lendülete megcsillantotta a szegénység végleges felszámolásának lehetőségét — s mindez csökkentette, alkalmasint meg is szüntette a szegénység-tudatot.

A helyzet a későbbiekben bonyolultabbá vált. A létfenntartási szint körüli szegénység a hatvanas évekre felszámolódott, de megmaradt, sőt egyre növekvő tendenciát mutat, a relatív szegénység. A nyolcvanas évek elején a szegények száma két-három millió, a lakosság csaknem egyharmada. Mindez összefügg a szegényekről való szociális gondoskodás fejlődésével, amelyet a szerző könyvének második fejezetében tárgyal.

Milyen erők befolyásolják a szegénységet? Ferge szerint a politikai mozgalmak és a társadalomtudományi gondolkodás. Magyarországon a politikának volt a legnagyobb szerepe a szegénység alakulásában. A felszabadulást követő politikai elképzelés, a gazdaságra épülő társadalombiztosítás és szociálpolitika megszünteti az önálló szegénypolitikát, létrehozza a népjólétnek és a szociális gondoskodásnak jól működő, kiterjedt, formális hálózatát. A fordulat éve után a szegénység

kérdése szinte egyik napról a másikra lekerült a napirendről.

A korabeli kincstári optimizmus szinte mindenféle szociálpolitika lét-alapját megkérdőjelezte. Ratkó Anna, az utolsó népjóléti miniszter 1950-ben így ír: „népi demokráciánk egész társadalmi és gazdasági rendszerének minden tette és intézkedése szociálpolitika”. Ez annyit jelent, hogy nincs szükség önálló szociálpolitikára, mert minden szegénységnek hamarosan magától vége szakad. Előbb a Népjóléti Minisztériumot szüntették meg — együtt a szociális szakszolgálatokkal, a segélyezéssel, a szociálpolitika területi szerveivel —, majd később teljes egészében elfelejti — mind a közgondolkodás, mind a politika — a szegénységet mint szociális problémát. Évtizedekeden keresztül tabutémává válik említése.

Mi magától értetődő természetességgel olvassuk a könyv 16. oldalán lévő sorokat „A szegénység társadalmi jelenség, a társadalom erőviszonyai formálják, hatnak mértékére is, megjelenési formájára is”, de tudjuk, hogy Ferge Zsuzsa csökönyös küzdelmet folytatott annak érdekében, hogy a szegénységről mint társadalmi problémáról beszélni lehessen. Hisz adatok tömege bizonyítja: a jelenség itt van!

A könyv harmadik fejezete napjaink szociálpolitikájának ellentmondásait és azok következményeit elemzi borotvával tisztánlátással. E rendkívül izgalmas rész érzékeltetésére csak egy példát ragadok ki. Már említettük, hogy napjaink szegénysége nem abszolút anyagi hiányokhoz, hanem inkább társadalmi egyenlőtlenségekhez kötődik. Ám, ha a szegénységet nem társadalmi problémaként kezeli a politika, akkor azt az egyén adottságaihoz rendeli. Így a szegénység egyedi, deviáns elemei kapnak nyomatókat, a probléma légtüres térben jelenik meg, nem úgy mint valamiféle társadalmi folyamat leképeződése.

Ez esetben a kérdés nem úgy merül fel, hogy nincs-e valami zavar a gazdaság működésében, ami miatt emelkedik a munkanélküliek száma, hanem

ügy, hogy egyesek miért nem képesek, mások miért nem hajlandók munkát vállalni. Nem úgy bukkan fel a probléma, hogy nincs-e hiányosság a társadalmi elosztás-újraelosztás elveiben, rendszerében, ha számos sokgyermekes család, illetőleg idős ember megélhetési gondokkal küzd, hanem úgy, hogy egyesek viselkedése, mások magatartása nem megfelelő.

E nézőpontból a gyermekesek azért nélkülöznek, mert az apa iszákos, az anya nem vállal munkát, az idősek azért nyomorognak, mert nem végeztek olyan munkát fiatalabb korukban, ami nyugdíjjogosultságot biztosított volna számukra, vagy hozzátartozóik nem teljesítik szülőtartási kötelezettségüket. Es így tovább . . .

Ferge Zsuzsa pontosan leírja a szociális segélyezés működésének jelenlegi mechanizmusát. Ha a politika a problematikus jelenségekért az egyénre hárítja a felelősséget, akkor a társadalmi segítségnyújtásnak óvatosnak kell lennie, gondosan meg kell vizsgálnia az egyén tulajdonságait. A közigazgatás tisztviselőinek ellenőrizniük kell, hogy érdemesek-e egyáltalán segítségre a kérelmezők. A támogatás ugyanis az egyénnek szól, de közpénzből történik. A rászoruló tömege érdemesek és érdemtelenek táborára oszlik. De mivel az érdemes szegények is egyéni balsze-

rencsájükből adódó rossz helyzetük, nem pedig korábban nyújtott teljesítményük miatt kapnak anyagi segítséget, ezért velük is éreztetik, hogy nem jogosultak a köz támogatására, csupán annak jóságát élvezik.

Amíg a közösség nem ismeri fel és el, hogy az ún. egyéni balszerencse mögött többnyire valamilyen társadalmi tény rejlik, addig nem alakulhat ki más, minőségileg jobb segítségi forma, mint a jelenlegi. Amíg az emberek nem értik meg, hogy életük szerencsés — balszerencsés mivolta mögött — a politika által befolyásolt — társadalmi folyamatok húzódnak meg, addig fokozatosan lazul a társadalmi szolidaritás, az emberek közötti kohézió, azaz összetartó erő.

Ilyen körülmények között már a segítségre szorulás ténye gyanús. Már a segítségkérés stigmatizáló, megbélyegző hatású. Gazdaságilag nehezedő időszakokban pedig az ún. érdemtelen szegények bűnbakokká, a társadalmi elégedetlenség levezetésének eszközeivé válhatnak.

Érdekes, elgondolkodtató olvasmány Ferge Zsuzsa könyve. Figyelmeztetéseit komolyan kell venni, különösen most, amikor egyre szélesedik társadalmunkban a problémák, terhek egyénre való hárításának jelensége.

Dr. Kövér Ágnes

| Nemzetközi tapasztalatok

A bűnözés növekedése Franciaországban

A közbiztonság csökkenése nem pszichózis, mint ahogy azt egyesek állítják, hanem valóság. A fegyveres rablások, merényletek, különböző agressziók, lopások és betörések egyre szaporodnak Franciaországban, és jelzik egy egyre aggasztóbb jelenség méreteit. A belügyminisztériumnak az 1975—1985 évek bűnözésére vonatkozó tanulmánya a bűncselekmények és vétségek óriási méretű növekedését mutatja, és számokban fejezi ki a franciák aggodalmát.

A 20 oldalas statisztika a szokásos három csoportba osztja a bűncselekményeket: súlyos bűncselekmények, közepes súlyú bűncselekmények és vétségek. A statisztika összes adata azt bizonyítja, hogy a bűncselekmények és vétségek száma rendkívüli mértékben növekedett 1975 és 1985 között, és pedig különösképpen 1980 és 1985 között (a súlyos bűncselekményeké 71,5 százalékkal, a közepes súlyú bűncselekményeké pedig 52,65 százalékkal). Bár a statisztika szerint 1985-ben viszonylagos csökkenés következett be 1984-hez képest (2,78 százalék), e csekély javulás a tanulmány szerint inkább az áldozatok magatartásának tudható be, akik újabban sokszor nem tesznek feljelentést.

A biztonság csökkenésének érzetét elsősorban a súlyos bűncselekmények elszaporodása okozza. E körbe tartoznak a rablások, gyilkosságok, a kábítószer-kereskedelem és a fegyveres zsarolások. E bűncselekmények száma összességében tíz év alatt majdnem há-

romszorosára nőtt: a fegyveres rablások száma 153 százalékkal, az erőszakos elkövetett lopásoké 167,7 százalékkal nőtt, a kábítószer-kereskedelem útján elkövetett bűncselekmények száma tíz év alatt tizszeresére, vagyis az 1975 évi 412-vel szemben 1985-ben 4046-ra emelkedett. A bűncselekmények számának általános növekedése már 1975 és 1980 között is igen erős volt (57,9 százalék), de az utóbbi öt évben még jobban felgyorsult (71,5 százalék).

E növekedés különösen szembetűnő a fegyveres rablások (számuk 1980 és 1985 között 84 százalékkal, 1984 és 1985 között 16,3 százalékkal növekedett) és a nők ellen közterületen erőszak útján elkövetett lopások terén (számuk 1975 és 1980 között 107 százalékkal, 1980 és 1985 között 85,6 százalékkal emelkedett). Ez utóbbi bűncselekmény, amely 1975-ben az erőszakkal elkövetett lopásoknak csupán 39 százalékát képviselte, ma azok több mint felét (55,9 százalékát) teszi ki. Míg 1985-ben az utcán erőszakos módon elkövetett lopások kétharmada nők ellen irányult, addig ez az arány 1975-ben fordított volt.

Hasonló növekedés tapasztalható a kábítószer-kereskedelem terén. A növekedés, amely már 1975 és 1980 között is nyugtalanító volt (87,1 százalék), az utóbbi öt évben robbanásszerűen felgyorsult (424 százalék). Csupán 1985-ben 23,6 százalékkal emelkedett a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények száma. Ennek kihatása van a kábítószer-élvezettel kapcsolatban elkövetett bűncselekményekre is, amelyek száma tíz év alatt 732 százalékkal növekedett (1975: 3088,

1980: 10 187, 1985: 25 704). A bűnözést tanulmányozó szakemberek szerint a kábítószer-élvezet ugyan nem mutat emelkedést, a kábítószer-kereskedelem azonban továbbra is növekszik.

A fegyveres rablások száma az 1975. évi 340-nel szemben 1980-ra 890-re és 1985-ben 1556-ra növekedett. Bár a rablógyilkosságok száma (1975: 181, 1985: 263) és az egymás közti fegyveres leszámolások száma (160 eset 1985-ben, szemben az 1975. évi 107-tel) kisebb mértékben növekedett, e bűncselekmények nagy szerepet játszanak a bizonytalanság légkörének fenntartásában.

A közepes súlyú bűncselekmények száma — ide tartoznak elvben a kisebb súlyú és kisebb társadalmi kihatású bűncselekmények — szintén példa nélküli mértékben emelkedett. Zárak feltörésével, illetve anélkül elkövetett betöréses lopások száma 170 százalékkal, illetve 33 százalékkal, a szándékos testi sértéseké 33 százalékkal növekedett, és emelkedett a robbanószerek felhasználásával elkövetett bűncselekmények száma is. Az 1975—1980 közötti időszakban az e kategóriába tartozó bűncselekmények száma 32,5 százalékkal, az 1980—1985 közötti időszakban pedig 52,7 százalékkal nőtt, ami azt jelenti, hogy ma 1000 lakosra 11 ilyen bűncselekmény esik.

A lopás a mai idők egyik új problémája. A különböző kategóriákba tartozó lopások az összes bűncselekmények és vétségek 63,6 százalékát teszik ki. E cselekmények — amelyek félúton állnak a bűncselekmények és kihágások között — nagy számuknál fogva aggodalmat és a bizonytalanság érzését keltik. A közvéleményben közvetlen megrázkódtatást kiváltó súlyos bűncselekmények mellett (1975-ben 1000 lakosra 0,5, 1985-ben 1,2 esett) a „másodrangú” bűncselekmények szaporodása is állandó aggodalomban tartja a lakosságot.

Mérgezik a társadalmi légkört a gépkocsilopások (1975 és 1985 között a növekedés 48 százalék), az autórádiók

gyakran többszöri ellopása, a parkoló gépkocsik kifosztása (1975 és 1985 között +67 százalék), a csekkfüzetek ellopása (+185 százalék), a fedezetlen csekkék (+123 százalék) és egyéb csaslások (+167 százalék). Ilyen és hasonló bűncselekményekből és vétségekből 1985-ben 1000 lakosra 43,3 százalék esett, szemben az 1975. évi 30,4-del.

A biztonság hiánya elsősorban a nagyvárosokra jellemző: itt növekszik a legerősebben az erőszakos bűncselekmények száma. Ez az emelkedés 1975 és 1985 között egész Franciaországban 123,3 százalékot tett ki (Lilleben 1975 és 1980 között 48,6 százalék, 1980 és 1985 között 44,9; Párizsban 22,4 százalék, ill. 26,2 százalék; Lyonban 47,3 százalék, ill. 38,2 százalék; Marseille-ben 32,9 százalék, ill. 46,9 százalék; végül Nizzában, amely „rekordot” ért el: 1975—1980 között 6,8 százalék, 1980—1985 között viszont 79,3 százalék).

Mindezek a statisztikák világosan megmagyarázzák, miért halt meg tavaly szolgálatának teljesítése közben 56 rendőr és csendőr, sebesült meg további 2600. Ez év első negyedévében a rendőrhalottak száma már 24, a sebesülteké pedig 1142. (*Le Figaro*)

Az üzérkedés elleni harc Lengyelországban

Lengyelországban immár öt éve szervezetteren folyik a harc az üzérkedés bűncselekménye ellen. Az e kérdésben elfogadott törvény megszigorította az üzérkedés bűncselekménye esetén kiszabható büntetéseket, az országban megalakult az üzérkedés elleni harcot szolgáló központi bizottság, majd létrejöttek a vajdasági és más helyi bizottságok.

Mint Tadeusz Skora, az igazságügy-miniszter első helyettese és az üzérkedés elleni harc céljából létrehozott központi bizottság alelnöke elmondotta, az üzérkedés bűncselekménye további terjedését főleg úgy sikerült megállítani, hogy csökkent a kisebb jelentőségű

ilyen jellegű bűncselekmények száma. Két-három évvel ezelőtt még tömeges méretekben fordult elő, hogy a boltokba beérkező árut elrejtették, később pedig a piacokon magasabb áron értékesítették. Ma az üzérkedésnek egy ennél jóval veszélyesebb fajtája lépett előtérbe, melyben három terület is érdekelt: a gyártó (ipar), az állami és a magánkereskedelem.

Egyesek szerint az üzérkedés elleni harc sziszifuszi munka; tényleges eredményekre csak akkor lehet számítani, ha sikerül radikálisan megjavítani a közellátás helyzetét. Ebben kétségkívül sok igazság van, ugyanakkor tény az is, hogy az üzérkedés hihetetlen méreteket öltene, ha nem lépnének fel ellene a törvény teljes szigorával.

A társadalom egyes esetekben aránytalanul súlyosnak tartja az üzérkedés bűncselekményére kiszabott büntetéseket. A krakkói kerületi bíróság például nemrég 250 ezer zloty pénzbüntetésre ítélte azt a személyt, aki a hatósági árnál magasabb áron nyereséggel adott el egy üveg vodkát és kísérletet tett két további üveg vodka eladására. A hatóságok azonban következetes harcot kívánnak folytatni az üzérkedés ellen, és a szigorú szankciókat a társadalom túlnyomó része indokoltnak tartja. Ami a legveszélyesebb üzérkedési bűncselekményeket illeti, 1984-ben az üzérkedés bűncselekményéért elítélt 11 519 személy közül 731 volt azok száma (arányuk 6,3 százalék), akik nagyobb értékű (200-300 ezer zloty meghaladó értékű) áruval üzérkedtek. 1985-ben az üzérkedésért elítélt 12 594 személy közül a nagyobb értékű áruval üzérkedők száma 952 volt (7,5 százalék). Az elítéltek közül minden második állami vagy szövetségi vállalat dolgozója, minden ötödik pedig vezető beosztású dolgozó.

Ami a büntetőpolitika tendenciáját illeti, 1985-ben — az előző évhez képest — a bíróságok üzérkedés bűncselekményéért csaknem kétszer annyi esetben szabtak ki szabadságvesztés-büntetést (az üzérkedés bűncselekményéért elítéltek több mint 9 százaléká-

nál). A továbbiakban a tárca elsősorban a pénzbüntetést kívánja előtérbe állítani, emellett széles körben kíván olyan mellékbüntetéseket is alkalmazni, mint vagyonelkobzás, kizárás meghatározott hivatalok gyakorlása köréből, foglalkozástól eltiltás, az ítélet nyilvánosságra hozatala. Az utóbbi büntetésfajta kérdésében Lengyelországban a vélemények eltérnek. A tárca véleménye, hogy a büntetés nyilvánosságra hozatalának a legmegfelelőbb formája, ha ez a nyilvánosságra hozatal a lakóhely vagy az elítélt személy munkahelye területére szorítkozik. Csak társadalmilag különösen indokolt esetekben célszerű az ítélet sajtóban történő nyilvánosságra hozatala, akkor is a lényegtelen részletek kihagyásával. (*Rezczipospolita*)

A parmai börtönkísérlet

Patyolattiszta épület, frissen festett padok a kertben, távolabb csillogó szökőkút. Ilyen kép fogadja a látogatót a parmai kísérleti börtönben, amelyet egy hajdani ferences rendi kolostorból alakítottak át. Itt a rokkant elítélteket tartják fogva.

Ez a kísérlet új perspektívát nyit a börtönbeli élet előtt. Az elítélteknek lehetőségük van arra, hogy rács nélkül, szabad levegőn találkozzanak feleségükkel és 14 éven aluli gyermekeikkel. Az engedélyt azonban csak a jó magaviseletet tanúsító elítéltek kapják meg, azok, akik a munkában, iskolai tanulmányaikban, a sport- és kulturális tevékenységek során, pihenéskor kifogástalanul viselkednek.

Olaszország viszonylatában egyedülálló kísérletről van szó, amelyet — siker esetén — más büntetésvégrehajtási intézetben is bevezetnék; az elítéltek megalégedéssel nyugtázták. Végtére sajtó magatartásuktól függ, hogy a próbálkozás ne kísérlet maradjon, hanem normál gyakorlattá váljék. Három hónap után a börtön igazgatója részletes beszámolót küld írásban az igazság-

ügyi minisztériumnak, amely az eredményeket mérlegelve dönt, hogy más börtönökben is engedélyezi-e az úgynevezett „levegő + zöldterület” módszer bevezetését.

A választás nem véletlenül esett a parmai börtönre, mert annak ellenére, hogy krónikus munkaerőhiánnyal küszködik és 200 elítéltről kell gondoskodnia (köztük jó néhány életfogytiglanra ítélttel és volt terroristával), hagyományosan nyitott szellemű, már 1979-ben kiengedték az elítélteket börtönön kívüli munkahelyekre. Most szervezett szakmai tanfolyamokra járnak az elítéltek. A színjátzó- és zenei tanfolyamok mellett októbertől informatikai tanfolyamokat is szerveznek majd számukra.

A börtön igazgatója és az elítéltek életét közelről figyelő börtönkaplán egyhangúlag állapítja meg: a hajdani kolostorból átalakított börtönépület nem jelent eszményi megoldást, nincsenek megfelelő struktúrák ahhoz, hogy a börtönigazgatóság terveit valóra váltsák. Egyelőre csak a tervekben szerepel egy korszerű börtönépület megépítése a városon kívül. (*La Stampa*)

Rendellenességek a brit börtönökben

Nagy-Britanniában a kormány csökkeneteni kívánja a rendkívüli munkát a börtönökben, ami a büntetésvégrehajtási örök élénk tiltakozását váltotta ki és beszüntettek a normális munkarenden kívül eső minden egyéb tevékenységet. Ez azután szükségszerűen a szolgálatok átszervezésére vezetett és korlátozni kellett a rokonok látogatását, valamint a szabad levegőn tölthető órák számát. A következmény a fogvatartottak tiltakozása, sőt erőszakos cselekményei. Számos börtönben olyan méretű rongálásokra és gyújtogatásokra került sor, hogy a normális élet helyreállítása nagyon nehéznek tűnik. A kormány kénytelen volt a katonai szervezeteknek utasítást adni katonai tábo-

rok előkészítésére, ahol esetleg a megromlott és alkalmatlanná vált börtönökben fogvatartottak elhelyezhetők lennének. Az amúgy is túlszűfolt büntetésvégrehajtási intézetekben az atmoszféra rendkívül feszült. A zavargások folytán legalább 6 ór súlyosan megsérült. A northey-i börtönben a fellázadt foglyok kövekkel és téglákkal fogadták a kivonuló tűzoltókat, és ezzel sikerült megakadályozniuk a tűz eloltását, amely elpusztította a börtön kórházát, a kápolnát, a hivatali helyiségeket és a cellák nagyobb részét. A wymotti börtönben 800 fogvatartott egy teljes éjszakán át szabadon garázdálkodott, miközben összetörték mindent, ami a kezük ügyébe került. A börtönök túlszűfoltóságára jellemző, hogy már 6 hónappal ezelőtt a büntetésvégrehajtási szervek arra kérték a bíróságokat, hogy a szabadságvesztésre ítélt az „elengedhetetlen” esetekre korlátozzák. Egyébként a 18 ezer büntetésvégrehajtási órnek hetente átlag 17 óra rendkívüli munkája volt a 40 órás normális munkaidőn felül. Keresetüknek 30 százaléka a rendkívüli munkából származott. A kormány a „takarékoság” jegyében elutasítja a létszámemelésre vonatkozó javaslatokat. (*L' Osservatore Romano*)

Látlelet az amerikai börtönökről

Egy fiatalembert a múlt évben East St. Louisban letartóztatott a rendőr, mert az autójában nyitott sörkonzervet talált. A fiatalembert cellatársa olyan súlyosan bántalmazta, hogy maradandó agyi károsodást szenvedett és hátralévő éveit tolokocsiban töltheti. A bíróság véleménye szerint a tragikus esetre azért került sor, mert a büntetlen előlélt embert egy cellába tették egy elítélt köztörvényes bűnözővel. Az ilyen támadások egyre növekvő gyakorisággal fordulnak elő az Egyesült Államok 3300 büntetésvégrehajtási intézetében, ahol a túlszűfoltóság és egészségtelen börtönviszonyok növelik a fe-

szültséget és biztonsági problémákat teremtenek. Hat év alatt a börtönlakók száma 46%-kal növekedett, ma már számuk megközelíti a 240 000 főt. A szakértők megítélése szerint a „börtönök időzített bombák, amelyek bármikor felrobbanhatnak”. Mindenki tiltakozik, még a börtönlakók is, s olykor a börtönből indított peres eljárásaik sikerrel járnak: bíróság rendeli el a börtön korszerűsítését, az ellátás megjavítását, a kártérítés fizetését. A fentebb idézett fiatalember 3,4 millió dollár kártérítést kapott a hatóságoktól.

A börtönök zsúfoltságát többek között az is okozza, hogy sok alkoholistát, elmebeteget és kábítószerest is börtönrács mögé dugnak, ahelyett, hogy kezelésükről, gyógyításukról gondoskodnának. A börtönök jelentős része sem nevezhető emberi lakhelynek. Egy személynek megfelelő cellába gyakran két-három embert zárnak, nem kielégítő tisztálkodási körülmények között. Tornatermeket, átalakított lakókocsikat, sőt fürdőszobákat is használnak börtöncélokra. Az elítéltek napokig, hetekig nem jutnak friss levegőre, hosszú sorokban állnak, hogy tisztálkodáshoz, WC-hez jussanak. Az embertelen körülmények növelik az öngyilkosságok számát, amely 1984-ben elérte a 26-ot.

Az új börtönök építési költségei annyira magasak, hogy szinte lehetetlené teszik a költségvetési megszorításokkal bajlódó hatóságok számára az építkezést. Egy cella létesítése 50 000 dollár, egy elítélt börtönben tartásának költsége évi 18 000 dollár, jóval magasabb, mint a főiskolai tandíjak.

A magáncégek bevonása tűnik a megoldások egyikének. A Tennessee állambeli Chattanooga-ban egy magáncég működteti a 360 személyes büntetés-végrehajtási intézetet, és eddig még nem volt panasz erre az intézményre.

A költséges kártérítési perek megakadályozása céljából az illetékesek szigorúbb személyzeti politikát kívánnak bevezetni a börtönőrök alkalmazása tekintetében. Mivel a fizetések nem elég magasak, igazán kvalifikált sze-

mélyzetet aligha kapnak a börtönök, különösen, ha tekintetbe vesszük az őrzéssel járó veszélyeket.

Néhány bíró a börtönön kívüli büntetésekkel próbálkozik több-kevesebb sikerrel. Egy szakértő szerint a börtönök lakosságát legalább 25%-kal kellene csökkenteni ahhoz, hogy hatékonyabb legyen a szabadságvesztés-büntetés rendszere. Egyre többen meg vannak arról győződve, hogy erre csak az egész igazságszolgáltatási rendszer gyökeres és átfogó reformja adna lehetőséget. (*U. S. News and World Report*)

AIDS a börtönökben

Az amnesztia gyakorta visszatérő téma Olaszországban, ahol a háború óta a kormányok már eddig kéttucatnyi nagyobb szabású közkegyelmet kezdeményeztek. Mivel a börtönlakók számát rekordmagasságúnak tartják, az olasz hatóságok újabb amnesztiát javasoltak, amely azonban eddig megrekedt a pártok közötti politikai csatározásokban. Az ország 42 000 börtönlakója éhségstrájjal támogatta a követelést. Az igazságügyi minisztérium becslése szerint az elítélteknek mindössze 10 százaléka vett részt az éhségtüntetésben, más források szerint a börtönlakók több mint fele vett részt valamely módon a tiltakozó akcióban.

A börtönökben terjed korunk legsúlyosabb járványa, a mindeddig gyógyíthatatlannak bizonyult AIDS. Az illetékesek szerint egyelőre nincs szó tömeges járványról, eddig öt elítélt halt meg ebben a betegségben. Mindenesetre a foglyok között elterjedt homoszexualitás és az intravénás kábítószer-élvezet azt valószínűsíti, hogy e szám növekedhet, a veszély nem lebecsülendő. A Craxi-kormány tervezete amnesztiát adna a legtöbb olyan börtönlakónak, akinek börtönbüntetése nem haladja meg a 3 hónapot vagy elmúlt már 70 éves — ez az összes elítélt 20 százalékát teszi ki.

A hírhedt milánói San Vittore börtönben kezdődött a börtönstrájk,

amelynek során az elítéltek mindössze teát voltak hajlandók fogyasztani, még a családjuk által küldött élelmiszer-csomagokat is visszautasították. A minisztérium állásfoglalása szerint a foglyok „felhasználják félelmüket az AIDS-betegségtől ürügyként arra, hogy mielőbb kiszabaduljanak a börtönből — a közvélemény szimpátiája folytán”. Egyelőre a törvényhozás még nem fogadta el a javaslatot, de a börtönbeli „nagytakarítás” — AIDS-pánikkal vagy enélkül — nem várthat magára sokáig. (*Newsweek*)

Kik a bűncselekmények áldozatai?

A francia belügyminisztérium megállapítása szerint Franciaországban a bűncselekmények száma állandóan növekszik, főként a nagyvárosokban: míg 10 évvel ezelőtt 24 329-et, addig 1985-ben 65 861-et tartottak nyilván.

Ezt figyelembe véve az igazságügyi minisztérium országos vizsgálatot folytatott arról, kik a bűncselekmények áldozatai. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy Franciaországban az elmúlt két évben minden ötödik személy valamilyen törvényellenes cselekmény áldozatává vált.

Ez az eredmény annál is aggasztóbb, mivel figyelembe kell venni, hogy egyes megkérdezett személyeket különböző okok arra ösztönözhetnek, hogy a tényeket lényegtelennek tüntessék fel vagy el is hallgassák (például azok a nők, akik nemi erőszak, vagy a „családon belüli erőszak” áldozatai voltak), és így a vizsgálat által jelzett számok nem tükrözik a teljes valóságot.

A vizsgálat nyolc típusban sorolta fel a sérelmet okozó cselekményeket: három ezek közül a fizikai erőszakkal kapcsolatos (családon belüli erőszak, nemi erőszak, egyéb erőszak), kettő a lopással kapcsolatos (betörés, egyéb lopás), a három fennmaradó (a fogyasztó megkárosítása, a munkaügyi szabályok megszegése, az üzleti élettel

kapcsolatos törvénytértések) heterogén csoportot alkot.

A vizsgálatot a 15 éven felüli személyek egy reprezentatív csoportjában folytatták. A megkérdezettek 24 százaléka úgy nyilatkozott, hogy a felsorolt cselekmények legalább egyikének áldozata volt.

Kik az áldozatok? Ha robotképet kellene felrajzolni, akkor egy, a párizsi régióban vagy valamely nagyvárosban élő, 25—49 év közötti nőt kellene ábrázolni, aki nem dolgozik, vagy az alkalmazotti kategóriába tartozik.

A nők többször áldozatai az erőszaknak, mindenekelőtt a nemi erőszaknak (a női áldozatok aránya 76,1 százalék, szemben a férfi áldozatok 23,9 százalékaival) és a családon belüli erőszaknak (itt az arány 66,4 százalék a 33,6 százalékkal szemben).

Vizsont az üzleti élettel kapcsolatos jogszabálysértések (mint például a tisztességtelen üzleti verseny, a csalárd bukkás, a vállalatokra vonatkozó törvények megszegése stb.) 68,3 százalékban férfiakat érintenek (szemben a nők 31,7 százalékos arányával).

Mennyiben célpontjai a bűnözőknek az idősebb korosztály tagjai? Az idős személyeknek — ha szabad így mondani — „csak” 8,5 százaléka volt különböző agressziók áldozata, míg a 25 év alattiaknak 28,9 százaléka. Az idős korosztály tagjainak 7,5 százaléka vált lopás, 7,7 százaléka a fogyasztók megkárosítása és 10 százaléka betörés áldozatává.

A betörések jelentős részének (25,5 százalékanak, illetve 24,5 százalékanak) a 35—49 évesek, illetve az 50—64 évesek az áldozatai. Az üzleti élettel kapcsolatos törvénytértések 36 százaléka a 35—49 éves korosztályokat érintette sérelmesen, akik a 25—34 éves korosztállyal együtt első számú célpontjai a bűnözőknek. A 25—34 évesek elsősorban a fogyasztók megkárosításától (az ilyen bűncselekmények 36,1 százaléka irányul ellenük), az üzleti élettel kapcsolatos törvénytértésektől (36 százalék), valamint a nemi erőszaktól (32,6 százalék) szenvednek.

A fiatalabbak is sokszor szenvedő alanyai a különböző agresszióknak; 31,5 százalékuk volt áldozata az utóbbi két évben a velük egy fedél alatt lakók kegyetlen bánásmódjának. Nehéz különbséget tenni egy jól megérdemelt büntetés és az ismétlődő, értelmetlen erőszak közt.

A bűnözők tevékenysége a mezőgazdasági területeken a legkevésbé gyakori. Viszont minél nagyobb egy település lakosainak száma, annál gyakoribbak az erőszakos cselekmények, pl. 34,7 százalékot érnek el Párizsban és környékén. A különböző erőszakos cselekmények 26 százaléka az ideiglenesen foglalkoztatottak és az alkalmazottak, 48,9 százaléka a nyugdíjas és nem dolgozó réteg ellen irányul.

Az idős emberek ellen kevesebb agressziót követnek el, mint más rétegek ellen, viszont a bűncselekmények leggyakoribb áldozatai a nem dolgozó személyek (főleg családanyák). A munkások a harmadik helyen szerepelnek (a megkérdezett személyek 13,2 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az említett nyolc törvénysértési típus egyikének áldozata volt). Ezután következnek a felső káderek és szabadfoglalkozásúak (5,7 százalék), a kisiparosok és keres-

kedők (3,2 százalék) meg a parasztok (2 százalék).

Vajon Franciaországban rekordszámot ér-e el az áldozatok száma? Ami a különböző agressziókat illeti, a megkérdezett személyek 2,60 százaléka jelentette ki, hogy ilyenek áldozata volt, míg az amerikaiak 2,43 százaléka, a hollandok 3,2 százaléka, az angolok 4,73 százaléka és a kanadaiak 5,7 százaléka, főképpen a fiatalok, mint Franciaországban is.

A nemi erőszak áldozatai, akik zömmel szintén fiatalok, a vizsgált mintában alig 0,40 százalékot képviselnek. Kisebb az ilyen bűncselekmények áldozatainak aránya az Egyesült Államokban (0,09 százalék) és Angliában (0,35 százalék), de magasabb Hollandiában (1,5 százalék). A lopásnak több áldozata van, mint a többi bűncselekménynek: a francia lakosság 9 százaléka. Az Egyesült Államokban ez csak a lakosság 7,18 százaléka, Kanadában 7 százaléka, Angliában 4,52 százaléka.

A deklarált áldozatok száma nem jelenti azonban „a bűnözés áldozatainak” számát, még kevésbé lehet mércéje a „bűnözésnek”, e számokhoz hozzá kellene számítani az összes olyan törvénysértést is, amelynek nincsenek közvetlen áldozatai. (*Le Figaro*)

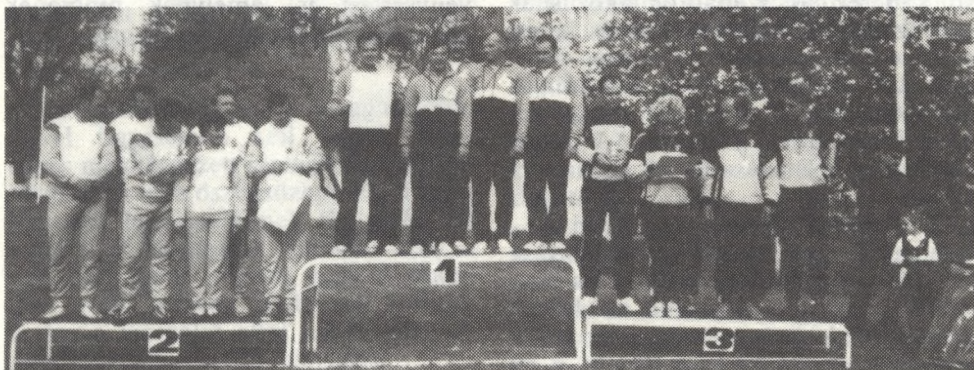

Második alkalommal vettünk részt a Lengyel Népköztársaság Büntetésvégrehajtásának szervezésében hegyi turisztikai versenyen. Lengyel barátaink e hagyományos mérkőzése huszonkettedik alkalommal hozta össze a természet barátait. Tizenkét tagú csoportunk — csakúgy, mint a tavalyi gárda — helytállt a nehéz terepen. Holott 1500 méter körüli hegycsúcsokhoz nem vagyunk hozzászokva. A Beszkidekben zajló versenyeket naponta változó útvonalon kellett megközelítenünk.

A hegymászás mellett jutott idő arra, hogy megnézzük Krakkó történelmi nevezetességeit és leőrjök kegyeletünket az auswitzi koncentrációs tábor áldozatainak emlékhelyén.

Az 1987 tavaszán megrendezett turisztikai vetélkedő egybeesett a május elseji ünnepségekkel, melyen csapatunk a lengyel versenytársakkal együtt részt vett. A lengyel büntetésvégrehajtás katowiczei igazgatósága példásan szervezte meg ezt az öt napot, és ezért köszönet illeti Stanislaw Wrona ezredest, Waclaw Kozera ezredest, Wojciech Matliuszki alezredest és a wislai üdülő (itt volt a szálláshe-lyünk) parancsnokát, Piotrowska Lucyna őrnagyot.

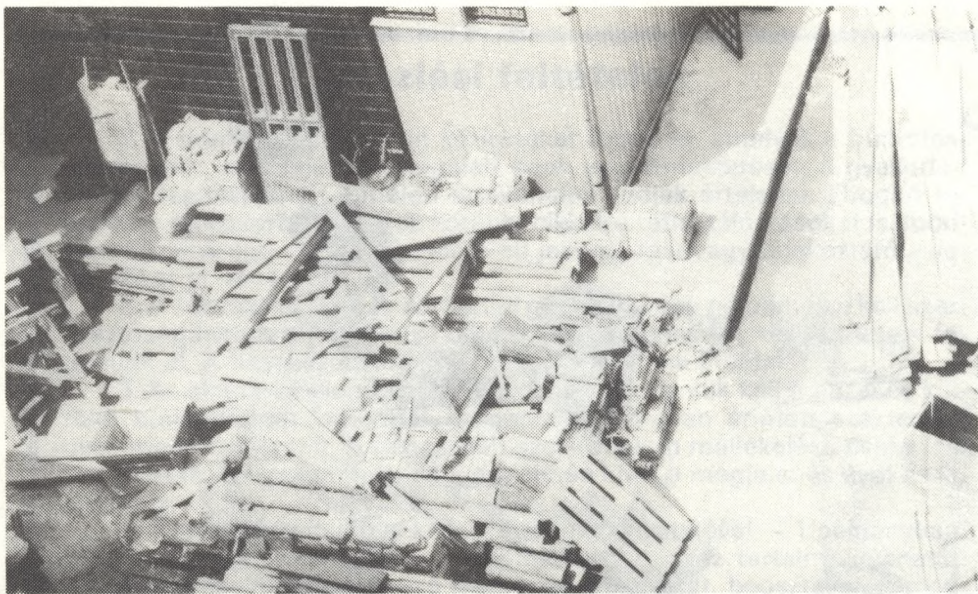
Csapatunkat Tüske János bv. őrnagy, a Kecskeméti Bv. Intézet parancsnoka vezette. (Dr. Csernyászký Lajos)

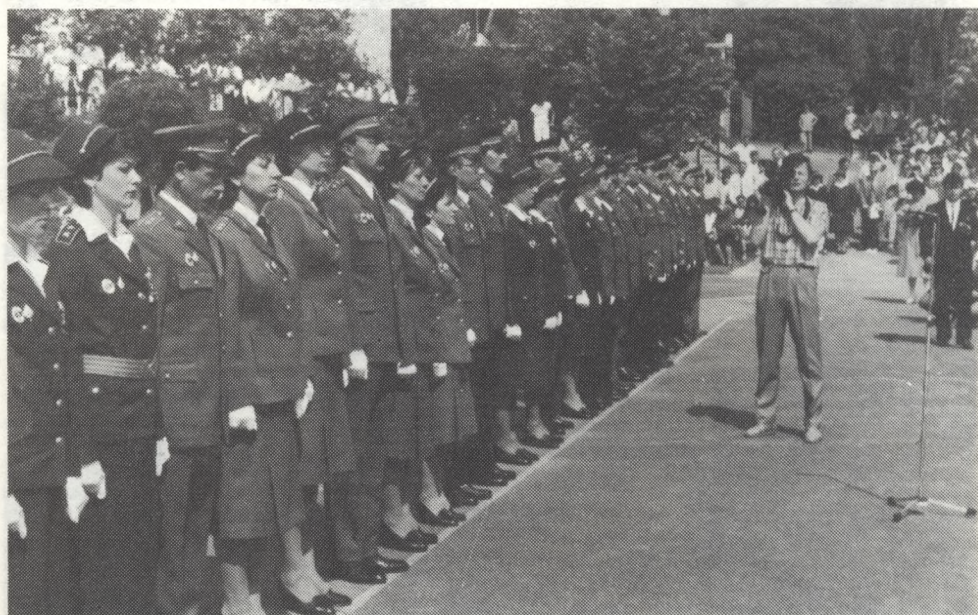
A magyar büntetésvégrehajtás lövészcsapatái — vizonozva az 1986. évi vendégszereplést — május közepén Kaliszban mérték össze tudásukat a lengyel versenyzőkkel. Csapatonként 4 férfi és 1 női versenyzőnk küzdött a kerületi igazgatóságok azonos összetételű válogatott csapataival. A férfiak AKMS géppisztollyal és P-64-es pisztollyal, a nők Ural típusú sportpuskával versenyeztek.

A versenyben nagyszerű eredményeket értünk el. Első csapatunk megnyerte az összetett versenyt, noha 17 csapat indult. Első helyezést ért el Kovács Péter géppisztollyal (15 lövés — 128 körégység), Márton János pisztollyal (30 lövés — 263 körégység). Lengyel versenyző lett ugyan az aranyérem a kéttusában, de az ezüst- és bronzérem magyar versenyzőnek jutott. A női egyéni versenyben negyedik helyezést sikerült kiharcolni.

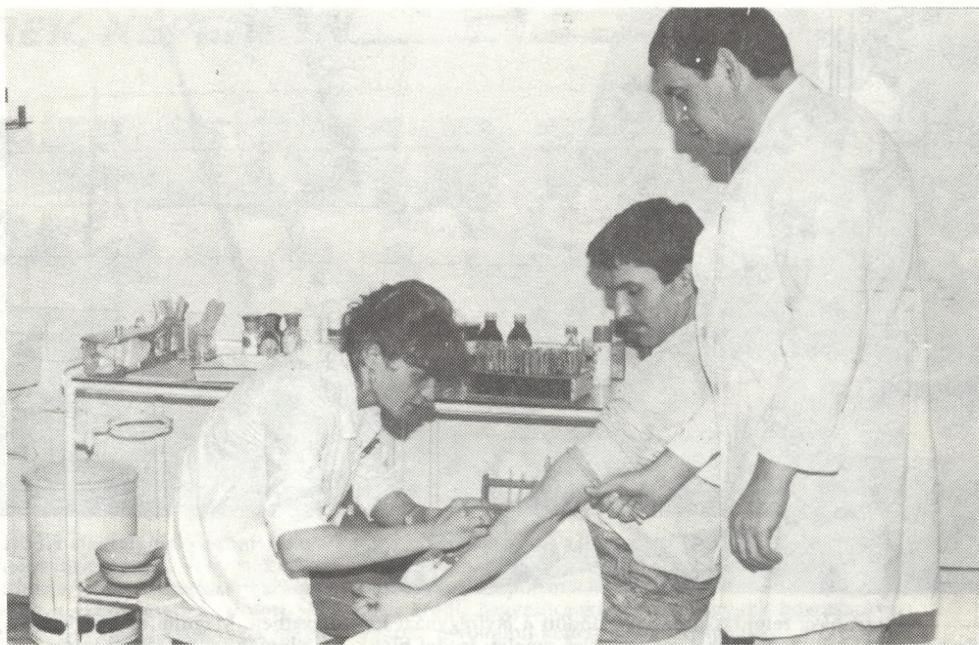
A két ország versenyzői legközelebb 1988-ban találkozhatnak — Magyarországon. (Dr. Németh Gyula)

Nagyszabású felújítássorozat kezdődött a Nyíregyházi Bv. Intézetben. Megújul az ügyeleti, az őrpáncsnoki, az eligazítóhelyiség, az első emeleti irodai blokk, az állomány művelődési terme, az öltöző, a zuhanyozó. Átalakítják a telefonközpontot, az őrök étkezőt, az ügyvédi beszélőt, a fegyverszobát, a lépcső-, illetve aggregátorházat és a szociális helyiségeket. Reméljük, az intézet centenáriumára befejeződnek a munkálatok. A képen régi és új építőanyagok kavalkádja látható. *(Markója Krisztina)*

A Rendőrtiszti Főiskola tanévzárásának látványos eseménye volt az ünnepélyes tisztavatás. Az idén végzett tisztek közül 16-an fejezték be tanulmányaikat a Büntetésvégrehajtási tanszéken. Közülük öten kitüntetéses diplomát vettek át. *(D. K.)*

Megindult a fogvatartottak kötelező AIDS-szűrő vizsgálata. Képünk a Fővárosi Büntetésvégrehajtási Intézetben készült. (Z. B.)

A Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága a Magyar Televízió közreműködésével filmet készít a fogvatartottak neveléséről. A kép a kalocsai forgatást mutatja. (Z. B.)

Közlési feltételek

1. A szerkesztőség olyan kéziratokat fogad el, amelyek a büntetés-végrehajtás munkáját, a szolgálati ágak együttműködését, a gyakorlati munka tapasztalatait elméleti színvonalon tudják értékelni. Elfogad továbbá a Módszertani füzetek korábbi cikkeire reflektáló írásokat is. Időnként közlünk egy-egy tisztán elméleti jellegű írást vagy tájékoztató jellegű cikket pl. recenziót.

2. A kéziratokat *kettes sorközzel* gépelve, *négy példányban* kell szerkesztőségünkhöz eljuttatni. 20 oldalnál terjedelmesebb kéziratot nem fogadunk el. A hozzászólások maximális terjedelme 9 oldal.

3. Az elméleti jellegű tanulmányoknak tükrözniük kell a hazai és külföldi szakirodalom ismeretét, valamint a témában érintett szakterület gyakorlati problémáit. A felhasznált szakirodalom mellékelése esetén fel kell tüntetni a szerző nevén és a mű címén kívül a megjelenés évét és kiadóját is.

4. A kéziratához csatolni kell — a reflexió kivételével — 1 példányban, kb. 10 sornyi terjedelemben a cikk rezüméjét, azaz tartalmi kivonatát.

5. Mellékelni kell a szerző nevét, rendfokozatát, beosztását, szolgálati helyét, személyi számát, lakcímét és telefonszámát. A kézirat közlési ideje — a beküldéstől számítva — átlagosan 3-6 hónap. Közlés esetén a szerző köteles nyomdába küldött kéziratának másodpéldányát (esetleg kefelevonatát) nyomtatni és postafordultával (három napon belül) a szerkesztőséghez visszaküldeni. Ellenkező esetben javításait nem tudjuk figyelembe venni. A kiadvány megjelenésétől számított 15 napon belül a szerzőt tiszteletdíj illeti meg.

7. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, rovatokon belüli elhelyezésére, tipografizálására, tördelésére; nem vállalja az el nem fogadott kéziratok visszaküldését.

8. A Módszertani füzetek szerzői nem kötelesek írásukat följebbvalóknak megmutatni, a szolgálati utat e téren nem kell betartani. A szerkesztőbizottság dönt arról, hogy a szóban forgó írás megjelenik-e vagy sem, és vállalja a teljes felelősséget.

9. Ha a szerző tanulmányát más szerkesztőséghez is eljuttatja közlés céljából, akkor vagy nem jelentetjük meg írását, vagy tiszteletdíjának csak 50%-át tudjuk folyósítani.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Balogh Margit bv. főhadnagy, a Budapesti Fegyház és Börtön nevelője; **Barta Mária**, a Munkaterápiás és Alkoholelvonó Intézet ápolója; **Berauer Éva** bv. hadnagy, a Kalocsai Fegyház és Börtön nevelője; **Csépai József** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság biztonsági osztályának főelőadója; **Gyuris Tamás**, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Kabódi Csaba** egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntető eljárásügyi tanszék; **dr. Kövér Ágnes** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója; **dr. Langó Katalin** tanársegéd, Rendőrtiszti Főiskola büntetőjogi és kriminalisztikai tanszék; **Lengyel László** bv. hadnagy, a Fiatalokorúk Börtöne és Fogháza nevelője; **dr. Marosi Pál** bv. főhadnagy; az Országos Parancsnokság titkárságának főelőadója; **dr. Mezey Barna** egyetemi adjunktus, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar magyar állam- és jogtörténeti tanszék; **dr. Molnár József** kandidátus, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézetének munkatársa; **Sisák Péterné**, a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet szociális gondozója; **Vén Ferencné** bv. százados, a Kalocsai Fegyház és Börtön nevelési szolgálatának vezetője; **Veprik Árpád**, az Állampusztai Célgazdaság nagyfai üzemegységének munkaügyi vezetője.

Ára: 10 Ft

